

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

HISTORISK ÅRBOG

FOR THY, MORS OG V. HAN HERRED

1982

UDGIVET AF HISTORISK SAMFUND

HISTORISK ÅRBOG

FOR THY, MORS
OG VESTER HAN HERRED

1982

HISTORISK ÅRBOG

Redaktion: Mette Fastrup,
Hanstholmvej 185, Tved.
7700 Thisted.

ISSN - 0107 - 9395

THISTED BOGTRYKKERI
1982

Indhold:

Henning Skov: Troløse bjælke brast	6
Johannes Nielsen og Henning Skov: Kallerup-præstens tragiske skæbne	9
Andreas Grishauge: En usædvanlig køretur til fotograf i Løgstør	40
Frands Ole Overgaard: En andagtsbog fra Øsløs	42
Olaf Nørgaard: Mere om spillemændene i Sydthy	57
Peter Grishauge: Landsbystyret i Vester Han Herred i 1600-tallet	64
Peter Grishauge: En tønde øl i bøde	68
Hanne Mathiesen: Om Johan Skjoldborg og Øsløs	71
Anders Præstegaard: Start fra Vorupør til Hanstholm	80
Bent Rolighed: Da Klim Frimenighedskirke fik tårn	86
Poul Andersen: Om strandinger, overtro og en lang vandring	91
Orla Poulsen: Tingbogsekstrakter fra Thy	106
Årsberetninger:	
Museet for Thy og Vester Han Herred	108
Lokalhistorisk Arkiv for Thisted Kommune	119
Morsø slægtshistoriske Forening	121
Hanstholm lokalhistoriske Arkiv	122
Lokalhistorisk Forening for Sydhannæs	123
Lokalhistorisk Forening for Hunstrup og Østerild	123
Egnshistorisk Forening for Thyholm og Jegindø	124
Egnshistorisk Arkiv for Thyholm og Jegindø	125
Til medlemmerne	126
Regnskab	127
Bestyrelserne	128

Kære medlemmer!

Årbogens kvalitet og historiske værdi afhænger i det væsentlige af de bidrag, der kommer redaktionen i hænde. Det skal derfor endnu engang på dette sted understreges, hvor vigtigt det er, at erindringer, tilbageblik, resultater af granskning i det forgangne fæstnes på papiret og dermed gøres tilgængeligt for mange.

Tak for bidrag og for henvendelser i året, der svandt. Ikke alt tilsendt har fundet plads på årbogens sider. Noget er i venteposition til næste år, også af den grund, at det fra redaktørens side tilstræbes at yde den geografiske fordeling retfærdighed.

Der er tungt stof, og der er let stof. Det tungere har sin berettigelse som historisk dokumentation, måske af større værdi for fremtiden end netop for dagen i dag. Også herved ser årbogen sin opgave.

Kære historieskrivende folk: Send aldrig et manuskript uden forfatternavn og datering. Skriv kun på papirets ene side og lad der være god plads mellem linjerne. Det letter redaktionen.

Det kan oplyses, at bestræbelserne med udgivelse af et registerbind for samtlige numre af Historisk Årbog er ved at lade sig realisere.

Med venlig hilsen

Mette Fastrup.

MED GYLDNE TÅL JEG TERNED
SURETS SEVNE, DEN SIDSTE
FÆRDIG VAR, HAN DEN TIL
MIG OGHIVEN, FROLOSE
BJÆLKE BRAST, OG MIG MOD
JORDEN DRØG, MIT LIVETS
KLOKKE BRAT, SIN SIDSTE TIME
SLOG, I NYSINDVIET JORD MIT
KNUSTE LEER BLEV GJEMT,
I AANDENS FLUGT TIL GUD BLEV
LIVETS FARE GLEMT, JA LÆSER
FARLIGT ER DET SIKKERT SIK,
AT HÆLDE TIL JORDENS
STØTTER THI DE BRISTE I EN
HAST, MEN HÆLD DIG TRYKT TIL
GUD DA INTET DIG KAN FÆLDE
HAN STAAR, JA ENE HAN,
HAN STAAR SOM KLIPPER FAST.

Troløse bjælke brast

Af HENNING SKOV, Landsarkivet, Viborg

I det sydvestlig hjørne af den gamle kirkegård ved Thisted Kirke findes et gravsted med en højst usædvanlig forhistorie. Gravstenens påskrift fortæller, at her hviler blikkenslager og forgylder Christen Pedersen Knakkegaard, født 23. september 1796, død 6. august 1823. På stenens bagside er indhugget følgende vers:

MED GYLDNE TAL JEG TEGNED UHRETS SKIVER,
DEN SIDSTE FÆRDIG VAR, MAN DEN TIL MIG OPHIVER,
TROLØSE BJÆLKE BRAST OG MIG MOD JORDEN DROG,
MIT LIVETS KLOKKE BRAT SIN SIDSTE TIME SLOG.
I NYSINDVIET JORD MIT KNUSTE LEER BLEV GJEMT,
I AANDENS FLUGT TIL GUD BLEV LIVETS FARE GLEMT.
JA LÆSER, FARLIGT ER DET SIKKERT SIG AT HÆLDE TIL JORDENS STØTTER,
THI DE BRISTE I EN HAST, MEN HÆLD DIG TRYGT TIL GUD,
DA INTET KAN DIG FÆLDE, HAN STAAE, JA ENE HAN,
HAN STAAR SOM KLIPPEN FAST.

Den unge mand mistede livet ved at styrte ned fra Thisted kirkes tårn, og ulykken vakte mere end almindelig opsigt i byen, hvilket især fremgår af, at den daværende sognepræst Christian Ehrenfried Carstensen ved dødsindførslen i kirkebogen, som findes på Landsarkivet i Viborg, nedfældede en udførlig beskrivelse af ulykken og den unge mands begravelse. Denne beretning gengives i det følgende:

Kirke-Inspectionen havde accorderet med ham om at opmale og forgyldte Thisted Kirkes Uhrskiver. Han gjorde sit Arbeide godt, som han overhovedet var en retskaffen og duelig Mand, og var færdig med alle 3 Skiverne, den østre og nordre blev igjen opsatte; det gik godt, men da den vestre den 6te August om Morgenen skulde opsættes, indtraf det sørgelige Tilfælde, at Bjelken, hvori Hive-Touget var gjort fast — desværre en Gran-Bjelke —, gik itu, knækkedes, ventelig af Mangel paa jævn Hiven, faldt ned, og formedelst Vægten af den i Touget hængende Skive, med saadan Vægt, at den knuste Muurvognens Rækværk, hvortil Christen Knakkegaard trygt hælde-

de sig, imens han vilde holde den kommende Skive fra vognens nederste Kant, hvorved han styrtede næsegruus ned, faldt paa Ansigtet og det flade Bryst. Kl. var 9½, han kom til sig selv, blev baaren hjem og døde efter haarde Lidelser Kl. 12. Ved hans Død leed Thisted et betydeligt Tab, thi han afgav et sjældent Exempel paa Ungdoms Sædelighed og Manddoms Kunst og Duelighed. Han vedkom ikke den nu næsten udgaæede Kjøbmands-Familie Knakkegaard, der havde Navnet fra Øster Vandet Knakkegaard. Hans Fader var Consumtions-Betjent her i Byen, født i Schyom Knakkegaard, hvilken Gaard han i nogen Aar besad, til han flyttede her til Byen.

Ved Leilighed af hans Jordefærd indviede jeg i Guds Navn vor Byes ny Kirkegaard. Gud skeep Tak, som gav Kraft og føieligt Vejr til Forretningen, der bære nogen Frugt til Meenighedens Opbyggelse og til Guds Ære. En stor Mængde Mennesker vare forsamlede af Byen og fra Landet. Da den Afdøde fandt sin Død i Kirkens Arbeide, gav den ham en hæderlig Begravelse, de bedste Sangere af Byens Embedsmænd og Borgere gik foran Liget fra Indgangs-Porten og afsang No. 400 i nyeste Psalmebog og tilbage Ps. »Følg Jesu med«. Efter Jordpaakastelsen afsang 6 Fruentimmer og 4 Mandfolk Verset: »O Grav. Du er Maalet etc.«.

*O venlige Grav i din Skygge boer Fred
Din tause Indvaaner af Sorger ei veed!*

Nota. Skjønndt Chr. Knakkegaard saaledes var den første, som ned-sattes i den ny Kirkegaards først optagne Qvarter, det sydvestre, fik han dog ikke det første Grav-No., men No. 3, da Hr. Justitsr. Thagaard ved sin Kones Død 18de Dec. 1820, bestilte de 2de første No. for hende og sig. Hun var bisat i en tilmuret Begravelse til nu, og blev nu i Eftermiddag, d. 12. August, nedsat i Graven No. 1.

Carstensen.

En så udførlig beskrivelse i forbindelse med en dødsindførsel i en kirkebog er meget sjælden, jeg har ikke set noget tilsvarende under mit 15-årige virke på Landsarkivet.

H.S.

Beretning om Kallerup-præstens tragiske skæbne

Anden og sidste halvdel, fortsat fra Historisk Årbog 1981.

*Psykiatrisk undersøgelse af sognepræst Sofus Holm,
der blev indlagt i Asylet ved Aarhus den 31. maj 1877
efter at have kritiseret Christian den Niende
for godkendelse af den provisoriske finanslov af 12. april 1877*

Af JOHANNES NIELSEN
Statshospitalet, Risskov

og

HENNING SKOV
Landsarkivet for Nørrejylland, Viborg

DATA VEDRØRENDE SOFUS HOLM:

Født den 5. marts 1837

Student i 1856

Cand. theol. med laut i 1862

Huslærer på Lolland fra 1862

Menig soldat og senere løjtnant i krigen 1864

Privatlærer i 1866

Kapellan i Østrup-Hjadstrup på Fyn 1870

Sognepræst i Skjoldborg-Kallerup fra marts 1876

Anklaget for majestætsfornærmelse i sin prædiken af 22. april 1877

Suspenderet som sognepræst i Skjoldborg-Kallerup 30. april 1877

Indlagt i Asylet ved Aarhus den 31. maj 1877

Udskrevet fra Asylet ved Aarhus den 8. juli 1877

Retspsykiatrisk erklæring ved overlæge Selmer af 9. juli 1877

Provsterettens dom den 17. august 1877

Landemodets dom den 16. oktober 1877

Forsvarerens anmodning om en udtalelse fra Sundhedskollegiet den 25. februar 1878

Sundhedskollegiets erklæring den 5. april 1878

Højesteretsdom den 26. april 1878

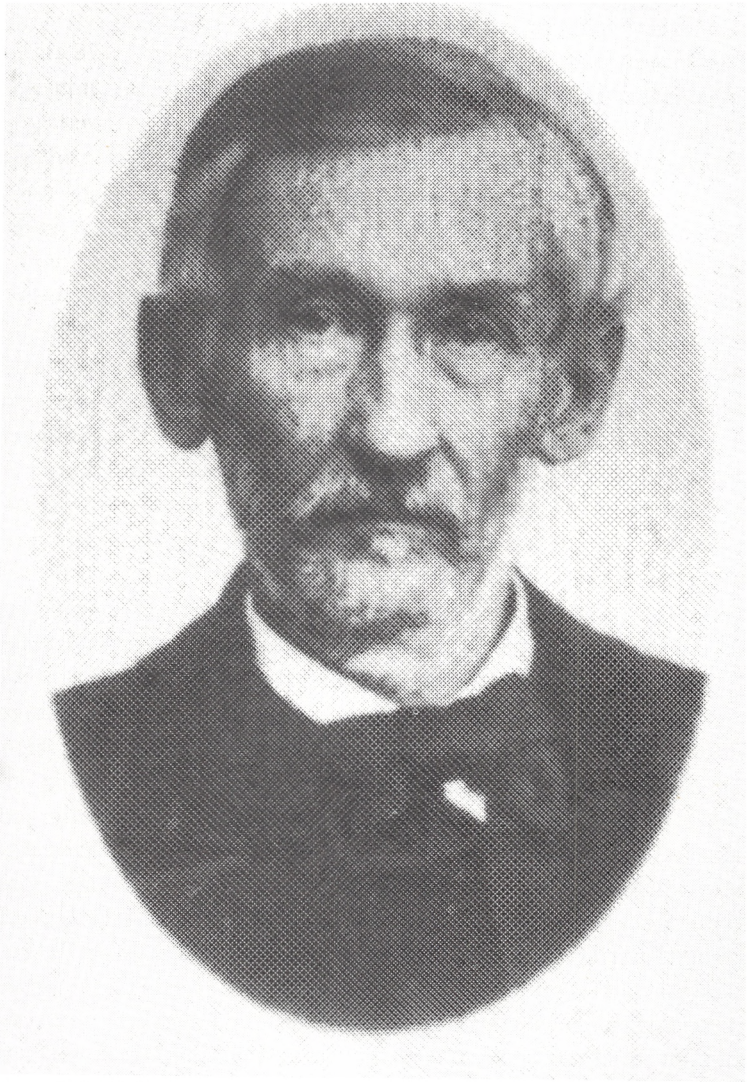
Afskedigelse som sognepræst i Skjoldborg-Kallerup den 14. juni 1878

Død i 1911

RETSPSYKIATRISK ERKLÆRING OVER SOFUS HOLM
VED PROFESSOR SELMER

I Det kongelige Sundhedskollegiums forhandlinger i året 1878 anføres det, at sognepræst Sofus Holm har været indlagt i Den nørrejske Sindssygeanstalt fra den 31. maj til den 9. juli 1877, og at overlæge, professor Selmer under 5. juli samme år har afgivet følgende erklæring om hans tilstand: »Pastor Sofus Holm til Skjoldborg og Kallerup, som er under Tiltale for sit ved Gudstjenesten i Kallerup Kirke den 22de April d.A. udviste forargelige og for Hans Majestæt Kongen fornærmelige Forhold og i Anledning af den Tvivl, som under Sagen er rejst fra forskellige Sider om hans Tilregnelighed, har været indlagt til Observation her i Anstalten siden afdvigte 31te Maj, hører til en Familie, hvori der vel skal være forekommet Nervesygdomme, men som dog ikke synes at være særligt disponeret til Sindssygdomme. Begge hans Forældre var sjælelig sunde, hans Søkende ligeledes, og ingen fjernere Paarørende vides at have været sindssyge. Han selv har havt et godt Helbred og har af betydeligere indvortes Sygdomme kun gennemgået en Gigtfeber i 1856, som ingen Følger efterlod sig. Under sit Ophold her paa Stedet har han været legemlig rask, han har de naturlige Funktioner i Orden, og Organernes Undersøgelse frembyder intet Abnormt. — Efter den Sagens Bilag indeholdte Skildring af Pastor Sofus Holm, der i alt Væsentligt stemmer med forskellige supplerende Meddelelser hertil, saavel som med de her paa Stedet gjorte Iagttagelser, lagde han allerede i Drengesaarene et pirreligt og lunefuldt Sind for Dagen. I Studenteraarene viste han sig i det Hele som et livsglad Menneske med et noget exalteret Væsen og ikke uden Ejendommeligheder, der til en vis Grad fjernede ham fra hans Jævnaarige. Saavel under det theologiske Studium som efter fuldendt Examen var han ikke lidet bevæget af religiøse Tvivl og Anfægtelser, der dog en Tid lang synes at være traadte i Baggrunden for andre ideelle Interesser, som han da altid omfattede med stor Begjstring og feberagtig Iver, saa at han gjerne lod sig rive hen til en Yderlighed i sine Anskuelser, der grænsede til det Extravagante og ved den Skarphed og Hensynsløshed, hvormed han var tilbøjelig til at udtale sig, lejlighedsvis blev ham selv til Skade, medens hans Omgivelser dog altid synes at have anerkjendt ham som en sanddru, retskaffen og hæderlig Charakter og som en i flere Retninger dygtig Per-

Pastor Sofus Holm.

sonlighed. I Krigsaaret 1864 aftjente han sin Værnepligt, blev saaret ved Dybbøl og avancerede til Officer. Besjælet af en levende Patriotisme og Nationalitetsfølelse var han derpaa en Tid lang betænkt

paa fremdeles at følge den militære Løbebane, men vendte sig efter faa Aars Forløb atter mod den geistlige Virksomhed efter langvarige og heftige Aandelige Kampe, som endte med at kaste ham i Armene paa Grundtvigianismen, af hvilken han fra nu af blev en meget ivrig Tilhænger. Han gennemgik i denne Periode (1869) et kortvarigt Anfald af Sindsforvirring (hvorom siden mere) og tog et halvt Aars Tid efter Ansættelse som personel Kapellan i Østrup i Fyen, en Stilling, som han beholdt i 5 til 6 Aar, og hvor han skal have ført et temmelig tilbagetrukket og isoleret Liv, der rimeligvis har været vel skikket til at befordre et ensidigt Syn paa Forholdene. Han synes her fortrinsvis at have vendt sine Interesser mod de indre politiske Anliggender og uden nogen stærk Paavirkning udenfra i Stilhed mere og mere at have arbejdet sine Anskuelser ud i Retningen af det yderste Venstre, men vides dog ikke i denne Periode at have udviklet nogen betydelig udadgaaende Aktivitet i Partiets Tjeneste. Der forligger heller ikke Noget, som tyder paa, at han som Præst i Skjoldborg har været et Redskab for nogen af Venstreførerne, til hvem han overhovedet ikke synes at staa i nærmere Forhold, og der er neppe Grund til at betvivle Rigtigheden af hans i Retten afgivne Forklaring om de Betragtninger, som have bevæget ham til den Optræden i Kallerup Kirke, der har foranlediget det Offentlige til at sætte ham under Tiltale. — Ogsaa for lagttagelsen her paa Stedet har Pastor Sofus Holm vist sig som en Mand med et pirreligt og heftigt Sind, hvis uvilkaarlige Udbrud han ofte har ondt ved at beherske, og meget ensidig, yderliggaaende og exentrisk i sine Anskuelser om religiøse, sociale og politiske Materier; men ligesom han iøvrigt har lagt en naturlig god Forstand og et sundt Omdømme for Dagen, saaledes har hans Adfærd og Holdning i det daglige Liv heller ikke frembudt Noget, som kunde godtgjøre Tilstedeværelsen af en Sindssygdom. Der er intet særligt Paafaldende i hans Ansigtstudtryk, Blik, Habitus og Væsen. Han har roligt og uden Indsigelse føjet sig efter Husets Orden og de givne Anvisninger, også i sådanne Punkter, som øjensynligt have været ham imod og forekommet ham som utilbørlige Baand paa hans Frihed, og i flere Henseender har han taget Forholdene paa en Maa-de, som endogsaa har været temmelig forskjellig fra det, som man ordenligvis vilde kunde vente af en virkelig Sindssyg. Han har stillet sig paa en efter Situationens Beskaffenhed aldeles naturlig Fod baade med Lægerne, Opsynspersonalet og Patienterne og er uagtet den

Mangel paa Anklang, hans Anskuelse have mødt, kommen ret godt ud af det med Alle, ligesom han ogsaa af egen Drift har holdt sig i stadig Beskjæftigelse paa fornuftig Maade. Han røber heller ingen paafaldende Mistænksomhed, Uro, Utaalmodighed eller andre af de Træk, som ellers pleje at være karakteristiske for de Sindssyge. Han mener selv at være sjælelig sund, og det har været ham om at gjøre ikke at blive erklæret for sindssyg, men han har ikke udvist saadanne forcerede Bestræbelser efter at dokumentere sin Fornuftighed, som saa ofte netop røbe en virkelig Sindssygdom, og ved Undersøgelsen af hans mentale Tilstand er han frit og uforbeholdent gaaet ind paa ethvert Spørgsmaal, som har været ham forelagt, selv da, naar han har syntes at tro, at en oprigtig Besvarelse kunde vække Formodning om sjælelige Abnormiteter. — Pastor Holm har ikke søgt Lejlighed til at tale om det, som fortrinsvis opfylder ham, men heller ikke skyet den. I Samtaler om sociale og politiske Materier i Almindelighed og om det Forhold i Særdeleshed, som har bragt ham under Tiltale, har han ikke lagt Skjul paa sine meget excentriske Anskuelse, er let kommen i Affekt og har da kunnet skrue op i en Exaltation, der har gjort ham uimodtagelig for Modgrunde, ulogisk i sin Argumentation, lidenskabelig i sine Udtryk og tilbøjelig til at tabe sig i nærgaaende Sigtelser mod anderledes Tænkende og til at udbrede sig i et Væv af Deklamationer og Phraser, tildels af socialistisk Natur og spækket med alle de Stikord og Kraftudtryk, hvori hans politiske Meningsfæller pleje at behage sig. Men selv hans mest yderliggaaende Paastande have dog ikke det samme Præg, som er karakteristisk for den Sindssyges Vanvidsideer; de have en mere abstrakt Karakter end disse, dreje sig ikke som hos den Sindssyge fortrinsvis om hans eget Jeg, have ikke deres Udspring fra Hallucinationer og ere i intet Væsentligt forskjellige fra de Sætninger, der nutildags jævnlig ses forfægtede af socialistiske og politiske Ordførere. — Den Tvivl, der har været rejst om Pastor Holm's Tilregnelighed, synes ogsaa mindre at støtte sig til selve hans inkriminerede Adfærd end til den Omstændighed, at han, som ovenfor anført, engang tidligere har været behandlet i Kjøbenhavns Kommunehospital for et Anfald af Sindsforvirring, der muligvis kunde have efterladt sig Følger, som i denne Henseende maatte komme i Betragtning. Han selv er nu ikke tilbøjelig til ganske at bortræsonnere den sygelige Beskaffenhed af dette Anfald, hvori han kun vil se Kulminationstidspunktet af den Exal-

tation, som var Følgen af et Omslag i hans christelige Trosliv, der efter langvarige og aandsanstrengende Grublerier og Anfægtelser i den foregaaende Vinter havde gjort ham til ivrig Grundtvigianer. Imidlertid synes han for en stor Del at have tabt Erindringen om sin virkelige Tilstand under sit Ophold paa Hospitalet, og efter hvad der i Sagens Bilag er meddelt efter Hospitalets Journal, maa det anses for afgjort, at han virkelig har havt et Anfald af akut Mani med Udbrud af Voldsomhed, Hallucinationer og religiøs Forvirring, som rigtignok synes at være gaaet paafaldende hurtigt over, medens der dog ikke er noget Usandsynligt i, at de Rester af Sygdommen, der muligvis have været tilbage ved hans Afgang fra Hospitalet efter ikke mere end 6 Dages Ophold, ganske kunde have tabt sig i løbet af de Maaneder, han derpaa tilbragte i Hjemmet, indtil han blev Kapellan i Østrup.

Under hans fleraarige Ophold i denne Stilling vides det heller ikke, at enten hans Embedsførelse eller øvrige Færd har vakt Formodning om, at han ikke var kommen sig, eller at der overhovedet, bortset fra de Ejendommeligheder og det Hang til Exaltation, som har fulgt ham hele Livet igjennem, har været bemærket noget Sygeligt i hans Sindstilstand, hvad der da ogsaa ganske stemmer med de Vidnesbyrd om denne, der ere fremkomne under de i Sagen afholdte Forhør, for saa vidt angaar den Tid, han har været Præst i Skjoldborg. Der lader sig saaledes ikke paavise nogen Forbindelse mellem hint for længst overstaaede Anfald af Sindsforvirring og det senere Passerede. Det Samme gjælder om den Iagttagelse, hvorpaa Kapellan J. i en blandt Sagens Bilag værende Skrivelse af 8de Maj har henledet Opmærksomheden. Det er ganske rigtigt, at Pastor Holm ikke er aldeles fri for Spor af Hallucinationer. Undertiden, skjønt ikke ret mange Gange, vil han nemlig have bemærket saadanne Lugtfornelser, som i den ovennævnte Skrivelse omtales (en Blomsterduft i Nærheden af visse Personer og under visse Situationer, saasom ved Administrationen af Alterens Sakrament), hvis subjektive og illusoriske Natur han ikke vil indrømme, idet han under Paaberaabelse af lignende Beretninger fra Kirkehistorien anser dem for Phænomener, der ogsaa i tidligere Tider have eksisteret som Vidnesbyrd om en for Gud velbehagelig Udvikling af det religiøse Liv hos de Paagjældende, og som han nu mener igjen ere blevne hyppigere, siden Grundtvigianismen har vakt et saadant Liv i højere Grad end hidtil — ligesom han ogsaa navngiver andre Personer, der have fortalt

ham, at de have gjort samme lagttagelse. Dernæst vil han under de religiøse Anfægtelser, han endnu stundom kan være underkastet, af og til have hørt, hvad han kalder »en Truselsrøst«, som kommer udvortes fra uden at forme sig til tydelige Ord og efter hans Formening hidrører fra Djævelen, og til andre Tider en bifaldende Stemme, der udgaar fra hans eget Indre. Aabenbareiser eller andre bestemt udprægede Hallucinationer benægter han dog, og de anførte Fornemmelser staa efter hans egen Forklaring udelukkende i Forbindelse med stærke Rørelser i hans indre religiøse Liv, uden at have Noget at gjøre med hans politiske Meninger eller med den Optræden, som har foranlediget Myndighedernes Indskriden. — I Henhold til det Ovenstaaende skjønner jeg altsaa ikke, at Pastor Holm kan betragtes som utilregnelig med Hensyn til den Adfærd, som er gjort til Gjenstand for det Offenliges Tiltale; men jeg bør dog ikke tilbageholde den Udtalelse, at, medens han allerede efter sin naturlige Sindsbeskaffenhed maa anses for at være stærkt disponeret til Sindssygdом, giver det tidligere ovenstaaende Anfald i Forbindelse med de ovenberørte Spor af Hallucinationer forøget Sandsynlighed for, at han ved at komme i Situationer og Forhold, der maatte egne sig til at begunstige en saadan Eventualitet, igjen kunde blive sindssyg«.

PROVSTERETTENS DOM DEN 17. AUGUST 1877

I Det kongelige Sundhedskollegiums forhandlinger i året 1878 anføres det, at Sofus Holm ved Hillerslev-Hundborg herreders Provsterets dom af 17. august 1877 blev idømt embedsfortabelse og otte måneders forbedringshusarbejde.

Provsteretten bestod af amtmanden i Thisted og provsten for Hillerslev-Hundborg herreder, og amtmanden i Thisted havde beskikket sagfører Lykke, Thisted, til at føre sagen. I Provsteretten oplyste lærer Bjørndal Poulsen fra Skjoldborg, at pastor Holm, efter at der var anlagt sag, havde sagt, at det ville være let at samle nogle tusinde unge mænd til at storme våbenkammeret i København, afvæbne hæren og kuldkaste det bestående styre, og det ville han selv gerne være med til. Bjørndal Poulsen mente dog, at denne udtalelse var kommet som en pludselig indskydelse, da pastor Holms tale ved denne lejlighed havde været meget springende. Han havde også udtalt, at han

før havde sat sit liv i vove for landets skyld, så han var heller ikke bange nu.

Pastor Holm protesterede under sagens behandling i Provsteretten mod Provsterettens kompetence under henvisning til, at dommerne her var Kongens tjenere, mens Kongen selv var part i sagen. Men han erkendte, at han i sin prædiken i Kallerup Kirke havde udtalt, at landets konge, der havde aflagt ed på Grundloven, ved at udstede en provisorisk finanslov havde brudt sin ed og derfor var en meneder, samt at Kongen ikke længere sad på tronen med rette og heller ikke med rette bar kronen. I kirkebønnen bad han til Gud, at denne ville indgive Kongen at omvende sig og nedlægge den krone, han ikke bar med rette. Pastor Holm tilføjede, at det havde været ham en forfærdelig forsmædelse, at føreren for det danske folk sad på tronen med urette. Af talrige vidneudsagn, der var Provsteretten i hænde, fremgik det, at præsten egentlig var velanskrevet i sit pastorat, hvor man agtede ham for hans retsindighed og sandhedskærlighed, men han kunne dog være fuldstændig hensynsløs i sin søgen efter sandheden.

I Dansk Præste- og Sognehistorie anføres det, at det utvivlsomt var et overgreb, at man bragte straffelovens § 141 i anvendelse mod So-

Kallerup Kirke.

fus Holm ved Provsteretten, thi at han havde misbrugt sit embede til krænkelse af private eller offentlige interesser til egen fordel, var absolut urigtigt, da han havde handlet ud fra helt og holdent uselviske motiver. Ved udmåling af straffen mente retten dog at burde tage hensyn til hans retsindighed, hensynsløse sandhedskærlighed og hæderligeandel, hvad imidlertid ikke hindrede den i at fælde den meget hårde dom med embedsfortabelse, otte måneders forbedringshus og udredelse af sagens omkostninger. Til Holms forsvar for sin handlingmåde og det berettigede eller uberettigede i hans anklage af Kongen, tog retten intet hensyn, og den indlod sig overhovedet ikke på den — hvad den ganske vist heller ikke var kompetent til. Dommen blev appelleret af både Sofus Holm og kulturministeren til Landemodet.

LANDEMODETS DOM DEN 16. OKTOBER 1877

I Ugeskrift for Retsvæsen 1878 anføres det, at Ålborg Stifts Landemodes dom af 16. oktober 1877 er sålydende:

»Under nærværende efter Ordre fra Kirke- og Undervisningsministeriet samt fra Justitsministeriet anlagte og fra Hillerslev-Hundborg Herreders Provsteret til Landemodet indankede Sag, tiltales suspenderet Sognepræst for Skjoldborg og Kallerup Menigheder Sophus Holm, der er født d. 5. Marts 1837, for det af ham under Gudstjenesten i Kallerup Kirke Søndagen den 22. April d.A. udviste forargelige og for Hans Majestæt Kongen fornærmelige Forhold.

Ved Tiltalte med afhørte Vidners Forklaringer overensstemmende Tilstaaelse er det i saa Henseende oplyst, at han, idet han i sin Prædiken den nævnte Søndag gik ind paa at omhandle de politiske Forhold her i Landet, med forskellige vendinger udtalte, at Kongen, som har aflagt Ed paa Grundloven, ved Udstedelsen af den foreløbige Finanslov af 12. April d.A. havde brudt denne sin Ed, samt at Kongen ikke længere sad paa Tronen med Rette eller ikke længere med Rette bar Kronen. Flere af Vidnerne have fremdeles udsagt, at Tiltalte i Sammenhæng dermed brugte Ordet Meneder, saaledes at de opfattede det som sigtende til Kongen, og Tiltalte har erklæret, at han vel ikke med Bestemthed mindedes at have betjent sig af denne Betegnelse, men at han ikke lige over for de foreliggende Forklaringer vilde benægte det. I sin Slutningsbøn bad han endvidere, at Gud

vilde indgive Kongen at nedlægge den Krone, som han ikke længere bar med rette.

Foreløbig bemærkes det, at Tiltalte under Sagens Behandling for Provsteretten har bestridt dennes Kompetence til at dømme i Sagen, fordi dens Medlemmer ikke blot ere Dommere, men tillige den udøvende Magts Haandhævere og som saadanne Kongens Tjenere, medens Kongen selv er Part i Sagen, men denne Indsigelse, som maa anses for ganske uhjemlet, og som han iøvrigt heller ikke udtrykkelig har gjentaget for Landemodet, vil ikke kunde tillægges nogensomhelst Betydning.

Forsaavidt dernæst tiltalte, der paa ingen Maade har villet erkjende at have forset sig, har forsøgt at føre Bevis for, at Udstedelsen af den foreløbige Finanslov indeholder et Grundlovsbrud, for hvilket Kongen maa bære Ansvar, og i Henhold dertil har ment sig berettiget til at udtale sig saaledes, som sket er, da følger det allerede af den Hans Majestæt Kongen tilkommende Ansvarsfrihed og Ukrænkelighed, at der intetsomhelst Hensyn kan tages til det af Tiltalte i saa Henseende Anførte, og idet Tiltalte — hvis Tilregnelighed der efter den af Overlægen ved Sindssygeanstalten ved Aarhus, hvor han har været indlagt til Iagttagelse, afgivne Erklæring samt de iøvrigt foreliggende Oplysninger ikke er nogen tilstrækkelig Grund til at drage i Tvivl — findes ved de fremhævede forargelige og i høj Grad fornærmelige Ytringer paa det Groveste at have krænket den Ærbødighed, der skyldes Landets Konge, maa det ved Fastsættelsen af det Straffeansvar, som han derved ifølge Straffelovens § 90 har pådraget sig, komme i Betragtning som skærpende Omstændigheder, at han efter den af ham aflagte Embedsed i en særlig Grad maatte føle sig forpligtet til Troskab og Lydighed mod Kongen, at han, som af ham vedgaaet, ikke har talt efter Øjeblikkets Indskydelse, men med fuldt Overlæg, og at de fornærmelige Ytringer ere fremførte fra Prædikestolen til den forsamlede Menighed.

Da Lovens § 2-4-9 og Kirkeritualet Kap. I Art. I m.fl. paalægger Præsterne i deres Prædiken »at holde sig fra allehaande Skjænden og Forhaanelse, saa at de ingen røre ved Navn«, samt forbyder dem »at føre noget frem, som deres Tilhørere ikke vedkommer, eller noget, som angaar Kongens Regering, Statssager, Kgl. Ordinantser og Befalinger eller deslige, videre end til at formane Tilhørerne til allerunderdanigst Lydighed imod deres Konge, hans Bud og Befalinger«,

skjønnes det fremdeles ikke rettere, end at det af Tiltalte udviste Forhold tillige maa lægges ham til Last som et grovt Misbrug af Embedsstilling, der efter dets Beskaffenhed maa siges at krænke det Offentliges Ret, og altsaa maa medføre Straf efter Straffelovens § 141.

Den Straf, Tiltale har forskyldt, findes efter samtlige Omstændigheder og navnlig ogsaa under Hensyn til, at han iøvrigt har Vidnesbyrd om retsindig Tænkemaade og hæderlig Vandel, ved den indankede Dom passende at være bestemt til Embedsfortabelse og 8 Maa neders Forbedringshusarbejde, og da det ligeledes maa billiges, at Aktionens Omkostninger ere paalagte Tiltale, vil bemeldte Dom saaledes i det Hele være at stadfæste, hvorhos Tiltalte i Salær til Aktor for Landemodet vil have at udrede 30 Kr. Sagførelsen for Landemodet har været forsvarlig.

Thi kjendes for Ret: Provsterettens Dom bør ved Magt at stande. I Salarium til Aktor for Landemodet, Prokurator Hasselbach, betaler Tiltalte 30 Kr. At efterkommes under Adfærd efter Loven«.

Landemodet bestod af: Frederik Christian Emil Dahlstrøm, kammerherre, stiftamtmand over Ålborg Stift, amtmand over Ålborg Amt, commandeur af Dannebrog p.p. og Peter Engel Lind, lic. theol., biskop over Ålborg Stift, ridder af Dannebrog; biskop Peter Engel Lind afgav dissens:

»Da det af, hvad der er oplyst om suspenderet Sognepræst for Skjoldborg og Kallerup Menigheder, Sofus Holm, må betragtes som sikkert, at han, idet han begik den Forbrydelse, for hvilken han er tiltalt, har, vildledet af falske Begreber, troet at handle i Sandhedens og Rettens Navn, kan jeg ikke tilkjende ham Forbedringshus-Straf, men må foretrække i Henhold til Straffelovens § 57, efter samme Lovs § 141 og § 90 at dømme ham til Embedsfortabelse og ét Aars simpelt Fængsel.

SOFUS HOLMS FORSVARSINDLÆG I LANDEMODET

Sofus Holm havde tidligere frabedt sig en forsvarer ved sagens behandling i Provsteretten, og heller ikke ved behandlingen i Landemodet ønskede han nogen forsvarer, men her leverede han selv et indlæg, der er fundet i bispearkivet i Landsarkivet i Viborg.

»Til Ålborg stifts landemode! Det har undret mig, at jeg hverken i

anklageindlægget for provsteretten eller i provsterettens begrundelse af sin dom over mig eller i anklageindlægget for landemodet har fundet nogen påvisning af, at det er løgn, hvad jeg har sagt i Kallerup kirke, ligesom jeg heller ikke i indlægene imod mig har fundet nogen gendrivelse af det af mig indgivne forsvarsindlæg; ja, anklageren for landemodet fritager sig endogså ganske for en slig gendrivelse, i det han bemærker, at det af mig fremførte kun er gamle påstande; men selv om det kun er gamle paastande, derfor kan de gerne være sande, og derfor trænger de lige fuldt til en gendrivelse, hvis de er usande. Jeg har derfor ikke meget videre at tilføje til det af mig fremførte dels i min prædiken og dels i mit forsvarsindlæg, så længe bæggene står uigendrevne. Da imidlertid bestemmelsen om kongens ansvarfrihed stadig føres frem imod mig — uden at der imidlertid gøres mindste forsøg på nogen gendrivelse af den formentlig uigendrivelige sandhed, at når kongen selv omstøder grundloven, da omstøder han med det samme den grundlovsbestemmelse, efter hvilken han er ansvarfri —, skal jeg dog tilføje endnu følgende. — Jeg har formentlig med grund antaget, at den ene grundlovsbestemmelse ikke er bestemt på at slå den anden ihjel, og at således grundlovens § 12 ikke er bestemt til at ophæve § 7. Ti hvis det skulde være tilfældet, at § 12 om kongens ansvarfrihed kan bevirke, at kongens ed ikke har det mindste at sige, så han kan holde og bryde den, som han lyster, eller hvis § 12 kan give ham lov at bryde den grundlov, som han i følge § 7 har lovet at holde, så har han jo efter det samme lov til at ophæve en hvilken som helst grundlovsbestemmelse også den om ministeransvarlighed, og da er den eneste grundlovsbestemmelse, der bliver tilbage, og som sluger alle de andre, den om kongens hellighed og ukrænkelighed og uansvarlighed, så han kan sælge land og rige eller gøre sig selv til en fjende og forræder deraf og dog vedblivende beholde sin uansvarlighed uskadt!! Men denne måde at læse grundloven på minder stærkt om den måde, hvorpå en vis person læser Bibelen, og da er kongen ikke konge af Guds nåde, men af Guds vrede.

Men som nu § 12 ikke må ophæve § 7 og den hele grundlov, således må omvendt heller ikke § 7 gøre bestemmelsen om kongens ansvarbevidsthed betydningsløs, men det gør den heller ikke, hvis der ikke lægges nogen anden mening ind i § 12 end denne indeholder. Hvis således lovene bliver slet og forsømmelige gennemførte, eller

hvis landets midler, som er ministrenes bestyrelse underlagt, ødes, og hvis der uden at dette ændres af regeringen vises uorden og forsømmelighed i den gærning, som de offentlige myndigheder har at røgte, så at altså ministre og embedsmænd forsømmer at gøre landet den gavn, som deres embedspligt pålægger dem, da bærer ikke kongen, men ministrene ansvaret for denne strafskyldige forsømmelighed i ledelsen af regeringen over Danmark. Men, hvis ministrene ikke blot således er utro og forsømmelige statstjenere, men oven i købet gør brud på landets forfatning, da er et slikt brud ikke forsømmelighed i ledelsen af regeringen over landet, men et fjendtligt angreb på samme, og da er ministrene ikke længere utro tjenere, men åbenbare fjender. Ministrenes forhold er da at ligne ved en fører for en hærafdeling, som skal forsvare en fæstning, men som ej blot opgiver forsvaret og nedlægger våbnene og således formindsker forsvarernes antal, men som oven i købet går over til fjenden og forøger deres rækker. Og som en sliig hærfører ikke er en blot forsømmelig fædrelandsforsvarer, men en åbenbar landsforræder, således er de ministre, som ikke blot forsømmer lovenes gennemførelse eller lader administrationen bære sig lige så galt og forsømmeligt ad som den lyster, men som oven i købet bryder med landets forfatning og påfører det ligefrem skade, de er ikke forsømmelige statstjenere, men åbenbare statsforbrydere. Og mens derfor kongen i følge § 12 er uden al ansvar selv for de groveste forsømmelser i ledelsen af landets regering eller uden al ansvar for forsømmelsen af den gavn, som landet skulle have af sin regering, så kan han derimod ikke ifølge samme § 12 have lov til i forening med sine ministre eller nogen som helst anden at påføre landet ligefrem skade ved f.eks. at bryde dets forfatning og således gøre sig til folkets fjende, ti skade har han i følge § 7 selv lovet ikke at ville gøre sit folk og land, og i tilfælde af at han således gør sig til landets fjende, ophører han med det samme at være landets konge, og i så tilfælde ophører hans ansvarsfrihed med det samme. Men på den måde gør § 7 ej § 12 betydningsløs, ti mens § 7 forbyder kongen at gøre forfatningen skade og gøre indgreb i folkets ret, så forbyder § 12 folk og samfund at gøre kongen ansvarlig, når folket og samfundet uforsvarlig bedrages for den gavn og nytte, som det kan fordre at have af sin regering, og som folket skal være sine forpligtelser mod kongen tro, således skal kongen også være sine forpligtelser mod folket tro, og det har han jo selv personlig lovet i sin til rigsdagen og

dermed til folket overgivne skriftlige erklæring, hvori han har sat sin tro og sit ord i pant for sig og sin overholdelse af rigets forfatning. Hertil kommer, at den ed, som kongen har aflagt på forfatningen, har jo ingen anden end han selv underskreven, den er ikke underskreven af nogen minister eller noget statsråd, men overgivet statsrådet og rigsdagen, og hvad ord og løfte han selv er ene om at afgive, det må han også selv svare til, og det kan ingen svare til i hans sted af den simple grund, at ingen kan svare til et ord, som han ej har været med til at afgive.

Det er altså denne tilføjelse, jeg har at gøre til mit første indlæg, der så vidt jeg kan skønne står aldeles uigendreven, og det er dog derpå, skulde man tro, det kommer an, om det kan gendrives som løgn, eller om det må erkendes som sandhed. Det har jeg i det mindste været godtroende nok til at anse for hovedsagen, om mit ord har været med eller med sandheden, ligesom jeg også har været godtroende nok til at formene, at tro og love skal respekteres ej blot af de små, men også af de store. Men hvis jeg altså har taget fejl med denne min godtroenhed, så at altså tro og love, langt fra at skulle respekteres også af kongen og fyrster, tværtimod kan tilsidesættes af slige ophøjede personer, og hvis jeg fremdeles har taget fejl med min tro, at kongen som enhver anden skal bøje sig for sandheden, og at ikke sandheden skal bøje sig for kongen, ja, så har jeg unegtelig forset mig grovt, men så skal jeg også med Guds hjælp med sindsro tage mod følgerne af en slig fejltagelse og ønsker blot, at jeg aldrig må tage værre fejl«.

Skjoldborg præstegard d. 7de Oktober 1877.

Sofus Holm
sognepræst v/
Skjoldborg og Kallerup.

FORSVARERENS ANMODNING OM EN UDTALELSE FRA SUNDHEDSKOLLEGIET DEN 25. FEBRUAR 1878

Højesteretsdommen findes i Ugeskrift for Retsvæsen af 1878. Ved forelæggelse af sagen i Højesteret procederede aktor, etatsråd Buntzen, til stadfæstelse af Landemodets dom, idet han skildrede præsten som en i alle retninger eksalteret grundtvigiansk og ultra-demokratisk

Hovedbygningen af Asylet i Risskov, hvor pastor Sofus Holm var indlagt til observation sommeren 1877.

sværmer, mens defensor, højesteretsadvokat Henrichsen, inden dommen fældedes, ønskede en ny udtalelse fra medicinsk side om hans sjælelige tilstand og derfor begærede aktstykkerne forelagt for Sundhedskollegiet. I Det kongelige Sundhedskollegiums forhandlinger i året 1878 anføres det, at højesteretsadvokat Henrichsen ved at fremsende sagens akter til Kollegiet i skrivelse af 25. februar 1878 skriver følgende:

»Det har imidlertid forekommet mig, der møder som Tiltaltes befalede Defensor for Højesteret, at Prof. Selmers Konklusion er mindre sikker eller klar; thi hvor det ikke er en legemlig sygelig Tilstand, hvis Udvikling kan forudses at føre til Sindssvaghed, der foreligger, der synes det i alt Fald mig som Lægmand at maatte være betænkeligt at anse en Person, der tidligere har haft Anfald af Sindssygdom, for fuldt tilregnelig, naar der foreligger saadanne Data, at der er Anledning til at udtale, at der er sandsynlighed for, at han igjen kan blive sindssyg. Heller ikke forekommer det mig klart, naar Prof. Selmer statuerer, at de i Erklæringen nævnte Hallucinationer, der saavel efter det i samme om de paa Anstalten gjorde Iagttagelser Anførte som efter det Tidspunkt, da Kapellan J. i Skrivelse af 8de Maj s.A. gjorde sin Erfaring, maa antages at hjem søge Tiltalte ogsaa i den seneste

Tid, udelukkende staa i Forbindelse med stærke Rørelser i hans indre religiøse Liv, uden at have Noget at gjøre med hans politiske Meninger eller den Optræden, som har foranlediget Myndighedernes Indskriden; thi dette synes dog i intet Fald at kunne siges om de Lugtesansen vedrørende Hallucinationer. Men ved Siden heraf maa det vistnok erkjendes at være et højst betænkeligt Phænomen, at Tiltalte, der fra alle Sider har bestemte Vidnesbyrd om at være ikke blot en sandhedskjærlig, men ogsaa en alvorlig Mand, kan tage en saa vigtig Sag saa letfærdigt, at han, uagtet han maa vide, at han ikke besidder særlig Indsigt i Lov og Ret, drister sig til ikke blot for sig selv at fælde en kategorisk og efter hans Formening ufejlbarlig Dom, hvorved han kjender Kongen skyldig i en af de groveste Forbrydelser, men ogsaa at indrette sin Optræden i Embedet i Overensstemmelse dermed. Kommer nu hertil, at Tiltalte under Sagens Gang ikke har været at bringe til at indse sin Vildfarelse, men bestemt fastholder sin Opfattelses berettigelse og for fuldt Alvor søger retlig at begrunde samme, og at han, som bemærket, tidligere bevislig har havt Anfald af Sindsygdом, har jeg, ihvorvel han ikke har givet mig Anledning dertil, idet han maa antages fremdeles at ville hævde sin fulde Tilregnelighed, af Hensyn til Sagens Betydning troet ikke at burde akkviescere ved Prof. Selters Erklæring, men at maatte bringe Sagen frem for Kollegiet som den højeste lægevidenskabelige Autoritet med tjenstlig Anmodning om Kollegiets Udtalelse om Tiltaltes Tilregnelighed«.

SUNDHEDSKOLLEGIETS UDTALELSER DEN 5. APRIL 1878

I Det kongelige Sundhedskollegiums forhandlinger i året 1878 anføres det, at Sundhedskollegiet den 5. april 1878 afgav følgende erklæring:

»Den foreliggende Sag bærer fra mange Sider Vidne om Tiltaltes fremherskende Disposition til stærke sjælelige Brydninger og overspændt Sindsstemning, saavel som om hans Hang til yderligt gaaende Meninger og Mangel paa Ligevægt og roligt Omdømme overfor Forhold, som have sat hans Sind i Bevægelse, i hvilken Henseende Kollegiet kun nærmere skal paapege den i Etatsraad, Overlæge Sel-

Interiør fra Asylet i Risskov.

mers Erklæring givne Skildring af hans Maade at udtale sig paa i Samtaler om det Forhold, som har bragt ham under Tiltale, nemlig »at han let er kommen i Affekt og da har kunnet skrue sig op i en Exaltation, der har gjort ham uimodtagelig for Modgrunde, ulogisk i sin Argumentation, lidenskabelig i sine Udtryk og tilbøjelig til at tabe sig i nærgaaende Sigtelser mod anderledes Tænkende og til at udbrede sig i et Væv af Deklamationer og Phraser o.s.v.«. Etatsraad Selmer følger til, at »selv hans mest yderliggaaende Paastande dog ikke havde det samme Præg, som er karakteristisk for Sindssyges Vanvidsideer«, og ganske vist maa det ogsaa ubetinget indrømmes, at disse Træk saavel som den ovenfor berørte almindelige Disposition ingeni lunde i og for sig give Berettigelse til at antage en ved en sygelig Tilstand hidført Forstyrrelse i Hjernens Virksomhed med Tab af selve Evnen til sund og rolig Tænkning som liggende til Grund derfor, selv ikke hvor de, som her, staa i en saa paafaldende Modsætning til den Paagjældendes hele Dannelsesstrin; men ved Siden af hine udprægede Ytringer af en ejendommelig sjælelig Disposition er der under Sagen oplyst andre Omstændigheder, som med megen Styrke pege hen paa en bestaaende Sygdomstilstand af den antydede Natur. Som en saadan maa først og fremmest udhæves de hos den Tiltalte fremtraadte Hallucinationer fra Lugtesansens og, som det fremgaar af hans til Etatsraad Selmer afgivne Forklaring, ogsaa fra Høresansens Side. Naar han nemlig ikke blot har disse illusoriske Sanseindtryk,

men ogsaa tilskriver dem objektiv Gyldighed og ikke kan ledes til at erkjende deres sande Natur, da har, i det Mindste for saa vidt, en sygelig Tilstand uimodsigelig grebet ind i Hjernens Virksomhed og Evnen til at dømme rigtigt om Forholdene, og at denne Forstyrrelse ikke indskrænker sig til det begrænsede Omraade, som umiddelbart vedrører Hallucinationerne, men ogsaa griber dybere ind i hans hele Sjæleliv, dette synes i og for sig meget rimeligt, allerede efter den alvorlige Betydning, som han tillægger sine Fornemmelser. Naar den Tiltalte har ment i saa Henseende at kunne hævde en Modsætning mellem sit religiøse Liv og sine politiske Meninger og med disse tillige den Optræden, som har foranlediget Myndighedernes Indskriden, forekommer der Kollegiet ikke at kunne lægges megen Vægt herpaa, saameget mindre, som jo netop den foreliggende Sag viser de politiske Meninger blandede ind i den gejstlige Virksomhed. Hertil kommer nu som et meget betydningsfuldt Moment det Udbrud af aabenbar og utvivlsom Sindssygdом, som den Tiltalte tidligere har havt. Naar dette ses i Sammenhæng med de fremkomne Oplysninger om hans nærmest forudgaaende og senere paafulgte Liv og Færd, synes det ikke Kollegiet at staa som et isoleret og fra en ikke syg Tilstand afgrænset Sygdomsanfald, men langt snarere som en akut og voldsom Opblussen af en chronisk Tilstand, der er vedbleven at bestaa, om end tilbagevendende til relativ Ro.

I Henhold til de ovenstaaende Bemærkninger kan Kollegiet — skjønt det tilfulde erkjender, at Tiltaltes hele Optræden i flere Henseender giver et andet Billede end det, som den Sindssyge i Almindelighed frembyder — alt sammenholdt, dog ikke andet end finde overvejende Grund til at antage, at han ikke blot, som Etatsraad Selmer mener, efter sin naturlige Sindsbeskaffenhed er stærkt disponeret til Sindssygdом og efter sit tidligere Anfald særlig udsat for Tilbagefald, men i Virkeligheden allerede var sindssyg, da han gjorde sig skyldig i det Forhold, hvorfor han er sat under Tiltale«.

HØJESTERETS DOM DEN 26. APRIL 1878

I Ugeskrift for Retsvæsen 1878 anføres Højesterets dom:

»Efter den indankede Doms Afsigelse er der af det kgl. Sundhedskollegium afgivet en Erklæring, hvori det blandt Andet udhæves,

dels at Tiltalte lider af Hallucinationer, som han selv tillægger objectiv Gyldighed, hvilken sygelige Tilstand, efter hvad Kollegiet anser for meget rimeligt, ikke indskrænker sig til det begrænsede Omraade, som umiddelbart vedrører Hallucinationerne, men ogsaa griber dybere ind i hans hele Sjæleliv, dels at han tidligere har haft et Udbrud af aabenbar og utvivlsom Sindssygdом — hvorunder han efter Oplyste navnlig havde et maniakalsk Anfald — og som set i Sammenhæng med fremkomne Oplysninger om hans nærmest forudgaaende og senere paafulgte Liv og Færd, ikke synes Kollegiet at staa som et isoleret Sygdomsanfald, men langt snarere som acut og voldsom Opblussen af en kronisk Tilstand, der er vedbleven at bestaa, om end tilbagevendende til relativ Ro; hvorefter Kollegiet udtaler, at det ikke kan Andet end finde overvejende Grund til at antage, at Tiltalte ikke blot — som Overlægen ved Sindssygeanstalten har ment — efter sin naturlige Sindsbeskaffenhed er stærkt disponeret til Sindssygdом og efter sin tidligere Anfald særlig udsat for Tilbagefald, men i Virkeligheden allerede var sindssyg, da han gjorde sig skyldig i det Forhold, hvorfor han er sat under Tiltale.

I Betragtning heraf, og naar henses til de iøvrigt fremkomne Oplysninger, tør det ikke antages, at Tiltalte, da han udviste det ham paa-sigtede, i Landemodets Dom Fremstillede Forhold, var i Besiddelse af Tilregnelighed. Der vil derfor i Medfør af straffelovens § 38 være at tillægge ham Frifindelse for Aktors Tiltale, hvorhos Aktionens Omkostninger ville være at udrede af det Offentlige.

Thi kjendes for Ret:

Suspenderet Sognepræst Sophus Holm bør for Aktors Tiltale i denne Sag fri at være. Aktionens Omkostninger, derunder de ved Landemodets Dom fastsatte Salarier, samt i Salarium til Etatsraad Buntzen og Advokat Henrichsen for Højesteret 50 Kr. til hver, udredes af det Offentlige.

DEN OFFENTLIGE REAKTION PÅ SAGEN
I FORM AF TO SKILLINGSVISER SAMT OMTALE
AF SAGEN I DAGSPRESSEN

»Den eneste rigtige og paalidelige Beretning og Vise om Kongen og

Præsten. Eftertryk forbydes. Priis 5 øre. Kjøbenhavn. Trykt hos C. Schoubo, Ravensborggade 21. 1877.

BERETNING

Ifølge »Berlingske Tidende« er Pastor Holm i Skjoldborg bleven idømt 8 Maaneders Forbedringshusarbejde, Fortabelse af sit Embede og Sagens Omkostninger for i en Prædiken, han har holdt i sin Kirke, at have forhaanet Kongen og betegnet ham som en Meneder.

Denne formastelige Tale har han villet forsvare ved at paaberaabe sig Udstedelsen af den provisoriske Finanslov, hvilken — efter hans Mening — er et Brud paa Grundloven. Selv om dette er Tilfældet, saaledes at der er begaaet en Forbrydelse mod Forfatningen, er det ulovligt at gjøre Kongen ansvarlig derfor, da Hans Majestæt ifølge Grundloven er uansvarlig, hvorimod hele Ansaret paahviler Ministrene. Kongens Person er hellig og ukrænkelig og Ingen maa laste eller haane nogen af hans Gjæringer. Den, der gjør det, straffes med Forbedringshusarbejde.

Hvad der ogsaa er særligt oprørende ved denne Sag er den Omstændighed, at det er fra Prædikestolen at Holm har ført sliq formastelig Tale. Kirken bør ikke være stedet for politiske Betragtninger; man kommer i Kirken for at opbygges, for at høre Guds Ord, men ikke for at ophidses ved politisk Snak. Pastor Holm skal vel til Undskyldning herfor have anført, at flere kjøbenhavnske Præster have gjort sig skyldig i det Samme, om det end var imod Folket at de talte, men Andres Taktløshed kan ikke komme ham tilgode, han måtte vide hvad der passede sig.

Sagen gaar nu først til Landemodet, hvor alle Præsterne i hans Stift skal stemme over den, og derfra til Høiesteret. Holm opnaar vistnok neppe nogen Formildelse i sin Skjæbne. Tilbage staar da kun Kongens Naade, der vel neppe vil blive ham undslaaet, naar han henflyer dertil og beder om Forladelse for sine uhumske Ord.

Udkommet er Nr. 1, 2, 3 og 4 af Visen og Beretningen om Jordentreprenøren, Restauratøren og Jordemoderen. Med forskjellige Billeder, deriblandt Portrait af Jordemoderen. Overordentlig interessant!!

Melodi: Krillevillevibumbum.

*De har vel hørt den store Sorg,
— Krillevillevibumbum —
Der ramt har Præsten i Skjoldborg,
— Krillevillevibumbum —
Han skal en Tur paa Vridløs ha'e,
— Krillevillevillevillevibumbum —
Han si'er nok: »den er kold!« — hu ha!
— Krillevillevibumbum —*

*En Søndag fandt den Herre paa,
— Krillevillevibumbum —
Mens han for Altret monne staa,
— Krillevillevibumbum —
Og mens han stod i fuld Ornat,
— Krillevillevillevillevibumbum —
At blive ganske desperat.
— Krillevillevibumbum —*

*Paa Alting var han meget vred,
— Krillevillevibumbum —
Og red paa Alting farlig ned
— Krillevillevibumbum —
Ministrene han skjældte ud,
— Krillevillevillevillevibumbum —
Og Kongen med, Du søde Gud!
— Krillevillevibumbum —*

*Om Kongen sa'e den sorte Gut:
— Krillevillevibumbum —
»Sin dyre Eed han havde brudt,
— Krillevillevibumbum —
Han bør ei være Konge meer,
— Krillevillevillevillevibumbum —
Sin Krone skal han ligge neer!«
— Krillevillevibumbum —*

*Den frække Tale snart blev kjendt,
— Krillevillevibumbum —
Og Bud til hanses Provst blev sendt,
— Krillevillevibumbum —
Han skulde stilles for en Ret,
— Krillevillevillevillevibumbum —
Og dømmes for sin Handling slet,
— Krillevillevibumbum —*

*Men Nogle sa'e han var et Fjols,
— Krillevillevibumbum —
— Saa førte de ham ned fra Mols,
— Krillevillevibumbum —
Og la'e ham paa et Hospital,
— Krillevillevillevillevibumbum —
Man vilde see om han var gal,
— Krillevillevibumbum —*

*Men han var ei en Smule gal,
— Krillevillevibumbum —
Og sendtes hjem fra Hospital,
— Krillevillevibumbum —
Saa blev for Retten flux han stillt,
— Krillevillevillevillevibumbum —
Og blev fra Kald og Kjole skilt.
— Krillevillevibumbum —*

*Nu har han faaet en veltjent Straf,
— Krillevillevibumbum —
Ja, det er sgu en fæl Tør'af!
— Krillevillevibumbum —
Paa Vridsløs skal han lære godt,
— Krillevillevillevillevibumbum —
At ære Danmarks høie Drot!
— Krillevillevibumbum —*

Præsten og Forbedringshuset eller Det var en kold En. Vise om Præsten i Jylland, der har begået Majestætsforbrydelse fra Prædikestolen, og nu er idømt 8 Maaneders Forbedringshusarbejde.

Julia, hva' beha'? Det var en kold En, Tak skal De ha'e. Med Beretning. Kjøbenhavn. Trykt i Christianshavns Bogtrykkeri. 1877.

BERETNING

Præsten Holm i Skjoldborg, der i Øvrigt efter de om ham indhentede Vidnesbyrd, skal være en agtet og respektabel Gejstlig, tillod sig i Anledning af den provisoriske Finantslov at udtale fra Prædikestolen stærke Haansord mod Kongen.

Da Præsten tidligere skulle have lidt af sindssygdом, indlagdes han paa et Sindssygehospital, for at man kunde erfare, om han i Vildelse havde snakket over sig. Her erklærede man ham at være ved sin fulde Samling, og nu blev Sag indledet imod ham, ved hvilken Pastor Holm idømtes 8 Maaneders Forbedringshusarbejde, Fortabelse af sit Embede og Sagens Omkostninger. Sagen skal derefter paadømmes ved Landemodet af Præsterne i hans Stift, men de kunde vel neppe dømme ham mildere, idet der maa tages hensyn til, at Fornærmelsen mod Hs. Majestæt er udslynget fra Prædikestolen og af en Kirkens Mand. Det tør dog haabes, at naar Pastor Holm erkjender sin Vildfarelse og bønfalder Kongen om Naade, at han da faar Formildelse af Straffen; men sit Embede faar han neppe Lov til at beklæde mere.

Melodi: Julia, Julia.

*Og Præsten gik i Kirken ind,
Han var nu saa pirrelig i sit Sind,
For han var vred paa Kongen, ja,
Og vilde jo ha'e vores Drot herfra.
Julia, hva' beha',
Det var en kold En, Tak skal De ha',
Julia, den var bra',
Præsten fik Dada.*

*Han sa'e: »Jeg skal nu sige Jer,
At Kongen behager mig ikke her,
Hvis han var venstresindet, ja,
Saa kunde han jo være meget bra«!
Julia, hva' beha',*

*Det var en kold En, Tak skal De ha' ,
Julia, den var bra'
Præsten fik Dada.*

*Men da han nu er Højremand,
Afsætter jeg Hans Majestæt paa Stand,
For han har Grundlovs-Eden brudt,
Og derfor saa er han jo nu kaput.
Julia, hva' beha',
Det var en kold En, Tak skal De ha' o.s.v.*

*Men Bonden sa' til Præsten: Jøss,
Vor Fa'er, har I ikke en Skrue løs,
For Jeres Præken er for skrap,
Den løber jo løbsk — Tønden mangler Tap.
Julia, hva' beha',
Det var en kold En, Tak skal De ha' o.s.v.*

*Saa kom da Provsten: »Hør, Hr. Præst,
I skulde ha' holdt Jer til Jeres Læst;
Folk siger jo, at I er gal,
Nu skal I sgu ind i et Hospital«.
Julia, hva' beha',
Det var en kold En, Tak skal De ha' o.s.v.*

*Sindssygehuset kom han paa,
Der sa'e de: »Lad I bare Præsten gaa,
Han har jo ej Delirium,
Nej Præsten er slet ikke torskedum«.
Julia, hva' beha',
Det var en kold En, Tak skal De ha' o.s.v.*

*Men saa kom Politiet hen,
Og sa'e: »Du er fanget, min fine Ven,
Nu skal du blive arrestert,
Og konfirmeret og maltraktert«.
Julia, hva' beha',
Det var en kold En, Tak skal De ha' o.s.v.*

*Og for hvad Præsten har forsømt,
Blev han nu til 8 Maaneder dømt,
I Fængslet kan han præke kjæk,
Men Præstehabitten, ja den er væk.
Julia, hva' beha',
Det var en kold En, Tak skal De ha' o.s.v.*

*Ja, Kongen skal I lade vær,
Og ikke med Oprør befatte Jer;
Især naar I er Statens Præst,
Saa passer Guds Ord Jer vist allerbedst.
Julia, hva' beha',
Det var en kold En, Tak skal De ha' o.s.v.*

Højesterets afgørelse blev kommenteret i flere aviser, og det erkendtes, at Højesteret havde måttet tage Sundhedskollegiets erklæring til følge og frikende præsten. Men det anførtes fra flere sider, at det rigtigste nok ville have været at kende pastor Holm skyldig og derefter benåde ham.

Thisted Amtsavis skrev blandt andet, at det for lægfolk var ufatte- ligt, at præsten blev frikendt uden brug af den kongelige benåd- ningsret. Mange vil vide, skrev bladet videre, at hvis pastor Holm havde beklædt en lavere stilling i samfundet, så ville der næppe være gjort så mange omstændigheder for at undgå en domfældelse, og an- dre vil sige: »De turde ikke straffe ham«. For den almindelige opfat- telse på egnen var Sundhedskollegiets erklæring såvel som dens ind- flydelse på højesteretskendelsen ifølge Thisted Amtsavis en overra- skelse, hvor lidt man så end ønskede fuldbyrdelse af den straf, pastor Holm var ikendt ved Provsteretten og Landemodet. Bladet skrev, at der vel ikke kunne være tale om, at pastor Holm vedblivende kunne være præst. Enten måtte kirkeministeriet afskedige ham, eller det måtte ordnes, således at han selv søgte sin afsked med pension.

I Dansk Præste- og Sognehistorie anføres det, at venstre-politiker- ne ikke skønnede på pastor Holms iver. Morgenbladet i København refererede processen mod Sofus Holm, som tjente til at vise, hvilken ophidselse regeringens grundlovsbrud kunne føre til, men da sagen var afsluttet, var der ingen, der brød sig om ham eller tænkte på øko- nomisk at støtte den mand, der havde mistet sit embede for sin poli-

tiske overbevisnings skyld. Da Sofus Holm døde i Vrå i 1911, skrev det lokale venstreblad kun en halv snes linier om ham.

SOFUS HOLMS TILVÆRELSE
EFTER AT VÆRE AFSKEDIGET SOM SOGNEPRÆST
I SKJOLDBORG-KALLERUP

I Dansk Præste- og Sognehistorie anføres det, at Sofus Holm for så vidt kunne være blevet i sit embede efter frikendelsen ved Højesteret. Men da Sundhedskollegiet i sin erklæring havde betegnet ham som disponeret for stærke sjælelige brydninger, overspændthed, mangel på ligevægt og roligt omdømme som en følge af en kronisk sygdomstilstand, havde ministeriet heri et påskud til administrativt at afskedige ham med pension, og dette skete den 14. juni 1878.

Herefter flyttede Sofus Holm til Vendsyssel, hvor han købte en ejendom med møllevirksomhed i Nørre Bindselev. Han kom her i forbindelse med den meget kendte præst i Vejlbjby, pastor Henriksen, der ud fra et grundtvigiansk standpunkt havde samlet en stor menighed. Pastor Henriksens forkyndelse var særdeles særpræget, hans trosbekendelse lød således: »Jeg forsager Kejseren og alt, hvad Kejsere er. Jeg tror på Alfader, på Kongen og den danske folkeånd«: Foruden denne såkaldte »danske trosbekendelse« påstod pastor Henriksen, at Vorherre var en dansk mand, og at han selv var den eneste præst i landet, der rigtig kunne aflægge et »åndsåret vidnesbyrd«.

I Historisk Aarbog for Thisted Amt fra 1934 anføres det, at pastor Henriksen efterhånden tilegnede sig en slags grundtvigiansk pietisme. Han beskæftigede sig særligt med det i Bibelen omtalte gyldenår, som han mente var nært forestående. Hans mening om oplæring og undervisning var ret ejendommelig. Ingen skulle lære noget, som der ikke var brug for i øjeblikket. Ånden gav det hele, både læsning, skrivning og regning, når dens tid kom. Ingen måtte forgribe åndens gerning. Ifølge pastor Henriksen forkvalede folkeskolen børnene og ødelagde åndens arbejde. Børnene skulle kun lære, hvad de selv ønskede. Al tvang skulle bandlyses i skolen.

Sofus Holm blev en af pastor Henriksens ivrigste tilhængere, og han fandt ud af, at gyldenåret ville komme i 1888.

Pastor Holm blev i året 1883 gift med en søster til pastor Henrik-

sen. Han rejste en del rundt og talte i forsamlingshusene, og han søgte også ved et par lejligheder stillingen som præst. Biskop Frederik Nielsen, Ålborg, nedlagde imidlertid på et vist tidspunkt forbud mod, at Sofus Holm udførte kirkelige handlinger i Ålborg Stift. Dette var ifølge Dansk Præste- og Sognehistorie et uberettiget overgreb, der gjorde Sofus Holm meget ondt og affødte et par bitre breve fra ham, fordi han syntes, biskoppen havde sat en plet på hans borgerlige ære ved ikke at give ham samme ret, som man ellers plejede at indrømme en afskediget præst.

Forfatteren til afsnittet vedrørende Sofus Holm i Historisk Aarvog for Thisted Amt 1934, lærer S. C. Sortfeldt, fortæller, at han for mange år siden tilfældigt traf pastor Holm i Vrå. Han beskriver ham på det tidspunkt som en smuk, gammel herre med et venligt og tiltalende væsen. Sofus Holm døde den 15. marts 1911.

DIAGNOSTISK VURDERING

Der skal efter oplysningerne i journalen fra Sofus Holms indlæggelse i Asylet ved Århus være disposition til »månesygdommen« i familien, det vil sandsynligvis sige, at der var disposition til den manio-depressive lidelse.

Sofus Holm er beskrevet som en åben, udadvendt person med pirreligt gemyt og med vekslende sindsstemninger. Han lod sig let begejstre af alt, hvad der greb ham, og han trængte med fabelagtig uro ind i ethvert spørgsmål. Han var åben og sandhedskærlig indtil hensynsløshed. 32 år gammel udviklede han en manisk tilstand, hvorunder han var konstant talende, springende i tankegang og søvnløs. Han følte sig påvirket af nordlys og bisole og blev indlagt på psykiatrisk afdeling på Kommunehospitalet i København. I en periode i 33 års alderen isolerede Sofus Holm sig fuldstændig fra omverdenen. Han har på dette tidspunkt formodentlig haft en depression. I 48 års alderen blev han i en periode beskrevet som bleg, gusten, sjusket påklædt, ensidig og eksalteret i sine udtalelser. Der har muligvis på det tidspunkt på ny været tale om en manisk periode. Der synes periodevis at have været lugt- og hørelshallucinationer. Det fremgår ikke klart, hvorvidt disse hallucinationer kun har været til stede i forbindelse med maniske eller depressive perioder.

Der er intet, der tyder på nogen egentlig manisk tilstand den 22. april 1877, da Sofus Holm i sin prædiken kritiserede Christian IX for at have underskrevet den provisoriske finanslov. Det nævnes dog, at han få dage senere var springende af tankegang og over for skolelæreren udtalte, at man let kunne samle nogle tusinde unge mænd til at storme våbenkammeret i København, afvæbne hæren og kuldkaste det bestående styre — det ville han i øvrigt gerne selv være med til. Disse udtalelser samt oplysninger om, at han ved denne lejlighed var springende af tankegang, kunne tyde på en manisk tilstand.

De nævnte forhold tyder stærkt på, at Sofus Holm havde såvel maniske som depressive perioder uden særlig ydre foranledning, og det må formodes, at han havde en manio-depressiv lidelse.

Efter at have været udskrevet fra Asylet ved Århus den 8. juli 1877 blev patienten overført til arresten i Thisted men omgående sat på fri fod. Han vendte tilbage til Skjoldborg, men måtte afgive løfte om ikke at forlade sit hjem, så længe sagen mod ham stod på.

Provsterettens dom faldt godt tre måneder senere, midt i august 1877. Pastor Holm blev kendt skyldig efter anklagen og dømt til 8 måneders forbedringshus samt embedsfortabelse. Præsten havde under sagens behandling protesteret mod provsterettens kompetence under henvisning til, at dommerne her var kongens tjenere, mens kongen selv var part i sagen. Men han erkendte, at han i sin prædiken i Kallerup kirke havde udtalt, at landets konge, der havde aflagt ed på grundloven, ved at lade udstede en provisorisk finanslov, havde brudt sin ed og derfor var en meneder, samt at kongen ikke længere sad på tronen med rette og heller ikke længere med rette bar kronen. I kirkebønnen bad han til Gud, at han ville indgive kongen at omvende sig og nedlægge den krone, han ikke bar med rette.

Pastor Holm tilføjede, at det havde været ham en forfærdelig forsmædelse, at føreren for det danske folk sad på tronen med urette. Af talrige vidneudsagn, der var provsteretten i hænde, fremgik, at præsten egentlig var velanskrevet i sit pastorat, hvor man agtede ham for hans retsindighed og sandhedskærlighed, men han kunne dog være fuldstændig hensynsløs i sin søgen efter sandheden.

Fra overlægen på sindssygehospitalet forelå en erklæring, der gik ud på, at pastor Holm ikke kunne anses for at være utilregnelig. Provsteretten fandt, at Holm vel måtte siges at have været i høj grad eksalteret og stærkt påvirket af ensidige anskuelser, navnlig i politisk

henseende, men dog ikke således, at det skulle kunne svække hans bevidsthed om sine handlingers betydning eller formindske hans ansvar for dem. Han havde i høj grad krænket den ærbødighed, som en undersåt var sin konge skyldig, og ansvaret herved forøgedes derved, at det var en kongelig statstjener, der under udøvelsen af sit embede fra prædikestolen havde tillagt kongen slig handling som mened. Men provsteretten fandt dog at måtte tage hensyn til de gode vidnesbyrd om præsten og til hele hans hæderligeandel, hvorfor straffen blev forholdsvis mild.

Pastor Holm fik tilhold om at forblive i sin præstegård, mens sagen gik til højere instanser. Den gik først til landemodet i Aalborg, hvor biskoppen og stiftamtmanden var dommere, mens stiftprovsten fungerede som skriver. Her blev provsterettens dom stadfæstet i oktober, og så blev den appelleret til Højesteret.

Sagen vakte naturligvis opsigt landet over — ikke mindst på grund af den højspændte politiske situation. Der blev endda i København lavet en af de såkaldte skillingsviser »Den eneste rigtige vise og beretning om præsten og kongen med portræt«. Den solgtes for 5 øre og fik rivende afsætning. I de første 14 dage solgtes visen i 34.000 eksemplarer.

Det tog nogen tid, inden Højesteret traf sin afgørelse. Pastor Holms forsvarer, højesteretsadvokat Henrichsen, ønskede nemlig indhentet en erklæring fra Sundhedskollegiet om præstens mentale tilstand. Denne erklæring forlås ikke før i april 1878, og den gik ud på, at pastor Holm tidligere havde været sindssyg og endnu led af hallucinationer, hvorfor det måtte antages, at han ikke havde været tilregnelig, da han udtalte de for kongen fornærmelige ord.

Sundhedskollegiet mente, at den sygelige tilstand greb dybt ind i mandens hele sjæleliv. Der var overvejende grund til at antage, at Holm var stærkt disponeret til sindssygdom, og at han i virkeligheden var sindssyg, da han gjorde sig skyldig i den handling, han var tiltalt for. De hallucinationer, han led af, var af en ejendommelig art, idet de navnlig kom for dagen gennem lugtesansen. Han bildte sig således ind, at når han havde foretaget sig noget, der var Gud velbehageligt, mærkede han en duft af roser omkring sig, hvorimod en styg lugt strømmede ham i møde, når han havde syndet.

På grundlag af Sundhedskollegiets erklæring kom Højesteret til det resultat, at pastor Holm måtte frifindes, og sagens omkostninger,

som provsteretten havde pålagt ham at udrede, blev nu pålagt det offentlige.

Højesterets afgørelse blev kommenteret i flere blade, og det erkendtes, at Højesteret havde måttet tage Sundhedskollegiets erklæring til følge og frikende præsten. Men det anførtes fra flere sider, at det rigtige nok ville have været at kende præsten skyldig og derefter benåde ham.

Thisted Amtsavis skrev bl.a., at det for lægfolk var ufatteligt, at præsten blev frikendt uden brug af den kongelige benådningsret. Mange vil mene, skrev bladet, at hvis Holm havde beklædt en lavere stilling i samfundet, ville der næppe være gjort så mange omstændigheder for at undgå en domfældelse, og andre vil sige: De turde ikke straffe ham! For den almindelige opfattelse på egnen var såvel Sundhedskollegiets erklæring som dens altovervejende indflydelse på højesteretskendelsen en ikke heldig overraskelse, hvor lidt man så end ønskede fuldbyrdelse af den straf, han var ikendt ved Provsteretten og Landemodet. Der kan vel ikke være tale om, at Holm vedblive kan være præst. Enten må Kirkeministeriet afskedige ham, eller det må ordnes, så han selv søger sin afsked med pension.

Pastor Holm købte efter at være afskediget et husmandssted i Vendsyssel og giftede sig, vistnok med en præstedatter. Han synes efter de foreliggende oplysninger at have levet under trykkede økonomiske kår, selv om han drev en mindre mølle i forbindelse med sit landbrug. Nogle af hans venner fra studieårene prøvede at starte en indsamling til hans fordel for at hjælpe ham i hans sørgelige stilling, men Holm tilkendegav, at han ikke ønskede at modtage nogen pengehjælp.

REFERENCER:

- Brunsgaard, C.: Præsteaffærer i provisorietiden, Jul i Thy, Thisted 1966, 36, 17—21.
Danmarks Historie, Politikens Forlag 1966, 136—144.
Dansk Præste- og Sognehistorie 1959, 5, 650—653.
Den eneste rigtige og paalidelige Beretning og Vise om Kongen og Præsten, C. Schoubo, Kjøbenhavn 1877.
Dybdahl, V.: Standpunkter og Provisorier.
Forsvarsindlæg af Sofus Holm i Landemodet den 16. oktober 1877.
Historisk Aarvog for Thisted Amt, P. Haase & Søn, Kjøbenhavn 1934, 480—483.
Højesterets dom, Ugeskrift for Retsvæsen, G. E. C. Gad, Kjøbenhavn 1878, 907—908.

- Journal over Sofus Holm fra Asylet ved Aarhus, journal nr. 2813, 1877.
- Landemodets dom, Ugeskrift for Retsvæsen, G. E. C. Gad, Kjøbenhavn 1878, 905—907.
- Provsterettens dom, Det kongelige Sundhedskollegiums Forhandlinger i Aaret 1878, C. A. Reitzels Forlag, Kjøbenhavn 1880, 102.
- Præsten og Forbedringshuset eller Det var en kold En, Christianshavns Bogtrykkeri, Kjøbenhavn 1877.
- Prædiken nedskrevet af Sofus Holm i 1877.
- Sundhedskollegiets udtalelse, Det kongelige Sundhedskollegiums Forhandlinger i Aaret 1878, C. A. Reitzels Forlag, Kjøbenhavn 1880, 93—96.

Det kostede en lang køretur med genvordigheder at få dette billede taget i 1890. Ægteparret Andrea og Kr. Winther Knudsen fra »Udklit» er her sammen med deres fire børn forevigt hos fotografen i Løgstør.

En usædvanlig køretur til fotograf i Løgstør

Af ANDREAS GRISHAUGE, Klim

I 1890 bestemte familien i gården »Udklit« vest for Fjerritslev sig til at køre til nærmeste fotograf, der dengang boede i Løgstør. Familien bestod af Kr. Winther Knudsen, hans kone Andrea og børnene Kirstine, Andreas, Lars og Knud. Turen foregik i charabanc med to heste forspændt.

Da familien nåede Aggersund og skulle over med færgen, viste det sig, at den ene hest var meget nervøs for at gå om bord. De fik den dog ud på færgen, som satte sig i bevægelse mod den anden bred. Desværre blev den urolige hest mere og mere nervøs, og Kr. Winther holdt den hårdt ved hovedtøjet, medens den 14-årige Knud holdt ved den anden hest, der var rolig.

Da de var kommet ud i rum sø, sprang den urolige hest over bord og tog Kr. Winther med sig. Færgemanden råbte ud til Kr. Winther, at han skulle holde ved hesten, så kunne han dog ikke drukne, når den kunne svømme. Derpå sprang færgemanden i vandet og kom på ryggen af hesten, der svømmede til land. Velvillige hænder hjalp Kr. Winther op i færgen, og på Himmerland-siden gik farten videre mod Løgstør. Her kom familien ind hos bekendte, hvor Kr. Winther kom i tørt tøj, og billedet blev taget hos fotografen.

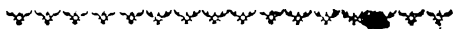
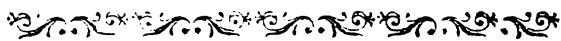
Hjemturen huskes der intet om, så den må være gået uden dramatik. Sønnen Lars Winther fyldte 97 den 6. august på Klim Alderdomshjem. Han har endnu en god og klar hukommelse til at fortælle. Det er vel ikke vanskeligt at tænke sig, at det ikke var nogen rar situation for børnene at se, da deres far måtte med hesten i vandet. Det er vel også noget udover det almindelige, at en familie i 1890 tog turen fra Fjerritslev til Løgstør for at blive fotograferet.

Brudens
Eller
Den Troende Siels
Hiertelige Forlængsel
Efter
Noiere Forening
Med
Sin blodige Brudgom
Christo Iesu.

Imprimatur,
In Fidem Protocolli Facult. Theologicae,
JO. OTTO BANG, Dr.

Kjøbenhavn, 1757.
Trykt hos C. G. Glasings Efterleverste,
ved Nicolaus Møller.

En andagtsbog fra Øsløs

*Bidrag til herrnhutismen i Vester Han Herred
omkring 1800*

AF FRANDS OLE OVERGAARD,
Kirkehistorisk Institut ved Aarhus Universitet

For læsere af denne årbog og dens forgængere er det ikke noget nyt, at herrnhutismen i sidste halvdel af det 18. århundrede var en del udbredt i Thy, i Han Herrederne og på Mors. Denne kirkelige retning, hvis åndelige centrum herhjemme var — og er — Christiansfeld, nævnes flere steder i litteraturen, således også af N. Sodborg, der her i årbogen har skrevet om præsterne i Øsløs-Vesløs-Arup pastorat¹. Når jeg trækker denne artikel frem, skyldes det, at Sodborg her fremstiller, hvorledes herrnhutismen kom til disse egne.

Ifølge Sodborg udviklede en herrnhutisk menighed sig med stor hast, da Anders Langgaard i 1738 blev præst i Klim-Thorup-Vust. Det røre, som udviklede sig omkring den nye forkyndelse i løbet af 1740'erne, bevirkede dog, at Langgaard måtte trække sig tilbage, og det herrnhutiske centrum på egnen blev derefter Øsløs, hvorfra præsten Cay Praëm fra midten af 1750'erne ledede bevægelsen nord for Limfjorden.

Menighedslivet var tæt forbundet med personen Cay Praëm, der bestred embedet som præst fra 1753 til 1783. Vækkelsen kulminerede i 1770'erne, da de vakte fra hele egnen søgte mod Øsløs²). I årene 1771-1772 indrettedes endog i Øsløs et såkaldt societet, et fællesskab af de troende, som i 1774 talte 87 medlemmer³). Praëm var uddannet i herrnhutismens moderby Marienborn og havde før ansættelsen virket som vajsenshuslærer i København. Efter Praëms død skrumpede medlemstallet i societetet langsomt ind: i 1799 var der endnu 40 medlemmer, i 1801 54, men i 1808 kun 15 medlemmer tilbage, og societetet blev nedlagt⁴).

Der eksisterede dog helt op i 1820'erne en svag forbindelse til Christiansfeld, hvorfra emissæren Frands Lund havde en fast rute over Skjern, Han Herrederne, Vendsyssel, ned over Ølgod til Fyn.

Endnu i 1822 besøgte han familierne Niels og Christian Andersen på Hannæs, sikkert de sidste af menigheden. Frands Lund fortsatte helt til 1846 disse rejser, men allerede fra slutningen af tyverne var hans virksomhed præget af den nye vækkelse, der blev til Indre Mission ⁵).

Med hensyn til herrnhutismens eller brødremenighedens religiøse indhold må jeg henvise til fremstillingen i De ældre jyske Vækkelser (se listen over benyttet litteratur), hvor menighedens trosvaner og religiøse liv er beskrevet. Mit ærinde i denne sammenhæng er at præsentere en lille bog, som både er et dokument om det ovenfor beskrevne troscentrum i Øsløs og samtidig, som andagtsbog, har været en del af det.

Kun en tilfældighed har bragt bogen frem igen, eftersom jeg fandt den hos en marskandiser i Århus for et par år siden. Hvordan den er havnet der, kan man nu kun gisne om, men den bærer på et af bladene et håndskrevet nr. 1845, hvilket nok må betyde, at den har været en del af et bibliotek engang, sikkert et præstebibliotek.

Bogen er i oktavformat, slidt, med dog endnu holdbart hellæderbind med spor af guldtrykte blomster på ryggen og enkle, guldtrykte dekorationer på for- og bagside. Indbinding og dekoration tyder på tiden omkring 1770.

Bogens indhold er mere broget og kompliceret. Bogen består nemlig i fortløbende rækkefølge af:

- a) 3 håndskrevne blade.
- b) Brudens Eller Den Troende Siels Hiertelige Forlængsel
Efter Nøiere Forening Med Sin blodige Brudgom
Christo JEsu. Kiøbenhavn, 1757.
Trykt hos C. G. Glasings Efterleverske, ved Nicolaus Møller. ⁶).
- c) 27 håndskrevne blade.

Hertil skal lægges bogens forsats og bagsats, der begge er beskrevne. Fælles for hele bogens indre er tegnene på slid. Snavsede fingre har sat deres spor, som gør den undertiden blegede skrift utydelig og ulæselig flere steder. Men i betragtning af, at bogen har været en brugsbog, er den sluppet lempeligt gennem de 200 år: et trykt blad mangler, og der er revet et hjørne af et håndskrevet blad.

Samtlige utrykte blade har jeg nummereret fortløbende. Bindets

første blad hedder altså pag. 1r og 1v. Pag. 4r og 4v bliver det første blad efter den trykte salmesamling. Alle de håndskrevne blade er tæt beskrevet med salmer og sange og vers af religiøst indhold. Kun blad 10r er helt blankt. På de ialt 30 blade (60 sider) har fire eller fem forskellige hænder nedskrevet, nedkradset eller smukt prentet 76 forskellige digte eller stumper af digte spændende fra en enkelt strofe på fire vers (f.eks. 30r) lige til salmer på 12 strofer, der breder sig over flere sider. Nogle få af numrene er bare på et par tilsyneladende løsrevne linier. Foran langt de fleste tekster, selv de korteste, er der på tysk eller dansk en melodiangivelse. Nogle få af teksterne er skrevet på tysk, langt de fleste på dansk, og endelig nogle stykker på et særdeles ubehjælpsomt dansk. Men herom senere.

Vigtigt for bestemmelsen af bogens tilknytning til Øsløs er bogens forsats. Her står nemlig øverst:

Ano 1794
d ii Octobr
Er Min föselldaag
Anne Anders Datter
Øslös.

Resten af forsatsen er optaget af følgende (med samme hånd men med andet blæk):

Ano 1796 Er Min sön Niels Andersen föd
d 19 Maije
Ano 1798 d 20 Aprill var Min Datter Anne
Katrine föd
Ano 1800 Den 20 Febru var Min Datter
Christi Ane föd

Det sidste ord, föd, har der ikke været plads til på forsatsen, så det står øverst på blad 1r, hvor også det tidligere nævnte biblioteksnummer står (langt senere med sort blæk), og hvor den første håndskrevne tekst begynder.

Anne Andersdatters navn er skrevet endnu engang i bindet, nemlig bag på den trykte bogs titelblad og ganske klart med en anden håndskrift end på forsatsen: Anne Anders Datter Øsløs⁷).

Under hendes navn er senere skrevet: Iver Nielsen Øsløs, sikkert Ivers egen håndskrift. Endelig bærer blad 4r navnet Niels Andersen skrevet med samme hånd, som skrev Annes navn bag på titelbladet⁸).

Om disse navne har landsarkivet i Viborg oplyst følgende: Den 11. oktober blev Anders Christensen og hustru Else Nielsdatters datter Anne født ifølge kirkebogen for Øsløs 1794.

Ved folketællingen 1801 bestod familien af:

Anders Christensen,	43 år gl., bonde og gårdbeboer
Else Nielsdatter,	37 år gl., hans kone
Niels Andersen,	5 år gl., deres barn, ugift
Anne Andersdatter,	7 år gl., deres barn, ugift
Anne Cathrine Andersdatter,	3 år gl., deres barn, ugift
Christiane Andersdatter,	1 år gl., deres barn, ugift
Simon Poulsen,	19 år gl., tjenestedreng, ugift ⁹).

Eftersom navnerækken på forsiden er skrevet med samme hånd, og alle navnene forbindes med ordet »min«, må rækken være nedskrevet af enten Anders Christensen eller Else Nielsdatter. Samtidig må udtrykket »min fødselsdag« vel betyde, at forældrene har brugt denne formulering for derved at angive, at bogen nu tilhørte Anne Andersdatter.

Endvidere må man slutte, at navnerækken er indført år 1800 eller lidt senere. Det er ikke fastslået, om parret fik flere børn, hvis navne man så kunne forvente indført i listen på linje med de andres. Desuden kan man måske slutte, at Ane Andersdatter ved en senere lejlighed har indført sit navn bag på det trykte titelblad: der var ikke plads andre steder. Hvornår eller ved hvilken lejlighed kan ikke fastslås, men skriften er fast og moden. Mere uklare er forholdene omkring Niels Andersens navn, der jo er skrevet med samme hånd som Anne Andersdatters bag på titelbladet, og som derfor ifølge ovennævnte også skulle være skrevet af Anne Andersdatter. Men hvorfor skulle hun gøre det?

En antydning af, at alle teksterne i håndskriftet skulle være Niels Andersens produkt modsiges af, at så mange forskellige håndskrifter kan fastslås der. En anden mulighed er måske mere sandsynlig: De håndskrevne blade har eksisteret som »bog« for sig på lige linje med

»Den troende Siel«. På et givet tidspunkt er de to bøger givet til familiens to ældste børn Anne og Niels, og en af forældrene har da noteret børnenes ejerskab ved at skrive deres navne. Senere er de to bøger indbundet sammen, idet man jo uden videre har kunnet pille et halvt læg ud af håndskriftet — altså 4 blade — og indbinde dem før den trykte bog. Samtidig har den anden af forældrene nedskrevet listen over børnene, idet listens sidste ord, fød, jo står øverst på bl. 1 af håndskriftet. Endelig markeres det i børnelisten, at hele bindet nu tilhører Anne Andersdatter.

Med denne forklaring skabes der, så vidt jeg kan se, bedst sammenhæng mellem skæringsdatoen 1800 (sidste barn), de forskellige navne indført med forskellige hænder, bindets alder — der stilmæssigt må ligge en del før 1800, men sagtens kan forekomme så sent i det traditionelle landlige miljø — og endelig håndskriftets indhold og skrifttyper, der tydeligvis ligger før 1800.

Men andre forklaringer er måske rigtigere. Blandt andet er mit argument med det halve læg tyndt, eftersom der ikke kan gives nogen forklaring på, hvorfor den vigtige tekst på blad 1 oprindelig skulle have stået bagest i håndskriftet. Det skal den nemlig, idet det er her, der mangler et halvt læg. At forsats såvel som bagsats er af samme papir som håndskriftet og ved indbindingen blot er klæbet sammen med det dekorerede forsatspapir, punkterer også til dels mit argument om, at de første 3 blade allerede ved indbindingen skulle have været beskrevet.

Nok om det, en endelig løsning bliver det utvivlsomt vanskeligt at finde. Det sidste navn, Iver Nielsen, må vel betyde, at bogen på et senere tidspunkt er overgået til Niels Andersens søn. Problemet er blot, at der hidtil ikke har kunnet fastslås en søn af dette navn. Det lokalhistoriske arkiv meddeler, at folketællingen 1845 anfører Niels Andersen som gårdmand og lægdsmand. Han er da 49 år og gift med Maren Katrine Sørensdatter, 35 år. Børnene hedder Anders (14 år), Else (13 år), Maren (10 år), Inger (7 år) og Ane (5 år). Forekomsten af Iver Nielsens navn i en bog, som tydeligt har slægtstradition, må jo dog nok betyde, at han er i familie med de øvrige navne. Arkivet meddeler ved samme lejlighed, at man ikke på nuværende tidspunkt kender andre oplysninger om familien, så vi heller ikke ad anden vej kan opklare problemet¹⁰). På Iver Nielsens tid har bogen dog sikkert hovedsagelig haft affektionsværdi, eftersom det

menighedsliv, Iver Nielsen kan have deltaget i, snarest har været præget af Indre Mission. Ifølge oplysningerne ovenfor om herrnhutismens hendøen allerede i århundredets begyndelse, kan Niels Andersen selv måske heller ikke have brugt bogen som andagtsbog, medmindre hjemmets opdragelse og tradition har holdt ham fast i en form for herrnhutisk trosliv. Det er jo givet, at grænserne mellem herrnhutismen, der i sig har mange pietistiske træk, og Indre Mission i begyndelsen har været flydende. Teoretisk set kan Niels Andersen godt være den Niels Andersen, som Frands Lund endnu i 1830'ernes begyndelse opsøgte på sine årlige rejser¹¹⁾. På det tidspunkt har Niels Andersen, Øsløs, været nygift, idet folketællingen 1834 angiver, at hans kone Maren var 24 år og deres ældste, Anders, 3 år¹²⁾.

Af hele denne omstændelige beskrivelse af Øsløs-bogens navne og dens helt specielle indhold kan man se, hvor vanskeligt det kan være at rede trådene ud, når man tager fat på dokumenter fra de anonyme bondemiljøer i gammel tid. Bogen må i alt fald i 3 generationer have hørt hjemme i Øsløs og må have betydet noget for de mennesker, som har ejet og brugt den.

Den trykte bog i bindet, »Den troende Siels Hjertelige Forlængsel«, kendes og er tilgængelig. Af den håndskrevne del derimod bør der her gengives nogle eksempler, som er karakteristiske for indholdet. Først Wundenlitanei-varianten, der jo som den eneste er indført med en særdeles øvet, ja professionel håndskrift:

- 1 Meine Leiche Jesu!
meine, ja meine!
mir ist s, als lägest du ganz alleine
für mich so da.

- 2 Milde Stirne Jesu!
vom Tods Schweiss schimrig
u: dabey wie über etwas kümrig,
doch nicht um mich.

- 3 Sanfte Augen Jesu!
ihr wäret wohl zu heüt.

Der grosse Sabbath war eure Ruhzeit
wenn seh den ich?

- 4 Keüsche Wangen Jesu!
wie eingefallen!
Möchten die Zähren meiner Wangen wallen
und feüchten eüch!
- 5 Holde Lippen Jesu!
wie blass, wie grünlich,
und dabey dennoch weiss, wie ganz glühelich
vom Creüz Altar!
- 6 Schönes Antliz Jesu!
wann wird doch meines
einmal so aussehn, wie jetzo deines?
wenns auch so liegt.
- 7 Seegens Hände Jesu!
so todtenfarbe!
Nehmt auf eine jegliche Nagel-Narbe
den wärmsten Kuss!
- 8 Eüch, ihr Finger Jesu!
seh ich noch zittern,
wie ihr den Sússteig in eürem bitteren
Tods-Angst-Schweiss weicht.
- 9 Blutigs Herze Jesu!
noch halb im Pochen!
Drin Myrrhe, dran ich mich heil gerochen,
Behalte mich!
- 10 Müde Füsse Jesu!
Nun ruht ein bissgen,
und nehmt ein andächtigs Abschieds Küssgen
auf beyde Schwär'n.

- 11 Du der Zähen Jesu!
 ihr leztes Spizgen:
 säh ich dich in der Wolk durch ein Ritzgen,
 wir würde mir!
- 12 Wenn du, *Leichnam Jesu!*
 wirst wied'r erscheinen,
 so hört dein Täublein gleich auf zu weinen,
 das girrende.¹³⁾

Teksten er et typisk eksempel på brødremenighedens fromhedsliv, hvor man netop gang på gang kredse omkring Jesu blod og sår, deraf navnet »sårlianiet«. Teksten kendes i mange varianter, idet menigheden ved de særlige »synges- eller sangtimer« skød vers ud eller varierende dem efter behov¹⁴⁾.

Der er i håndskriftet endnu et par tyske tekster med samme indhold: den troende som bien, der bliver salig af sit ophold i hullet i Jesu side, f.eks. »ins Lämmleins grosse seiden Loch«, dvs. i lammets store hul i siden. Samme billedbrug ses i denne lille tekst:

Nr. 17

Ach Lam! Bliv du evindelich
 mig nær med Dine Vunder,
 saa synger ieg ret frydelich,
 har idel salige Stunder;
 Men naar mit hierte savner Dig,
 og du ey stædse er for mig,
 græder ieg med Maria.

Hvor gaar det dog en orm saa vel,
 naar den i dine Vunder,
 med blod bestænkt paa Liv og Siæl
 til bringer alle Stunder,
 fra Morgen ind til afftens Stund
 i en Guds glæde mange Lund,
 det giör vort Liv her vigtich.¹⁵⁾

Arven fra pietismen og den velkendte brorsonske salmetone genfindes i dette lille smukke digts enkelhed og inderlighed:

Nr. 24

Melodi: Alleneste Gud i himerig — Allein gott in der höh —

Min brudgom skiön, kom ind til mig,
og bo udi mit hjerte; o, lad mig
ivrig Kysse dig, det bryde kan
min smerte. Ack lad din søde Kierlig
hed saa föles, at ieg icke ved af anden
Ting at sige. — Du livsens bröd,
O Jesu Christ, Kom giv mig dig at smage.
Kom blodig Kilde, som forvist
al afmagt kan borttage.
Jeg er i Dig og

du i mig.

Emanuel. Evindeligen, skal vi
tilsammen blive.¹⁶).

Denne tekst er aftrykt sådan som den — og de fleste — er nedskrevet i håndskriftet. Inddeling i strofer er der nok tale om, men sjældent opdeling i linjer eller vers.

Som eksempel på tekster, der er skrevet på et blandingsprog, eller vel rettere skrevet på dansk af en udlænding kan anføres:

Nr. 65

lam so kier ver du os ner
os dine arme sünder
du som met töd og dit blod
röd os köber du vor (ulæseligt)
gör nu da vor gläde stor
her boo denne node goed
vær du med dit blod og
saar vore hierder gennem
gaa (. . .)¹⁷).

Tydeligere er nok en lille tilføjelse til nr. 69:

Schiul mig Jesu i din Siide og affto mig i det blott In schlutt der
for mig o Jesu i din siel.

Bladene 15v til og med 28rr er stort set beskrevet med samme hånd, og det er karakteristisk, at denne del af håndskriftet indeholder en række længere tekster, der i regelmæssige strofer breder sig ned over siderne. Fra dette afsnit stammer nr. 54:

Melodi: Lam du glæmer fast din smærte

- 1 giv et zart og saaret hierte
effter dig din död og smærte
effter dine tusind vunder
som du fik i dödsens stunder

- 2 effter dine matte blikke
i din marter styk for stykke
hvordan du snart rönnet bleegnet
snart i daanelse henseignet

- 3 hvordan dine lipper bævte
siæl og aand i angst svevte
hvor de milde öyne græder
da du saaret for mig træder

- 4 giv mig alt meer brand og lue
effter nöye at beskue
hvordan du dig krymper vrier
hvert et læm og blod draab svier

- 5 hvor du pærse karret træder
döds dug dine lokker væder
angest sved paa jorden triller
og for mig Guds vrede stiller.¹⁸⁾

Den sidste tekst, jeg vil præsentere, er et digt, der i sig rummer en stor part af herrnhutismens billedsprog. Samtidig opnås gennem den enfoldige stil og det dybt eksistentielle indhold et karakteristisk billede af den troendes inderlige forbundethed med sin Frelser:

- 1 Det smager for en Syndig Brud,
hel sødt naar hinde mand og gud,
mon hinde stæds omarme,
naar kraftten af hans marterliing
til Siæl og legem deler sig,
til lægedom og varme,
Ja, Ja, *da da* mand sig glæder
öyet væder, for mand nyder
det som siæl og legem fryder.

- 2 det for Eens syndige natur,
er ræt een sikker salig Cur,
Een balsom for Eens hierte,
Een kilde til et evigt liv
det Eneste *Præservativ*
mod sygdom fald og smærte
vort bad, og mad,
aandens næring, siælens tæring
Hyttens Lykke,
raad mod alt som den kand tryke.

- 3 naar lamet En saa gienem gaar
da blir mand som mand sövnig var
og som mand salig drömte
mand ligger for hans blodig foed,
og önsker mand ey mer opstoed,
men eller alt for glæmte
hvor det, ey ræt,
kand begribe, vil ieg give
raad at höre,
hand maa Lamets Liig anröre.

- 4 da blir ey öyet længe tör
I hvad mand taler hvad mand spör
da flyder det i taarer,

naar mand kuns hör om Lamets sved
om blod-saar og hans kiærlighed,
det er hvad hiertet saarer,
ak Lam, min mand,
mig bevare med din skare,
saa hen smæltet
og i dine saar indæltet

- 5 ak Lam hvad var ieg arme dog
om du et öyeblik undrog,
mit hierte din bevaring,
da svömte ieg i udselhed,
men ieg ey önsker dene nöd,
at kiænde af ærfaring,
du maa, da saa —
dybt mig siule, i din huule
I din siide,
at mig indtet der fra slider¹⁹).

Tilbage står endnu et problem, som jeg ved denne lejlighed har undladt at undersøge nærmere, nemlig hvor alle disse håndskrevne tekster kommer fra. Der kendes adskillige eksempler på, at lægmand selv har forsøgt sig som digter. Hvis der er tale om en sådan, var det jo naturligt at benytte trykte sangbøger som forlæg for form, stil, billedbrug og indhold. En mere realistisk mulighed er vel, at der er tale om afskrifter, eventuelt omredigeringer, fra trykte sangbøger. Ifølge Urban Schrøders oplysninger er den trykte bog i bindet jo netop et uddrag af en mere omfattende samling²⁰), og denne samling og andre af samme art kan have været kendt i det miljø, hvor bindet er opstået. Med vor viden om, at der i Øsløs var et regulært brødresocietet med egen forsamlingsaal, må vi næsten regne for givet, at denne menighed har benyttet trykte sangbøger. Det understreges endvidere af melodiangivelserne, der ofte står på tysk eller både på tysk og dansk, at vi må regne med, at en del af teksterne er oversatte fra tysk, præcis som i de store trykte sangbøger. Løsningen af dette problem vil jeg lade stå åben,²¹ idet den foreliggende lille bogs funktion som brugsbog og — for os — som dokument for mig har været det centrale.

NOTER

- 1) N. Sodborg: Præsterne i Øsløs, Vesløs, Arup Pastorat. Historisk Årbog for Thisted Amt 1915 og 1916. Se også Jens Damsgaard: Herrnhutismen i Vester Hanherred, samme årbog 1906.
- 2) Se nærmere hos F. Elle Jensen: Pietismen i Jylland s. 127 og hos A. Pontoppidan Thyssen: De ældre jyske Vækkelser, Brødremenigheden s. 144
- 3) se samme. Ifølge Sodborgs oplysninger talte societetet i glansperioden over 100 medlemmer.
- 4) Tallet 40 ifølge en »Verzeichnüss der Orte in Jütland wo wir unsere Geschwister (dvs. søskende) und Freunde besuchen«; fortegnelsen er nævnt hos Potoppidan Thyssen. Cay Præm døde 1791, men overlod allerede 1783 embedet til sin søn, Ole Bagger Præm. Denne videreførte faderens virke, men døde allerede 1802. Tilsyneladende hører det herrnhutiske menighedslivs ophør altså tæt sammen med disse dødsfald. (Sodborg).
- 5) Se Vækkelsernes Frembrud bind V. De senere jyske vækkelser s. 38.
- 6) Bibliotheca Danica bind I, 373. Bogens antal sange er opgivet til 46. Muligvis en trykfejl, eftersom nærværende udgave har 56 nummererede sange. Udgaven har 48 sider, hvoraf de 3 sidste er register. Ifølge venlig meddelelse fra sognepræst Urban Schrøder, Varnæs, er Den Troende Siel et uddrag af »Femte formerede Oplag« 1757 af den større herrnhutiske sangbog »En Liden Samling Af Adskillige Vers og Sange Til Opmuntring Og Opbyggelse sammenskreven«. Denne bog udkom første gang 1743 i København og var oversat fra tysk. Det nævnte 5. oplag svulmede op til 312 sider og er udgivet af samme Nicolaus Møller på samme forlag som Den Troende Siel. Urban Schrøder slutter derfor også, at Den Troende Siel må være udgivet for Møllers egen regning, mens den store sangbog må være udgivet for societetet i København.
- 7) Forskellen på stort A og ø over for ø i Øsløs er tydelig.
- 8) Uomtvistelig identitet mellem stort A i Anders Datter og Andersen, ligesom det lille slut-s i Anders og Niels er helt ens. Desuden samme blæk.
- 9) Venligst meddelt i brev fra Landsarkivet d. 8.01.1981 Sodborg gengiver i årbogen 1916 s. 59 en liste over brødremenighedsmedlemmer i Øsløs 1765. Her forekommer tre mænd med navnet Christen og tre med navnet Niels. Her skal familiens forfædre nok søges. I den i note 4 nævnte »Verzeichnüss«, der er dateret 1801, nævnes en Christen Andersen. Kan dette være Anders Christensens gamle far?
- 10) Meddelt af Thisted byhistoriske Arkiv i brev af 11.03.1981, som hermed takkes for hjælpen.
- 11) Nævnt i De senere jyske Vækkelser s. 52.
- 12) Jvf. brevet nævnt i note 10.
- 13) Bl. 1r-2r
Side 58 i De ældre jyske Vækkelser omtales en variant at dette »saarlitani« efter brødremenighedens liturgiske sangbog 1816. Det fremgår heraf, at de to første linjer i hver strofe blev sunget af et kor, mens resten blev sunget af menigheden. Også i denne variant er det karakteristisk, at Jesu legeme besynges detaljeret fra top til tå. Samme sted nævnes det, at »saarlitaniet« oprindeligt havde 23 strofer, men i den liturgiske sangbog 1816 er de otte fjernet som »misforståelige«.

- 14) Se herom De ældre Vækkelser s. 58ff.
- 15) Bl. 8v.
- 16) Bl. 12r. Det af mig understregede Emanuel er skrevet med latinske bogstaver i modsætning til den normalt anvendte gotiske skrift. Samme praksis er gennemført næsten overalt i håndskriftet, hvor bibelske navne og fremmedord forekommer.
- 17) Bl. 29r. Tilføjelsen på bl. 30r.
- 18) Bl. 26r.
- 19) Bl. 17v og 18r. Ordet Præservativ betød også dengang forebyggelse.
- 20) Alle de håndskrevne tekster foreligger i maskinskrevet kopi hos mig. Interesserede kan låne et sæt.
- 21) Problemet blev forelagt Torsten Balle, Torsted, kort før hans død. Men han kunne ikke ud fra sin viden om pietismens og brødremenighedens virksomhed på egnen bidrage til en afklaring.

LITTERATUR

- Anders Pontoppidan Thyssen: De ældre jyske Vækkelser (= Vækkelsernes frembrud i Danmark i første halvdel af det nittende århundrede. Bind IV, København 1967).
- Frands Ole Overgaard og A. Pontoppidan Thyssen: De senere jyske Vækkelser (= Vækkelsernes frembrud etc. Bind V, 1970).
- F. Elle Jensen: Pietismen i Jylland (Teologiske Studier Nr. 5) 1944.
Bibliotheca Danica Bd. I. Kbh.
- Kirkehistoriske Samlinger 4, V og 5, I.
- J. Lundby: Herrnhutismen i Danmark, 1903.
- Historisk Årbog for Thisted Amt 1906, 1915, 1916.
- Bidrag til herrnhutismen i området desuden i årbogen 1945, 1946 og 1965.

Mere om spillemændene i Sydthy

AF OLAF NØRGAARD, HOLSTEBRO

I Historisk Årbog for Thy, Mors og V. Han Herred 1981 findes artikler om to spillemænd fra Sydthy og om nogle nodebøger med spillemandsmelodier. Arbejdet med at skaffe nye oplysninger om dette interessante emne er fortsat, og det er lykkedes at samle materiale til yderligere to biografier.

Ludvig Sørensen

Ludvig Sørensen er født i Kammersgaard, Ydby Sogn, 13. august 1842. Faderen, Søren Christensen, var søn af en mindre gårdmand fra Villerslev. Moderen, Ane Kirstine Pedersdatter, var født i Ydby. Hendes far var Peder Nielsen Smed, der døde, da ovennævnte datter var to år gammel.

Ludvig Sørensen brugte i almindelighed kun de to navne, der er anført over disse linier. I den gamle kirkebog for Ydby står det fulde navn: Christopher Ludvig Pretzmann Sørensen. Dette for en bonde usædvanlige navn stammer fra en gren af familien Preetzmann, der fra midten af 1700-tallet var bosat i Ydby. Ved Ane Kirstine Pedersdatters dåb finder vi en Anna Pretzmann blandt fadderne.

Ludvig Sørensen synes at have tilbragt hele sin barndom og ungdom hos forældrene på Kammersgaard, men der vides kun lidt om denne periode udover, at han fik lært murerfaget og var en ivrig jæger. Han blev konfirmeret i Ydby Kirke 19. april 1857 med karakterne: Meget gode kundskaber, sædelig opførsel. Senere var han to vintre på højskole.

28. april 1874 blev han i Ydby Kirke viet til Mette Cathrine Laustdatter, født 17. november 1846 i Lyngs sogn.

Brudens far, Laust Johannessen, havde tidligere været møller i Lyngs. Ved skøde af 28. juni, tinglæst 16. juli 1868, havde han købt

Ludvig Sørensen og Mette Kathrine Laustdatter, han med Afholdsforeningens syttak-kede stjerne i knaphullet.

et husmandssted, matr. nr. 12 c, Refs by, det nuværende Oddesundvej 274. Hartkornet var 3 skæpper, 1 $\frac{3}{4}$ album, besætningen på to køer, et par grise og nogle høns. De nygifte drog derop 1. maj, og i løbet af sommeren fik Ludvig Sørensen skøde på ejendommen. Prisen var 1000 kr. plus aftægt, der sattes til 2600 kr.

De første år i Refs tog Ludvig Sørensen arbejde som murer, men efter svigerfaderens død i 1882 helligede han sig helt driften af sin landejendom. Bygningerne blev revet ned, og der blev bygget nye og mere tidssvarende. Driften af jorden blev forbedret, og besætningen forøget fra to til fire køer. Det lille husmandssted blev efterhånden kendt som et mønsterbrug, og det »Kongelige Danske Landhusholdningsselskab« gav i tiden 1880—1890 to gange præmie for veldrevet landbrug.

Selv om landejendommen blev drevet mønsterværdigt, fik Ludvig Sørensen tid til at tage del i mange forskellige aktiviteter, og han var på mange områder foregangsmand. Fra ungdommen var han ivrig venstremand, var med til at stifte Venstrevælgerforeningen og en lang tid formand for denne, medstifter af Foredragsforeningen og meget aktiv indenfor afholdsbevægelsen. I flere år var han kredsformand for Thisted Amts Brandkasse, repræsentant for Husmandskre-

ditforeningen og dommer for huslodder indenfor landboforeningerne. Desuden medstifter af Ægssalgskredsen og af Hurup Brugsforening. Her begyndte han med at udlevere varer fra sin lade.

I det lille husmandssted fødtes fire børn:

Søren Møller Sørensen, født 20. juli 1874.

Frederik Mejner Sørensen, født 6. februar 1881.

Laurids Møller Sørensen, født 29. oktober 1882.

Mette Marie Sørensen, født 16. juli 1887.

Søren Møller blev butikskar og kusk. Han var ugift.

Frederik Mejner kom i urmagerlære. Han åbnede senere en forretning i Øster Assels på Mors.

Laurids Møller tog uddannelse som gartner, var efter uddannelsen flere år i udlandet og blev til sidst afdelingsgartner under Århus Kommune. Han har forfattet en selvbiografi, hvor der findes talrige oplysninger om faderen.

Mette Marie blev gift med en landmand, Anton Holst, der ved skøde af 21. december 1916 overtog svigerfaderens ejendom.

Ludvig Sørensen blev boende på ejendommen hos en datter og svi-

Ludvig Sørensens husmandssted, Oddesundvej 274. I døren Mette Marie og Anton Holst.

gersøn og fortsatte med mange af sine aktiviteter. Der er bevaret et brev, som han har skrevet til sønnens fødselsdag 29. oktober 1921. Stilen er fast og sikker, der er ikke en stavfejl, og indholdet viser, hvor levende han fulgte med i børnenes liv. Han døde 14. januar 1923 og blev begravet på Ydby Kirkegård, hvor hustruen var blevet begravet nogle år tidligere.

Ludvig Sørensen var spillemand, men hans forhold til musikken er næsten det, vi ved mindst om. I ovennævnte biografi fortælles, at han »lærte sig at spille i sin ungdom«. Om dette betyder, at han har lært sig selv at spille, er ikke helt klart. Det er mest sandsynligt, at han har haft en lærer. Fra ungdommen gik han ud og spillede til bøndernes gilder. Han spillede også sommetider i loen, når karlene tærskede. Så gik det hurtigere med tærskningen.

I en af Jens Ettrups efterladte nodebøger er nogle af melodierne indført med en fremmed hånd. Efter den sidste af disse melodier står: Til Jens Christensen Ettrup fra Ludvig Sørensen, Ydby. 5/2 1865. På første side i samme nodebog står der under en melodi: Niels Nielsen Christensen. De tre spillemænd har altså udvekslet melodier.

Det er sandsynligt, at Ludvig Sørensen har haft en del håndskrevne nodehæfter, men det har ikke været muligt at opspore disse. Det er der imod lykkedes at finde hans violin. Den ejes nu af en af Frederik Mejner Sørensens efterkommere.

Peder Lauridsen

Peder Lauridsen blev født i et husmandssted på Lyngholm Mark, Hvidbjerg Vestenaa Sogn, 15. august 1846. Forældrene Laust Pedersen og Bodil Kathrine Andersdatters familie og omgangskreds var husmænd og mindre gårdmænd. Han blev konfirmeret 7. april 1861 i Hvidbjerg Vestenaa Kirke; karakterene var: Kundskab: Meget god. Opførsel: Meget god.

Den næste gang, vi hører om ham, er, da han 4. november 1870 i Ørum Kirke bliver viet til pigen Karen Sørensdatter, datter af gård-ejer Søren Therkildsen, Ørumby. 25. april 1873 bliver deres første barn, Ane Cathrine Lauridsen, født, og moderen dør 22. maj.

22. december 1874 bliver han i Hvidbjerg Vestenaa Kirke viet til pigen Christine Pedersdatter, datter af gårdejer Peder Christian Gravesen i Svankjær. De får otte børn, og gennem indførslerne i kirke-

Peder Lauridsen med kontrabas.

bogen ved dåb og konfirmation kan vi følge udviklingen i Peder Lauridsens erhverv.

Han kaldes først husmand, fra 1878 husmand og snedker, fra 1904 musiker.

Den første bopæl i Svankjær er der ikke søgt oplysninger om. I 1878 købes ved skøde, tinglæst 13. juni, matr. nr. 1 v Madsted Gårde, et husmandssted på en halv tønne hartkorn, beliggende ned mod Ove Sø. Her bor familien indtil 1902, da der ved skøde, tinglæst 26. juni, købes matr. nr. 18 k, Refs By, det nuværende Ny Refs Vej 35. I

1912 blev dette hus solgt og et andet købt, det nuværende Søndergade 10, matr. nr. 2 ay, Refs By, skødet tinglæst 31. oktober. Her bliver han boende til sin død 7. januar 1926. Enken flyttede da fra Hurup til en datter i Tørring, hvor hun døde nogle år senere.

Husmandsstedet i Madsted blev omkring 1920 lagt ind under gården matr. nr. 1 a og b, Madsted Gårde. Selve huset blev nedrevet og materialerne anvendt til opførelse af et maskinhus. Her er en del af bjælkerne fra stuehuset endnu kendelige. Husets udseende kendes fra en tegning og et maleri, lavet efter hukommelsen nogle år efter, at familien var flyttet fra Madsted. De to senere bosteder, Ny Refs Vej 35 og Søndergade 10, findes endnu, det første blev i folkemunde kaldt »Klarinettenborg« eller »Spillemandshuset«.

Med sin anden hustru havde Peder Lauridsen otte børn, hvoraf de seks nåede voksenalder. Disse seks og datteren af første ægteskab har talrige efterkommere, alle meget musikalske og mange beskæftiget med musik, enten som erhverv eller som fritidsbeskæftigelse.

Fra ungdommen var Peder Lauridsen professionel spillemand, det vil sige, at han tog ud og spillede for betaling for hvem, der ønskede det. Han var uddannet som snedker og begyndte meget tidligt at reparere musikinstrumenter. I de to huse, Ny Refs Vej 35 og Søndergade 10, var der et rum, indrettet udelukkende med dette arbejde for øje. Da han var flyttet til Hurup i 1902, begyndte han at give undervisning i musik, og han fik hurtigt talrige elever. Undervisningen synes at være højt betalt. En elev fra omkring 1910 oplyser, at prisen var 1 kr. i timen. Det var på dette tidspunkt en stor timeløn.

Om Peder Lauridsen selv har haft en lærer, ved vi ikke, men vi ved, at han er vokset op i et miljø, hvor mange dyrkede musik. Der var de tre spillemandsbrødre Jensen, hjemmehørende i Svankjær, og der var sognefoged og gårdejer Erik Jensen, Helligsø, 1841—1906, født i Hedegårdene i Ørum. Han spillede fløjte og har bygget et par orgler, assisteret af orgelbygger Niels Chr. Christensen, Snedsted. En broder til Erik Jensen, lærer i Ørum, spillede violin. Disse to spillede ofte sammen med Peder Lauridsen.

Hans musikinstrumenter, det vil sige violin, kontrabas, eventuelt blæseinstrumenter er det ikke lykkedes at opspore. Det er dog sandsynligt, at de vil blive fundet engang hos medlemmer af den talrige efterslægt. Et af børnebørnene ejer en lille, gammel violin, der er fundet på et loft i Svankjær, men det er ikke Peder Lauridsens violin.

Til Tidsfordriv - Polka. af Peder Lauridsen

En melodi komponeret af Peder Lauridsen, herved offentliggjort for første gang.

En del af nodebøgerne er fundet. De ejes af et barnebarn, musiklærer Selma Lauridsen, Vejen. Der er bl.a. nogle årgange »Petite Danse« 1880—81, udgivet af musikdirektør C. Møller, Grenaa. Desuden »Udvalgte Danse fra By og Land« 33. årgang.

På blanke sider i disse nodebøger og på indlagte blade findes håndskrevne noder, nogle med komponistens navn, andre uden. Disse sidste kan muligvis være komponeret af Peder Lauridsen selv. Den i artiklen trykte melodi er fundet hos en tidligere elev i Hurup.

Det er sandsynligt, at der findes flere nodebøger og flere kompositioner end de her omtalte. Det ville være ønskeligt, om en musikkyn- dig ville skrive lidt om, hvad nodebøger og kompositioner kan fortælle om denne landsbyspillemand, der så tydeligt rager langt op over de andre.

LITTERATUR

Kirkebøger, realregistre, skøde- og panteprotokoller i Landsarkivet i Viborg.

Gamle Danse fra Mors og Thy, København 1973. Side 41.

Jul i Thy, 1975. Side 3, 9, 34, 35, 38 og 39.

P. A. Legind: Slægterne Aggerholm og Preetzmann. Fjerritslev 1918.

Thisted Amts Tidende, mandag 22. januar 1923.

Mundtlige oplysninger fra de to spillemænds børnebørn.

Landsbystyret i Vester Han Herred i 1600-tallet

Af PETER GRISHAUGE, Thisted

Indtil omkring år 1800, da landboreformerne og udskiftningen blev gennemført, var der i landsbyerne et mere eller mindre omfattende dyrkningsfællesskab mellem bønderne. Derfor havde det fra gammel tid de fleste steder været nødvendigt at have et landsbystyre og lave love for landsbyen — de såkaldte grandebreve. Behovet for sådanne afhang naturligvis af, hvor omfattende fællesskabet var. Størst var det på øerne og i Østjylland, hvor man havde to- eller trevangsbrug. I Nordvestjylland anvendtes det såkaldte alsædsbrug, der ikke fordrer så meget fællesskab ved jordens dyrkning.

Torsten Balle har tidligere påvist, at der i Thy kun i få tilfælde har været brug for et landsbystyre og et grandebrev. I det gamle Vester Han Herred — også kaldet Hannæs birk — var det anderledes. I tingbøgerne kan man se, at der her har eksisteret landsbystyre og grandebreve allerede i 1600-tallet. Tingbøgerne indeholder eller omtaler nemlig for alle sogne grandebreve fra mellem 1620 og 1685. I Tømmerby sogn var der ovenikøbet to grandebreve, idet Frøstrup by havde sit eget.

Hvad er så grunden til, at man i Vester Han Herred har haft et landsbystyre i modsætning til i Thy? Ja, i den vestlige del af herredet nævnes ingen regler om dyrkningen af marken: Såtid, pløjetid og høst, så her må baggrunden for styret være en anden. Derimod kan man finde sådanne regler i herredets tre østlige sogne. F.eks. måtte ingen af V. Thorup og Ullerup-bønderne begynde såningen og i Klim ingen slå hø i kæret, før det var vedtaget på sognestævnet.

Noget, som man derimod finder i alle sogne, er udførlige regler for tørvegravning og slåning af lyng. Dette skyldes, at der dengang ingen skove var i herredet, hvorfor tørv og lyng var det eneste

brændsel, man havde. I Øsløs sogn havde bønderne delt et tørvegravningsområde, kaldet Bøns, mellem sig, og de havde regler for, hvor meget tørv og lyng gårdmand og gadehusfolk hver for sig måtte bruge om året.

Grandebrevene indeholder også en række bestemmelser om vedligeholdelse af diger og hegn. Fra 1. maj, St. Voldborgdag, og til kornet og høet var i hus, skulle der være diger og hegn omkring marken og engen. I Klim sogns grandebrev siges et »ustraffeligt dige«, at skulle være 2,5 alen højt, godt 1,5 meter.

Køer, får og svin måtte ikke gå løse i marken i denne periode — ja, i Vust, V. Thorup og Klim måtte de slet ikke komme i marken. Hvad angår vogtningen af dyrene synes de tre østlige sogne igen at have adskilt sig fra de fem vestlige sogne. Sidstnævnte sted har man formodentlig ligesom i Thy enten selv hver især vogtet kvæget, eller haft det i tøj, hvorimod man i Vust, V. Thorup og Klim havde en fælles byhyrde, og det var forbudt at have »særhjord«. I Vust sogn havde man hele tre hyrder: En svinehyrde, en fårehyrde og en kvæghyrde, samt undertiden en hjælper til sidstnævnte.

Man kan også finde en del om landsbystyrets måde at fungere på. Sognestævnet holdtes de fleste steder på kirkegården om søndagen efter gudstjenesten. I Øsløs skulle bønderne samles her, når de hørte »klokken klemme«. Der var mødepligt, og var nogen lovligt forhindret, skulle han sende en stedfortræder — et »vise bud«. Det var normalt kun gårdmænd, der havde medbestemmesret, mens husmænd kun havde møderet. I Klim sogn var det udelukkende de større gårdmænd, som på de øvrige beboeres vegne fornyede deres grandebrev i 1638. Ellers nævnes der kun lidt om gårdmænds, husmænds og gadehusfolks indbyrdes forhold. I Øsløs var der dog som før omtalt regler for fordelingen af lyng og tørv mellem disse grupper, og i Vust nævnes, at kun de, som havde agerjord, fik adgang til den fælles græsning.

Sognestævnet blev for det meste ledet af en oldermand eller en grandefoged, der valgtes for 1 år ad gangen. I Vesløs sogn omtales dog ingen oldermand, og i V. Thorup havde man i stedet fire tilsynsmænd. Undertiden valgtes også hjælpere til oldermændene. I Øsløs havde han en hjælper i hver ende af byen på grund af dennes længde, og Vust havde man en markmand til at holde opsyn med markerne.

Oldermanden skulle også sørge for at inddrive bøder, når vedtægterne blev overtrådt. Bøden til grandelavet blev udmålt i øl, og heri finder man nok også en væsentlig grund til landsbystyrets opretholdelse. Dette øl gav nemlig kærkomne anledninger til at holde gilder, når der var indkommet tilstrækkeligt. Vust sogns grandebrev nævner oven i købet muligheden for ekstra indkøb af øl, hvis der ikke var kommet nok ind i bøder. Det er sikkert i lyset af disse gilder, man skal se de mange forbud mod slagsmål, skænderi og mod at medbringe våben til stævnet.

I Tømmerby var bøderne i 1657 dog ikke i øl, og i V. Thorup ses de i 1865 at være erstattet af pengebøder. Det sidste skyldtes sikkert, at Danske Lov af 1683 netop forbød, at bønderne betalte med øl. I stedet skulle bøderne anvendes til byens nytte og gavn.

Alle grandebrevene nævner også bøder til bøndernes herskab. Disse havde utvivlsomt indflydelse på grandebrevets oprettelse og udformning. I Øsløs og Vesløs ses herremanden på Vesløgård at have givet tilladelse til oprettelsen. Også i Klim sogns grandebrev kan herremændenes indflydelse spores i en bestemmelse om fortabelse af fæstet for den, som inddrog noget af byens fællesjord.

Præsten synes også ofte at have haft indflydelse på grandebrevet. Tit var det nok ham, som skrev det. Bestemmelser om at møde til gudstjeneste og ikke at arbejde om søndagen er sikkert med på grund af præsten.

Hvornår man først fik nedskrevne vedtægter, er uvist. Det ældste af Vester Han Herreds grandebreve er Øsløs sogns fra 1620. Det er tydeligt, at grandebrevene jævnlige blev fornyet, idet flere af sognene har haft flere, som har afløst hinanden.

Det meste af grandebrevenes indhold har nok blot været gammel skik, som blev nedskrevet. En del af reglerne blev imidlertid tilføjet, efterhånden som forholdene ændrede sig. Således er der i V. Thorups grandebrev en bestemmelse om vedtagelse af nye regler, og fra oprettelsen i 1646, til man bekræftede det i 1685, ses der at være kommet et par nye punkter.

Til slut kan man konkludere, at bønderne i Vester Han Herred i 1600-tallet alle har haft et vist begrænset landsbyfællesskab, men at dette synes at have været mere omfattende øst for Lund Fjord end vest for. Dette stemmer også godt med, at man i senere grandebreve fra Øster Han Herred ofte finder bestemmelser om såtid og høst.

KILDER:

Torsten Balle: »Gammelt landbrug« (årbog 1975) og »Grandebrev for Tingstrup 1642« (årbog 1976).

Fridlev Skrubbeltrang: »Det danske Landbosamfund 1500-1800« (1978).

Poul Meyer: »Danske Bylag« (1949).

Det efterfølgende grandebrev findes i Hannæs Birks tingbøger 1631-1685.

En tønde øl i bøde

Uddrag af Grandebrev af 23. juni 1631 fra Hannæs Birks tingbog 1644—1645.
Ved PETER GRISHAUGE, Thisted.

»Ærlige og velagte Karl Søren Andersen foged på Vesløsgård på sin husbond ærlige og velbyrdige mand Palle Rosenkrantz til Vesløsgård, kongl. maj.'s befalingsmand over Auffde siden i Norge, hans vegne.

At de så og hørte her i dag for tings dom, det forne Søren Andersen som frembær, lod oplæse og påskrive en grandebrev lydendes ord fra ord som efterfølger:

Vi efterskrevne mænd som er Jens Svendsen i Vesløs, Laust Nielsen ib., Simon Knudsen, Chr. Christensen ib., Maren Andersdatter, Bou Christensen ib., Søren Christensen, Chr. Jensen, Sven Lauridsen, Karen Nielsdatter, Gregers Andersen, Niels Bollesen, Jens Kiølsden, Jens Christensen ved kirke, Niels Christensen, Peder Justsen, Simon Simonsen, Chr. Nielsen i Odgård, Peder Christensen på Slet, Laurids Nielsen ib., Niels Jensen, Chr. Jensen og Chr. Mortensen ib., deslige Maren Pedersdatter, Ellin Simonsdatter, Dorthe Andersdatter og Margrethe Jensdatter i foreskrevne Vesløs kundgør vi for alle med dette vort åbne brev, at vi, med vor kære øvrigheds ærlig og velbyrdige mand Palle Rosenkrantz til Vesløsgård hans forlov og forhør udi den hellige trefoldigheds navn, har samtykket et grandebrev, som herefter holdes skal udi alle måder.

1) Item for det første skal hver mands dige være færdiggjort at St. Volborigdag, som de sig bør, eller være forpligtet at give sine grander en god halv tønde øl og sin husbond en rixmark danske, og dersom de ikke med gode vilje vil udligge deres fald, da skal alle grander gå tilsammen og udtage så meget af deres bo og sætte ud for en halv tønde øl uforvist og uforbrudt udi alle måder og skal de lade dem selv løse det hjem igen.

2) Item skal ingen mand efter denne dag tage nogen tegt, lidet eller stort, hvo det gør skal bøde under samme vide som foreskreven stander.

3) Item hvilken mand som ikke moder eller vogter ret af sin

kvæg og fæmon eller ligger grandehjord neder, og har ikke udvogtet som han bør at gøre, han skal tage hjord op igen, og gøre rette skel eller bøde under samme vide.

4) Item hvilken mand som har leiestud, han skal vogte, mode af den eller skille sig af med den eller bøde under samme vide.

5) Item skal ingen mand tyre eller vogte sin kvæg eller fæmon på andre deres jord, førend kornet kommer i hus under den foreskrevne vide som forestår.

6) Item skal ingen slå lyng eller lade slå at sælge uden by under samme foreskrevne vide.

7) Item skal ingen gadehusfolk slå mere i marken end to læs lyng under samme vide.

8) Item skal ingen mand efter denne dag have deres øg eller føl udi marken nogen mand til skade eller brok, hvo det gør skal bøde under vide som foreskrevet stander.

9) Item skal ingen mand bede eller lade bede med sin kvæg eller fæmon på nogen mands jord eller imellem nogen mands korn under samme vide.

10) Item skal ingen mand rykke eller lade rykke græs i marken på nogen mands jord eller imellem nogen mands korn uden ved sin egen, hvo det gør skal bøde under samme vide og holde det uden skade som foreskreven stander.

11) Item skal der ingen mand have deres øg, heste eller køer eller stude i marken om natten om høst under samme vide og holde det uden skade.

12) Item skal ingen mand holde kampehest i kær hos nogen mands øg under samme vide.

13) Item skal ingen mands svin have deres gang i marken uringet efter St. Voldborigdag og siden holdes af marken, til kornet kommer i hus under samme vide.

14) Item skal ingen mands vædder gange løse med nogen mands får efter St. Michelsdag, under samme foreskrevne vide.

15) Item skal ingen kaste videre eller mere ind af fælle end som nu er indhøved under samme vide.

16) Item de, som har deres hjorddrift eller køren op at Koudals led eller dige, skal være forpligtet at holde det færdig at St. Voldborigdag eller bøde under samme vide.

17) Item skal de som er lagt til at holde præsteled og alfarvejsled

færdig, udi lige værendes forpligtet at holde dem færdig at St. Voldborigdag eller bøde under samme vide.

18) Item skal ingen mand grave eller lade grave brændtørv, skioldtørv eller vårtørv østen for vejlen, og op til byen, hvo som graver der imellem skal bøde under samme vide som foreskreven stander.

19) Desligt efter denne dag skal også være forbudt sløjgrøfter at grave inden strømmen eller i Korsknacher som foran stander, hvo det gør skal bøde under samme vide.

20) Item skal ingen køre fra deres hus om søndag eller anden helligdag, uden det fornøden behov gøres, før prædiken og gudstjenesten er endt under forne vide.

21) Item må ingen skændes eller bandes eller yppe nogen parlement, når de bliver kaldet til grandestevne, hvo det gør skal bøde under samme vide.

22) Item hvo som befindes her ud imod halstarrig at være, skal være forfalden og forpligtet at give sine grander en god halv tønde øl og sit herskab 1 rixmark danske som foreskreven stander.

23) Item skal hver mand være følligagtig at møde på grandestevne eller deres vise bud, når de bliver der tilsagt at møde eller bøde under samme vide.

24) Item skal hver mand eller deres vise bud være følligagtig, at møde hvor brøden falder, at udtage så meget af deres bo og sætte ud for en god halv tønde øl som foreskreven stander, hvo som ikke møder skal bøde under samme vide.

Hvilken grandebrev og alle sine punkter og artikler vi forne mænd bepligter, at holdes skal udi alle måder, som forskreven stander, at så udi sandhed er og til ydermere vidnesbyrd og beder forvaring, at slig uryggelig holdes skal, trykker vi vores zignetter her neden under dette vort åbne brev.

Datum Vesløs den 23. juni anno 1631.

— og var samme brev med mange segl forsegleet hos velb. Palle Rosenkrantz' signet og stod underskrevet Jens Sørensens egen hånd, Pier Justsens egen hånd, Jens Pedersens egen hånd, Jens Andersens egen hånd, Niels Pedersens egen hånd, som samme grandebrev udviser. At de så vonde vidner vi og vores indsegl. Datum ut supra.

Om Johan Skjoldborg og Øsløs

Af HANNE MATHIESEN, Thisted Museum

*Muldets Mænd i Hytte og Vraa
aftunge Tanker bøjet,
i Skyggen de bo, og dog jeg saa
dem Lyset tindre i Øjet.
Jeg saa dem paa Post, de krøgede Skrog,
og faa kun skænked dem Agten,
trods Hytten brændte, jeg saa dem dog
ikke løbe af Vagten.
— Se, derfor greb jeg min Pensel fat,
og derfor løfter jeg højt min Hat
for dem, der leve i Skyggen.*

JOHAN SKJOLDBORG.

»I Skyggen«. 1893.

At skulle nyindrette skomager Skjoldborgs hus i Øsløs i en tid, hvor den lokalhistoriske interesse og indsigt blomstrer, og hvor erindringer om familien endnu lever, er måske nok en vovelig opgave. Og den var næppe blevet taget op med samme gå-på-mod og fortrøstning, hvis ikke skomagerens yngste søn, Johan, var blevet digter. I skrift og tale har han beskrevet hjemmet, forældrene, dagliglivet i Skippergade, ja i Øsløs og på Hannæs i det hele taget, på en sådan måde, at vi med blot lidt yderligere viden ser dette lille, specielle samfund levende for os. ¹⁾

Hovedkilden til den nyopstilling, der nu er foretaget, har været Johan Skjoldborgs erindringsbog, der handler om barndommen og slutter dér, hvor han i 1878 blev optaget som elev på seminariet i Rannum.

Ligesom det er typisk for vor måde at erindre på, er bogen bygget op på en række episoder, små-anekdoter og levende skildringer af særligt mærkværdige personer eller tildragelser. Ved læsning af vær-

ket opleves det som en logisk, fremadskridende kronologi, og bogen opfattes som en levende og oplysende historiebog, der fortæller om dele af Hannæs i midten af forrige århundrede.

Hvis man imidlertid går til erindringsværket som fuldgyldig historisk kilde og ønsker at anvende dens oplysninger i en anden sammenhæng, end den, forfatteren havde tænkt, så afsløres netop denne karakter af episoder, anekdoter, korte erindringsglimt. De ting, der gør bogen til en levende og fængslende fortælling, gør den samtidig til en kilde, som er uhyre vanskelig at tumle. For at kunne benytte den forsvarligt i den foreliggende museumssammenhæng, kræver det supplerende studier i mange forskellige kildegrupper.²⁾

Til alt held har den etnologiske forskning i Danmark i de senere år beskæftiget sig med studiet af husmandskår og husmandsbevægelser, og mange af de overordnede synspunkter har kunnet anvendes i undersøgelsen af livet på Hannæs såvel som i tolkningen af Johan Skjoldborgs forfatterskab.

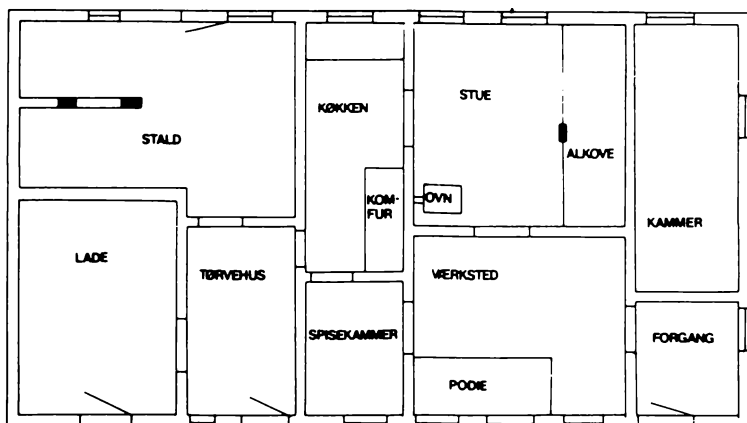
Johan Skjoldborg var igennem hele sin opvækst blevet »trænet« i iagttagelsens kunst. Hans samtaler med faderen lærte ham at se urimeligheder i den sociale orden, og når han sad og lyttede til de voksnes tale, øgedes hans erkendelse af de mangeartede eksistensformer, der fandtes blot i deres eget lille samfund. Moderen findes mest beskrevet som blid, stille og religiøs. Denne konstellation hos forældrene af det aktive, engagerede og det blide, indadvendte er formentlig årsag til, at Skjoldborg som fortæller i sine bøger kan karakteriseres som følsom, vågen, opmærksom, forstående, indlevende, og særdeles god til at videregive det sansede.³⁾

Men hvordan var nu det samfund, digteren voksede op i og beretter om?

Ja, hvis vi ser på, hvordan der så ud, og hvilken slags folk, der levede i Øsløs omkring den tid, han fortæller om — og som ligger noget forud for hans egen erindring, nemlig tiden omkring forældrenes ungdom ca. 1850 — så tegner der sig et billede af et vidtstrakt landsogn med kuperet terræn, noget forskelligartet jordkvalitet og grænsende i syd til Limfjorden.

Disse naturforhold gav eksistens til et samfund, der var domineret af de agrare næringer, hvad enten der var tale om gårdmænd, husmænd eller tjenestefolk. Sognet talte i 1840 566 sjæle.⁴⁾

Der var tre store, dominerende ejendomme: Søndergaard, Bis-

Plan over Johan Skjoldborgs hjem i Øsløs.

ØSLØS

gaard og Hjortholm Vandmølle. Men ellers var de 38 gårde i sognet af middel størrelse og blev drevet som karakteristiske familiebrug.

Foruden gårdene fandtes ca. 80 huse, hvis beboere hovedsagelig levede af en lille jordlod, der kunne give føde til én eller to køer. En del af disse husmænd ejede desuden en fladbundet, sejlførende båd, en såkaldt kåg, som de benyttede i de perioder af året, hvor de rejste ud som handelsfolk. Det er dem, der kaldes for krejlere. De kom viden omkring på deres handelsfærd og udgjorde et vigtigt kontaktnet mellem folkene på Hannæs og verden udenfor.⁵⁾ De bragte ikke kun nødvendige forbrugsvarer, men også information om livsformer, mennesketyper og hændelser fra områder, der lå udenfor Hannæsboens normale erfaringsområde.

Sognets beliggenhed så nær Limfjorden og etableringen af Thisted nye havn 1841 sammen med flere andre faktorer gjorde det desuden indlysende, at et stort antal af sognets mænd sejlede som egentlige søfolk og skipper.

Tiden, der her berettes om, ligger endnu før ophævelsen af købstadsprivilegierne 1857, og de håndværk, vi finder i Øsløs, er alle typisk knyttet til de erhverv, der netop er omtalt. Vi finder således erhvervskategorier som: smed, møller, tømmer, murer, bådebygger, væverske, bødker, snedker, rebslager, sypige, blikkenslager, rokke-drejer og urmager. Det er særegent for Thy og Hanherred, at der her findes særdeles dygtige urmagere i landsbyerne. Endelig fandtes der

i sognet tre vigtige specialister: sognepræsten, skolelæreren, der tillige var kirkesanger, og en jordemoder.

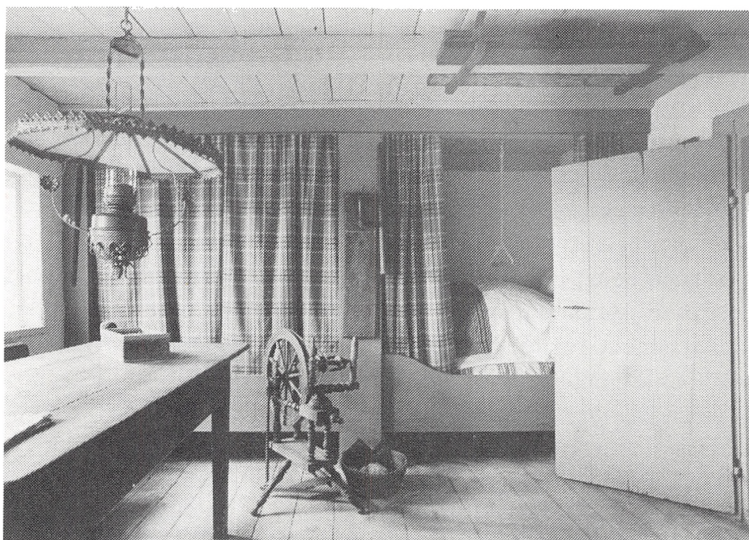
Som det var venteligt, medfører denne opbygning af det lille samfund og datidens sociale indretning, at et antal beboere lever »på sognet« — »af almisse«, som det hed.⁶⁾

Disse mennesker, som her er remset op, var blevet til de gamle eller forældregenerationen, da Johan blev født i 1861. Deres beretninger og livsforløb udgør en væsentlig del af hans historiske orientering gennem barndommen. Og det er dette, der undertiden bryder forstyrrende ind i erindringsbogens fremadskridende kronologi, samtidig med at de tilfører bogen netop den kolorit, der gør værket så læsværdigt.

I den periode, der dækkes af Skjoldborgs egne erindringer, havde Øsløs sogn på flere måder ændret karakter, især hvad angår befolkningens sammensætning og erhverv.

Desuden var folketallet steget fra 571 personer i 1858 til 789 personer i 1880⁷⁾

I samfundets top finder vi fortsat sognepræsten og skolelæreren, der nu har fået en andenlærer til hjælp. Desuden er det store udtør-

»Mo'r og jeg opholdt os i den bageste stue, som var Sovekammeret, og her snurrede Mo'rs Rokkehjul. Men Døren mellem Stuerne stod aaben, saa vi kunde høre Snakken og Latteren og Sangen«. Min Mindebog I side 45.

Foto: Tage Jensen.

»Hjemme hos os havde vi ingen Have, heller ikke Blomster i Vinduerne, hvad ellers var ret almindeligt«. Citat fra Min Mindebog I side 14—15. Foto: Tage Jensen.

ringsprojekt i Bygholm Vejle ⁸⁾ kommet i gang i første halvdel af 1860'erne, og der optræder nu en engelsk ingeniør med stab af maskinmestre.

Folk, der lever af landbrug under en eller anden form, er stadig i overtal, og foruden de håndværkerkategorier, der fandtes omkring 1850 er nu yderligere nogle kommet til, som antyder den forandring, der er ved at sætte ind: Der findes nu i sognet både en bager og en brødkone. I mange af husmandshjemmene i byen var der ingen bageovn, hvorved der opstod behov for bagning som et specialerhverv. I 1870 anføres for første gang fiskeri som et hovederhverv i sognet. Storhandelsmanden Thomas Chr. Dige, dengang 46 år gammel, af den kendte skudehandlerslægt fra Ræhr og Vixøe, har slået sig ned i Øsløs. Den nye tids byggeskik antydes ved, at der nu er en teglbrænder bosat i sognet, ligesom strømpehandleren og kludesamleren fortæller os, at nogle af krejlernes efterkommere er gået i land for at blive vandrende i stedet for sejlene handelsfolk. Der er nu to husmænd, der samtidig er skomagere, ligesom der nu også er kommet en sadelmager til.

Disse forandringer i billedet af Øsløs-folkene lader os ane det ny-

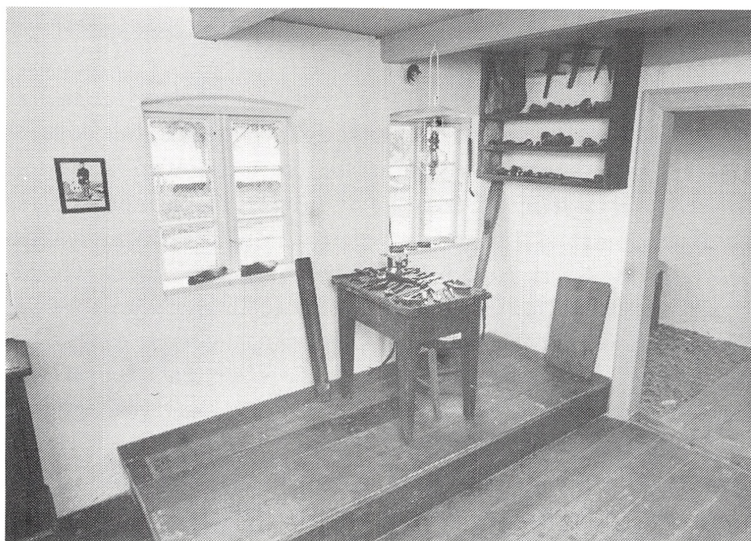
brud, der var i denne tid — og et blik ti år længere frem vil bekræfte dette.

I 1880 antydes den begyndende andelstid ved, at der bor en mejerske i Øsløs. Det ændrede forbrugsmønster og dermed husmoderens ændrede stilling i hjemmet spejles i tilstedeværelsen af både slagter, høker og købmand. Handelsmanden Dige har fået sig en handelslærling, og to unge mennesker er borte fra sognet som henholdsvis seminarielev og højskoleelev. Den ene af dem var Johan Skjoldborg.

Denne løse skitse af Øsløs gennem ca. halvtreds år er det grundlag, den virkelighed, hvori digteren voksede op. Det er disse grundtræk af et samfund og et erhvervskulturelt mønster, som udgør den fond af viden, sansninger og menneskeforståelse, som han siden øste af i sit betydelige og engagerede forfatterskab.

Den bevidsthed om landbosamfundets opbygning, der blev grundlagt i barne- og ungdomsårene på Hannæs, udvidedes og forstærkedes ved hans møde med udmarksfolkene i klitsognene langs Jammerbugten, hvor han i tyve år havde sit virke som skolelærer.

Skjoldborgs egen indignation over ringe kår og uretfærdighed var tidligt vakt, og den forstærkedes igennem hans første manddomsår.

»Mit Barndomshjem var hver Vinteraften et Samlingssted for mest ugifte, muntre, sangglade Mennesker. De fremmede sad i den forreste Stue, hvor Skomageriet gik for sig«. Min Mindebog I side 45.

Foto: Tage Jensen.

Johan Skjoldborg fotograferet til hest foran skolen i Koldmose ca. 1895.

Han sensitivitet og omhu for andre gjorde ham nødvendigvis til et engageret menneske. Det mærkede børnene i Kollerup og Koldmose skoler, hvor han som lærer i den Kold'ske og Grundtvig'ske ånd også gjorde dem bevidste, vågne og aktive. I den egn dannedes i 1896 den første jyske husmandsforening.⁹⁾

Skjoldborgs evne til at sansede tidens strømninger og omsætte det sansede i slagkraftige sange og umiddelbart tilgængelige fortællinger, der straks blev kendt og fik udbredelse blandt dem, hvis forbedrede livsvilkår han havde som sit livs hjertesag, fik umådelig betydning for husmandsbevægelserne og småkårsfolkernes selvforståelse. Hans sange, taler og bøger indgav dem mod og lærte dem, at de havde en retfærdig kamp at kæmpe. Og at de kunne føre kampen til sejr.

Hans stil er blid — til tider næsten naiv måske — men hans ærinde var bidsk. Han ønskede retfærdighed og mulighed for selvagtelse, også for de hidtil oversete i landbosamfundet.

Hans virke har været samfundets små til stor gavn. Og hans bredt fortællende stil, der bæres af detaljer og gode iagttagelser fra hverdagens arbejds- og hjemmeliv, har givet os efterlevende et uvurderligt

Familien Johan Skjoldborg hygger sig ved den hjemlige arne.

materiale til at få indsigt i og forståelse for understrømmene såvel som de store forandringer i landbosamfundet ved begyndelsen til den nye tid, der prægedes af åndelige vækkelser, andelsbevægelse og politisk bevidstgørelse.

Et besøg i Johan Skjoldborgs Barndomshjem i Øsløs vil forhåbent-

lig få mange til at læse eller genlæse hans værker. De rummer megen god viden, og det er glimrende underholdning. Det er altid en oplevelse at være sammen med en god fortæller.¹⁰⁾

NOTER OG HENVISNINGER:

1. Artiklen er en let omarbejdning af den tale, der blev holdt ved genåbningen af Skjoldborgs barndomshjem i Øsløs den 15. juni 1982.
2. Min Mindebog. Barndommens dag. 1934.
3. P. O. Christiansen: Husmandsbevægelse og jordreform i Danmark. En etnologisk oversigt. 1975.
I denne sammenhæng må også F. Skrubbeltang: Husmænd i Danmark i 300 år (1942) og Den danske Husmandbevægelse (1943) fremhæves.
4. Trap. Danmark. 1920.
5. J. Skjoldborg: Krejlerliv i gamle dage. I: Jydsk Historie og topografi. 1886.
N. Sodborg: Krejlerliv på Limfjorden. I: Historisk Årbog for Thisted Amt. 1919.
6. Disse og de følgende demografiske oplysninger bygger først og fremmest på folketællingsmateriale.
7. Trap. Danmark 1858 og 1920.
8. N. Sodborg: Byholm og Vesløs Vejler. I: Historisk Årbog for Thisted Amt 1909.
9. Den stiftedes i 1896 i Klim-Vester Thorup med 16 medlemmer.
10. En så farverig og udadvendt person som Johan Skjoldborg gav anledning til megen omtale og mange anekdoter. En del af disse er fastholdt i den biografiske litteratur.

Om Johan Skjoldborgs liv og virke kan læses i:

Georg Brandes: Jysk Almueliv. 1902. (Samlede Skrifter XV).

Richardt Gandrup: Johan Skjoldborg. I: Tilskueren. 1931.

Richardt Gandrup: Johan Skjoldborg som jeg husker ham. I: Historisk Årbog for Thisted Amt. 1961.

Jørgen Gleerup: Utopi og sanselighed. 1980.

Jens Rolighed: Hvad de gamle har fortalt om Johan Skjoldborg. I: Historisk Årbog for Thisted Amt. 1942.

August F. Schmidt: Johan Skjoldborg. Nogle oplysninger om hans forfatterskab. 1938.

August F. Schmidt: Nogle oplysninger om Johan Skjoldborgs slægt. I: Historisk Årbog for Thisted Amt. 1939.

August F. Schmidt: Skjoldborgiana. I: Historisk Årbog for Thisted Amt. 1941.

Start fra Vorupør til Hanstholm

Af ANDERS PRÆSTEGAARD, Hanstholm

Da min forældre blev gift, blev de boende hos min farfar og farmor, som havde et lille sted til et par køer og en hest. »Stedet« lå længst østpå i Vorupør i nærheden af den gamle kirke og skole. Jeg og mine 3 søstre er alle født der.

Min farfar havde været ansat i redningsvæsenet, men ved et redningsforetagende fik han håndtaget af en åre fra redningsbåden ind i lysken, så han fik brok deraf. Dengang kendtes måske ikke til operation af sligt, senere gik det over til kræft, hvoraf han døde omkring 1904—1905. De senere år var han signalpasser i Vorupør. Fiskerne havde megen tillid til ham og hans kendskab til forholdene der. Som sagt vi boede hos mine bedsteforældre indtil 1902—1903, da mine forældre byggede hus i Hanstholm. Det var sådan i Vorupør, for den sags skyld, at når tiden kom, da der skulle fiskes efter hummer — det foregik med »kranjer« — var der for lidt stenbund ved Vorupør, så det var begrænset, hvor mange fiskere der var plads til. Min far og en svoger til ham sejlede og roede derfor til Hanstholm og fiskede hummer her, hvor der er en stor stengrund og flere hummere. Fiskerne havde proviant med til nogle dage og kunne måske få lov at sove og hvile sig nogle timer i en lade. Fiskeriet foregik om natten. Indtil august, når hummeren havde skiftet skal, kunne de også tages om dagen. Der sejlede så hjem efter nogle dages fiskeri for at forny proviant og tøj og se til familien. Nogle fiskere sejlede til Lildstrand, hvor der også var godt hummerfiskeri.

Det var sådan, at nogle fiskere måtte andre steder hen at fiske om sommeren, nogle måtte ind i Limfjorden med ålevod, andre op i landet at hjælpe i høslet og høst, når den tid kom.

Min farfar sagde til far: Jeg synes, I skulle flytte til Hanstholm at bo, da du alligevel skal være der hele sommeren. Vinterfiskeriet kan sik-

kert være ligeså godt derhenne som i Vorupør. Der er da ikke så mange om det.

Mine forældre købte så en grund og byggede hus her et stykke nord for fyret i gamle Hansted. Det måtte være omkring 1902. Her boede vi indtil 1910.

De efterfølgende år 1902—1905 flyttede fire familier fra Vorupør til Hanstholm, i 1904 eller 1905 kom den første motorbåd til Hanstholm. De tilflyttede fire mænd samt min far dannede bådelag i denne båd. Båden skulle selvfølgelig have et navn, der var mange forslag fremme, men de kunne ikke vinde gehør. Min mor slog hovedet på sømmet. Tidspunktet var lige før jul. Hvorfor ikke kalde båden noget med jul? Ja, den skal hedde »Niels Juel«! Derved blev det. Nu kunne der rigtig fiskes, båden var 17—18 fod i kølen, med en 4 hestes Horsens motor. Nu kunne de komme helt ud på revet, når vejret var til det. Det var noget andet end at slide ved åreerne. Landingspladsen blev på Rosør.

Om foråret begyndtes med faststående kroge, som var agnet med sild, som to mand i robåd med sildegarn havde fanget om natten. Krogene stod ude på flakket kaldet flasie en times sejlads ude. Tit havde de båden fyldt med store torsk og skader, rokker. En dag var der så mange, at de smed nogle af skaderne ud igen for at kunne have torsken, som var mere værd. Fisken blev flækket og tørret. Der var mange »hjeller«, granspiger, hængt op på pæle, som var gravet ned i jorden. Efter det vellykkede forsøg kom der flere motorbåde de efterfølgende år.

Det var dygtige og energiske fiskere, som flyttede herhen, ja det var faktisk disse folk, som lærte holmboerne at drive ordentligt fiskeri. Til gengæld var de uglesete og diskriminerede igennem mange år. Vel 40—50 år efter kunne der mærkes små finter deraf, man må vel også indrømme, at det er et særegent folk. De kan vel nok skelnes. Ikke mindst i diskussioner, kommer sproget frem. Godt at diskriminationen er forsvunden med havnens åbning. Alle slags folk er kommen hertil.

1910 flyttede vi ned til Rosvig. Far var blevet lovet at komme med i redningsvæsenet, hvis han flyttede derned. Anders Borup var opsynsmand og boede ene med en datter i nybygget hus. Det var ret ensomt, så det var godt at få en nabo. Far var også ked af at fiske fra Helsvig. Han ville så fiske med robåd fra Rosvig, som var et godt sted

Anders Præstegaard 1982.

at lande, havde forskellige partnere i fiskeriet, indtil jeg kom med i maj 1913. Far havde stadigvæk part i motorbåden.

Det kan oplyses, at de første motorbåde i 1904—1905 var spids-gattede, vel nærmest sjægt-bygget. Senere gik man over til spejlbyggede både med hjertespejl — agterende, større bredde og 6—7 hestes

motor. Disse både flyttede til Rosvig i 1913—1914. Jeg tror, det skete ved et tilfælde, da havet rejste sig, mens bådene var på fiskeri, så landing i Helsvig blev aflyst af signalmand, og det blev anvist at søge i læ af Roshage molen. Her var det fint at lande uden fare. Derefter blev Rosvig vedvarende bådeplads.

Båden, far havde part i, var imellem dem, så hans partnere opfordrede ham til at gå med igen. Det må have været i begyndelsen af 1914. Men det blev kun på den betingelse, at jeg også kom med, hvilket de modvilligt gik med til. Det blev jo til fem mand i stedet for fire. Der gik ca. et årstid, så blev de uenige mand og mand imellem.

Så i 1915 bestilte far, min onkel Anton Jensen og jeg en ny båd, som vi tre mand brugte mest til krogefiskeri på revet 2—2½ times sejlads ude. Første verdenskrig var jo begyndt, så der var gode priser på fisk, ca. 1 kr. pr. pund. Det var vi ikke vant til.

Men det var ikke uden fare at fiske især om natten, da der drev en del hornminer rundt. Jeg husker en morgen, det endnu var mørkt. Vi brugte petroleumtblus, når vi satte kroge ud. Jeg stod og slog kroge, dræg og vagere til. Vi havde sat nogle ud, da jeg så en mine stryge lige forbi siden af båden, jeg tror at hjertet holdt op at slå, til minen var sejlet agterud. Den havde været så nær, at krogelinen hængte mellem hornene på den, da vi senere trak krogene ind. Vi kappede linen på begge sider af den — et godt stykke bort derfra.

Vi oplevede også episoder efter søslaget på Jysk Rev, en dags tid eller to derefter var vi ude på revet med kroge, da vi havde sat halvde-len, måtte vi holde op, vi kom til en strømsamling, hvor der flød omkomne efter søslaget. Det var et uhyggeligt syn at se omkomne i redningsveste, så langt vi kunne se mellem inventar fra sunkne skibe og vraggods. Der gik nogle dage, så måtte vi ud igen på fiskeri, da var de omkomne drevet ned til Skagen.

Vi havde stadig den samme båd. I 1918 fik vi en fjerde mand med. Da var man begyndt at fiske kuller i vod, men der var lidt plads på bådene til 9—10 ruller tov, og tit 4000—5000 pund kuller, så i vinteren 1920—1921 fik vi bygget en ny 24 fods båd, mens jeg var inde som soldat, men det varede kun nogle få år, så var det store eventyr med vod skrumpet betydeligt ind. Fiskeriet var jo foregået i nærhed af land, højst en times sejlads eller lidt mere til havs.

1921 blev jeg gift med Anders Borups datter, Petrine, som holdt

Anders Præstegaard har i sine gemmer fundet dette gamle postkort, som først i dette århundrede bragte en hilsen fra Hansted til Kolding. Anders Præstegaard mener, billedet er taget 1904—1906. Han bygger sin antagelse på, at der på det tidspunkt — som på billedet — fandtes to motorbåde i Hansted. Den første kom 1904. Omtrent samtidig var bygningen af Roshage-molen begyndt med nedramning af pæle. På billedet ses det tillige, at grunden består af grus — ral. Dengang fandtes grus over det hele, Helsbøge medregnet, og østpå til Vigsø, måske længere. Af den grund kunne bådene godt males nede på stranden, selv om det blæste lidt. De blev ikke stænket til med fygesand i malingen. Anderledes nu.

Konerne kom ned på stranden at hjælpe med at klare kroge (bakker) op, så de var klar til at agne næste gang. Det var sådan, at to mand tog ud i robåd om natten for i garn at fange sild til at sætte på krogene. Så måtte koner og tjenestepiger med på stranden for at sætte agn på. På billedet ses noget hænge på bjælker. Det er skader — rokker, som blev tørret og solgt på marked, f.eks. i Øsløs. Torsken blev sandsynligvis eksporteret, en del til Tyskland i fersk tilstand. Resten blev tørret og solgt herhjemme. Det var almindeligt, at hver husstand havde 1 lispund — 16 pund — tørfisk til vinterforråd. Der gik 120 pund fersk torsk til et lispund tørfisk. Ca. 100 m vest for landingspladsen Rosør var der et sted, som kaldtes »Skudelanding«, formodentlig anvendt i skudefartens tid, da der var en ret bred rende i stenbunden. Her var dybere vand, så der kunne sejles helt ind til stranden i uroligt vejr.

hus for sin far. Han ville beholde hende hjemme hos sig, så der var ikke langt at flytte for mig. Vi var sammen med Anders Borup i 7 år, så døde han i 1928, 84 år gammel. Han var strandfoged, så jeg overtog bestillingen efter ham, gennem ansøgninger de respektive steder. Stillingen har jeg endnu. Det bedste år med strandingsgods var 1939, da der drev det meste af en dækslast ind, som blev solgt midt i december. Det var nye planker, der skønnedes at ville tage skade af at ligge til auktionen sidst i april eller først i maj. Måske var det også godt, for tyskerne kom jo den 9.—10. april. Så var der måske sket noget andet?

I 1930 foreslog min far, at vi skulle sælge båden og flytte til Esbjerg, da det ikke så ud til, at havnen blev færdig i vor Tid.

Det gik jeg imod, far havde redningsvæsenet, og jeg havde stranden, og håbede på at der blev sat mere fart i havnebyggeriet. Vi havde jo ikke troet, at der skulle gå 50 år, inden havnen blev åbnet.

Det var også godt, at det ikke blev til nogen opbrud, allerede i 1933 blev far syg og måtte fratræde redningsvæsenet, hvorefter jeg blev indsat i hans sted, hvor jeg gjorde tjeneste i næsten 30 år, indtil jeg faldt for aldersgrænsen.

Inden 1940 havde vi været igennem de svære år i 1930'erne. Der var ingen fortjeneste ved fiskeriet som så meget andet. Min far blev syg, og min onkel var blevet sognerådsformand og amtsrådsmedlem, så jeg skulle have andre folk med, men udgifterne kunne ikke tjenes ind, så da far døde i 1938 64 år gammel, sagde jeg til min onkel, at vi måtte sælge båden, som afsattes til en Amtoftfisker.

Jeg gik over til at fiske med robåd, hummerfiskeri, pilk og sildegarn, ene mand, jeg havde jo stranden at passe samt redningsvæsenet, hvor jeg var bleven optaget 1933, så jeg kunne tjene til føden. Dækslasten i 1939 hjalp godt til.

Så kom den 9. april 1940, som vendte om på vores hverdag. I 1942 måtte vi forlade vores hjem og flytte andre steder hen, først til Ræhr i juni, senere til Vorupør lige før jul. Her boede vi i næsten fire år.

Vi kom tilbage til Hanstholm igen den 11. juni 1946, da var vort hus jævnet med jorden, så vi måtte se os om efter et andet hus at bo i.

— — —

Næste år fortsætter Anders Præstegaard sin beretning om livet i Hanstholm og om havnens tilblivelse.

Da Klim Frimenighedskirke fik tårn

Af BENT ROLIGHED, Fjerritslev

Da frimenighedskirken i Klim for 100 år siden blev bygget, havde man først og fremmest tænkt på at skabe et samlingssted for den nye menighed.

Senere blev kirkerummet udsmykket på forskellige måder, og lige efter 1. verdenskrig opstod ønsket om at bygge et tårn til kirken.

I det følgende fortælles om dette byggeri, idet der som grundlag benyttes uddrag af frimenighedens forhandlingsprotokol, samt hvad ældre folk har kunnet huske.

Fra begyndelsen havde kirkeklokken haft sin plads i en klokkestabel, der var opført til højre for indgangen til kirken, omtrent overfor det sted, hvor nu mindestenen for Søren Anker-Møller er rejst. Men allerede da kirken i 1883 blev bygget, var der lavet tegning til et tårn, som senere kunne føjes til kirkebygningen. Formodentlig når den økonomiske baggrund herfor var i orden.

En dag i 1919 var der ifølge forhandlingsprotokollen for Klim Frimenighed møde hos Søren Anker-Møller »for at tage Stilling til, hvorvidt der skal bygges Taarn til Kirken i Klim — eller der blot skal bygges et Spir, hvilket der delvis forelaa Tegning og Overslag til.

Det bestemtes, at der førstkommende Søndag umiddelbart efter Gudstjenesten skulde afholdes et Menighedsmøde om Sagen. Det vedtoges enstemmigt, at man ved dette møde skulde foreslaa at bygge Spir paa Kirken — efter den foreliggende Tegning — fordi man mente, at der ved at bygge Taarn vilde blive en ikke saa lille Gæld at forrente og afdrage. Ved at bygge Spiret kunde man blive fri for Gæld, idet der er indkommet ca. 3000 Kr. — givet delvis i dette eller lignende Øjemed. Mødet hævet. Jørgen Grishauge — Steffen Nielsen — J. P. Nørhave — A. Holm — Søren Anker-Møller — N. Madсен — N. P. Thorhauge«.

Bestyrelsen har altså ønsket at spare medlemmerne for den økono-

miske byrde, det kunne være at vælge den dyre løsning. Men ved menighedsrådet vil man ikke spare og nøjes med et spir, man vil have både tårn og spir, som det fremgår af det følgende:

»— Det vedtoges at bygge Taarn, hvis der kan blive tegnet en tilstrækkelig Sum, og der blev fastsat en Frist på ca. 14 Dage til at tegne Bidrag, hvorefter Bestyrelsen saa vil komme til at tage Stilling til, om den tegnede Sum er tilstrækkelig«.

Det var en kort frist, synes man, men tiden blev godt udnyttet, og folk gav et beløb, stort eller lille eftersom man havde råd.

En mand i Vust har fortalt, at han i 1919 som ung mand fulgte med sine forældre til kirke i Klim og her hørte om indsamlingen til det forestående tårnbyggeri. Han forstod, at der efter gudstjenesten var lejlighed til at kontakte kassereren, og han besluttede sig til, at han ville give 20 kr. til sagen. Det var jo ikke noget stort beløb, men han var netop kommet hjem fra militærtjeneste, og ydermere stod han overfor at skulle overtage en ejendom i Vust, hvor besætningen kun var 1 ko, og han havde stor lyst til at fordoble besætningen, endda han vidste, at en ko dengang kostede ca. 1400 kr. Stor var derfor hans forbløffelse, da han hørte kassereren gå til den næste, en gård-

Klim Frimenighedskirke fotograferet i 1930'erne.

ejer i Klim, og spørge, hvad han ville give og få svaret: »Jeg giver en ko«!

Videre fortæller protokollen: »Efter at Tegningslister af Bidrag i Henhold til foranstaaende nu er indkommet med en tegnet Kapital af 8860 Kr. vedtages det at bygge et Taarn af samme Størrelse og Konstruktion, som den gamle Tegning fra Kirkens Bygning udviser«. Og videre berettes: »Til at foretage det fornødne med at bortlicitere Arbejdet m. m. valgtes et Byggeudvalg, nemlig Lars Kjær og Lars Vestergaard, Klim, Nikolaj Gertsen, Fjerritslev, og Jens Mølbæk, Ullestrup«.

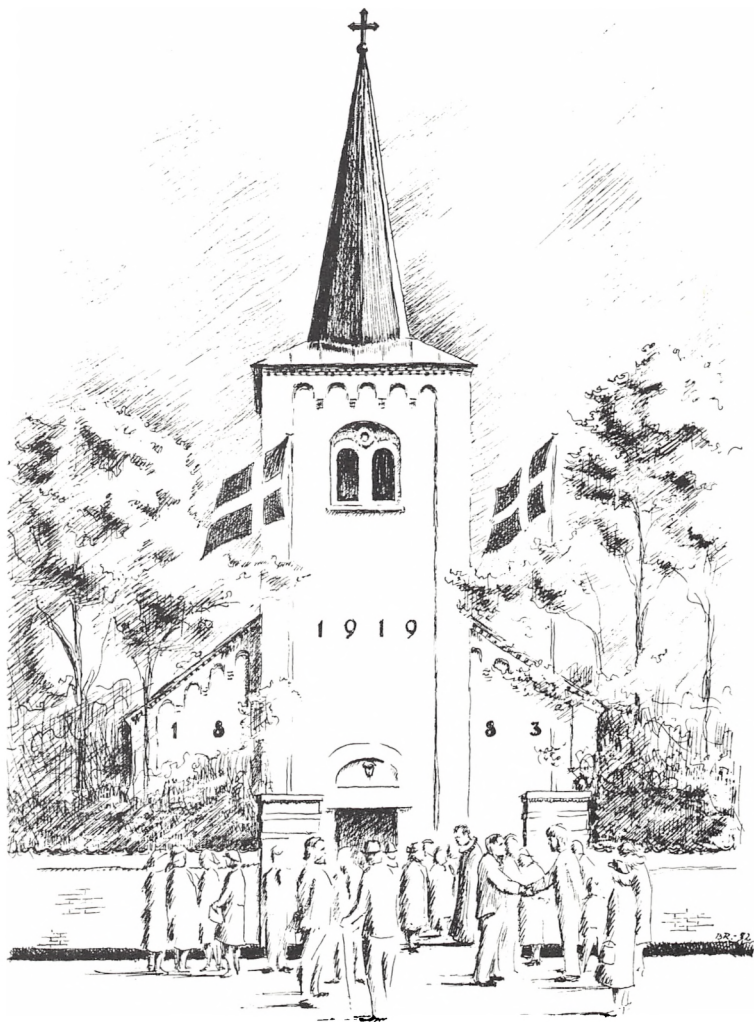
At man økonomisk havde sikret sig, fremgår senere i protokollen, hvor arkitekt Krogfelt, Fjerritslev, lover at opføre tårnet til en pris af 8000 kr. — dog uden tækning af spiret.

Nu fulgte en travl tid for håndværkerne. Det gamle våbenhus blev brudt ned for at give plads til tårnet, og snart rejste det firkantede bygningsværk sig i sin fulde højde. Næste etape var spiret, hvor tømmerkonstruktionens udførelse var overladt til den unge snedkermester Gregersen i Gøttrup. Han har som 80-årig fortalt om arbejdet og herunder om en episode, som den gang gav ham en slem forskrækkelse. Der skete det, at byggeudvalget fik den tanke, at man gerne ville fremskynde arbejdet, så rejsningen af spiret blev tilendebragt inden efterårsmødet, og derved fik Gregersen og hans to medhjælpere ekstra travlt. Til sidst blev det nødvendigt at arbejde også efter mørkets frembrud, og derfor tilbød Lars Kjær, at man kunne låne en karbidlampe hos ham. Ved dens skær blev de lange bjælker, som — otte i alt — skulle danne spirets indre konstruktion, rejst. Da den tredje skulle fastgøres, erklærede svenden, at den passede ikke i længden, og et savemærke, som man under forarbejdet nede på byggepladsen havde lavet, var det nu i den dunkle belysning umuligt at finde. Alligevel blev arbejdet gjort færdigt, så godt det var muligt, og de udholdende håndværkere fik sent på aftenen serveret en forfriskning, inden de tog hjem.

Under efterårsmødet de to følgende dage kunne mødedeltagerne glæde sig over, at der var spir på kirketårnet, ganske vist endnu uden de kobberplader, som senere skulle dække tømmerkonstruktionen.

Men der var en, som endnu ikke glædede sig, og det var snedkermester Gregersen. Ved dagens lys mente han bestemt fra pladsen foran kirken at han kunne se, at spiret havde en svag hældning. Og

Bent Rolighed har i streg fastholdt feststemningen ved Klim Frimenighedskirke.

om tirsdagen, når mødet var forbi, var det aftale, at den ansvarshavende arkitekt Krogfelt skulle komme og godkende arbejdet.

Det første, Gregersen foretog sig tirsdag morgen, var hurtigst muligt at komme hen til kirken. Da han nåede op i tårnet, så han ved dagens lys straks fejlen, og ene mand lykkedes det ham at få bjælkerne løsnet og bragt i den rette stilling. Og da han igen havde fastgjort

bjælkerne, havde spiret nøjagtig den rejsning, det skulle have, så da arkitekten senere på dagen tog arbejdet i øjesyn, erklærede han det for godkendt.

Således kom der en god afslutning på det forcerede arbejde, som ellers let kunne have bragt forstyrrelse i det, man egentlig samledes om ved efterårsmødet i 1919.

Og bygningsarbejdet, der begyndte med en forsigtig snak om at vælge den billigste løsning, udviklede sig til et smukt og markant byggeri af det tårn med spir, der nu i det flade landskab kan ses vidt omkring.

Om strandinger, overtro og en lang vandring til den første plads

Erindringer fra barndommen for næsten 80 år siden,
fortalt af POUL ANDERSEN, Hanstholm.

November måned 1893 var med fint vejr og måneskin, og en del fiskere tog på havet for at sætte kroge. Bedstefar fortalte, at han selv var kommet til fiskerlejet i Klitmøller, og på det tidspunkt var hans søn, Jens Andersen, sammen med sit bådelaiv i færd med at tage på havet. Bedstefar spurgte dem: Vil I på havet? Ja, det ville de da. Bedstefar sagde: Det skal I lade være med, se på månen og skyerne. Med den fart, skyerne har, varskoer de en storm. I løbet af 10 timer er havet ulandelig.

Hans spådom gik i opfyldelse.

Hen på aftenen springer vinden fra sydøst til nordvest, og en voldsom storm opstår. De fiskere, som lige var kommet ud, vendte om og reddede livet, men en båd, som var kommet langt ud, nåede ikke ind, før havet var ulandeligt, og de kæntrede, fem mand om bord. Kun én blev reddet, de fandt ham ilanddreven, men i live. Det var strandfoged Jens Mortensen, men tøjet var fuldt af kroge, som havde sat sig fast alle vegne. De fire andre kom også i land, men som lig. Også de var indviklet med kroge. Deres navne var Chr. Konge, Anders Frost, Niels Mikkelsen. Den fjerde mand husker jeg ikke navnet på, men deres gravsted står endnu og kan ses på Klitmøller Kirkegård mod øst. Fra Klitmøller i nord til og med Harboøre i syd forliste nogle og fyrré mand her fra Thykysten.

*

En anden af bedstefars erindringer gjaldt en stranding omkring 1880. Det var kuling af nordvest. Der kom et barkskib tæt under land, og det strandede så. Lidt efter strandingen blev det vrag, og alle

tretten mand druknede og blev begravet i en fælles grav på nordsiden af Klitmøller Kirkegaard. En lang stendysse markerer deres grav: Kaptajn Harald Møller, Jens Pedersen, Jonas Johansen, Mathis Svendsen, Johan Frederiksen, Johan Gustafson, Oluf Olesen, Laus Pedersen, Birgnus Hansen, Karl Lindstrøm, Johan Vest, samt to ubekendte englændere.

*

Min første erindring rækker tilbage omkring 1903, da min søster Maren døde 12 år gammel. Jeg husker det ganske tydeligt. Mit barn-domshjem er nu væk. Havde det stået endnu, kunne jeg påpege stedet, hvor hun stod lig. Jeg ser det endnu: lige inden for yderdøren. Der kom fire skolekammerater, der ville se hende. Så oprandt begravelsesdagen. Jeg kan huske, jeg skulle hen at sove middagssøvn, medens de var i kirke.

Så går vi frem til 1906. Da blev der ringet med kirkeklokken. Jeg spurgte: Hvorfor ringer de med klokken, det er da langt op ad dagen, solen er da for længst stået op. Og der blev svaret: Fordi kongen er død.

Videre frem til 31. august 1906. Da havde vi en stranding. Helt sommervejr var det, og der kom en stor damper med en stor last af planker tæt inde under land. Det var Mistral af Le Havre. De havde holdt fødselsdag om bord, og de havde en ganske ung mand til at styre. Da de kommer udfor Klitmøller, hvor der er to røde lanterner, som når man har dem over ét, markerer indsejling til landingspladsen, varskoede rorgængerer: rød lanterne om bagbord. Kaptajnen beordrede: Hold bare tæt på dem, så vi kan se, hvad det er for noget. Pludselig står de på grund, og snart er det hele et virvar med fiskerbåde omkring dem. Snart var bjergningslauget forsamlet, og Svitzer blev tilkaldt, fik trosse om bord og baksede i to døgn, før skibet slap fri af grunden.

Frem til 1909, da vi havde en stranding. En fiskertrawler, Leponto af Grimsby, gik på grund på noget, vi kaldte æ Vesterknak, et stenrev, der går fra land og et stykke ud i havet med meget lidt vandstand. Den stod på grund i to døgn. Da kom en storm og højvande, så den drev helt ind i havstokken. Svitzer forsøgte i otte dage at trække den fri, men forgæves, og til sidst opgav de. Maskinen blev senere

afmonteret. Fiskerne købte skroget og fyldte det med beton, så Leponto udgjorde sin opgave som høfde.

*

Min far lå syg i sengen, og der var smalhans i hjemmet. Morgenmæden bestod af mælk og rugbrød. Vi havde jo en ko og ti får samt en julegris og saltet fisk, så vi led jo ingen nød. Gik aldrig sultne i seng. Men sådan noget som puddersukker måtte vi ikke få, det havde vi ikke råd til.

Jeg gik og spekulerede på, hvordan vi skulle få fat i 18 øre, som et pund sukker kostede. Der var godt nok en mand, som opkøbte ben og jern, men vi havde gennemført hele byen, så der var jo mangel på dette vareområde. En morgenstund kom jeg i tanke om at gå til stranden og se, om jeg ikke kunne finde et stykke rav, som kunne indbringe de 18 øre. Jeg var på det tidspunkt 8 år, og min broder Anders 6 år. Vi startede så ad havet til, ned ad Vasende, som vi kaldte den. Det var nemlig afslutning på amtsvejen, som gik lige ned til stranden.

Vi var aldrig så snart kommet derned, før jeg finder en stor humpel rav. Jeg tænkte: Nu tror jeg, vi har de 18 øre, og hjem gik det i fuld

galop, og vi kommer ind, hvor vores far lå til sengs. Han havde tit et maveonde. Jeg viste ham fundet, og han kikkede på det, og så sagde han, det skal koste 8 kr., derunder må du ikke sælge det. Gå nu om til kromanden. Han opkøbte rav, som han så solgte til badegæsterne. Jeg traf ham også.

Han gik altid og nynnede bop bop bop, og den sang fik jeg også, og hvor meget skal du så have for det. Far sagde, jeg skulle have 8 kr. — Bop bop bop — og han omkring og ind efter 8 kr., og mig hjem. Min mor sagde: Du trænger til et sæt tøj, og nu har du jo selv tjent pengene, og nu går jeg om til Madam Lund. Sådan hed købmanden, og her fik vi stof til tøj, og det hele løb op i 7 kr. med syløn og det hele, og vi fik sukker for 1 kr., som jeg så delte med mine søskende. Men om eftermiddagen var jeg i skole. Lærer Andersen sagde: jeg har set ravklumpen, men det var for lidt, du fik for den. Jeg ville have givet dig 10 kr. for den.

*

Vi have 10 får. De gik løse om vinteren, når det var vejr til det, men om sommeren skulle de i klitterne. Vi havde en skyvt ca. 7 km borte, og fårene skulle flyttes to gange om dagen, og det skulle vi børn så gøre, men det var jo somme tider med gråd og tænders gnid- sel, men så løb vi barfodet igennem marehalm og tjørn. Det hændte jo også, at vi så en hugorm, men vi var ikke bange for dem. Min far lærte mig, hvordan man skal behandle dem. Jeg skulle bare træde på hovedet af dem, helst med sko eller træsko, og så tage fat i halen, holde armen godt ud fra siden, og så trække hugormens hovede ganske lempeligt fri, så kan den kun få hovedet halvvejs op i kroppen.

En dag var det Marinus' tur til at flytte fårene, og der var gravet nogle huller på ca. en meters dybde, hvor vandet så strømmede ud, og hvor fårene slukkede deres tørst. Så begik han den fejl, at tøjeret var for kort, og et af fårene faldt i hullet og blev kvalt. Nå, det blev jo opdaget, og min far og en nabo, Johannes Hansen, måtte så afsted med trillebør, for fåret skulle jo spises, selv om blodet ikke var kommet af det. Men vi fik da fersk kød, og resten blev saltet ned, og vi spiste det med god appetit. Velbekomme!

*

En dag kom nabokonen, Sine Holler. Hun købte somme tider en liter mælk til en pris af 10 øre, og hun lagde så 10 øre på bordet. Min

Poul Andersen som marinesoldat 1922.

mor sagde: Jeg vil ingenting have, og Sine sagde: jeg vil heller ikke have den. På det tidspunkt var jeg vel 6 år. Jeg tænkte, ja, når ingen af dem vil have den, så må du da få den, og jeg snuppede den — og om til Madam Lund og købte bolcher for 10-øren. Jeg kom hjem, og min mor spurgte mig: Har du ikke set 10-øren, for jeg kan ikke finde

den. Jo, den har jeg taget, for der var jo ingen af jer, der ville have den. Det kan nok være jeg fik bank. Jeg tror, jeg fik for 1 kr.

*

Vi boede i et stort tvillinghus. I den østlige halvdel boede der to gamle mennesker, Marianne og Per Holler. En dag kom Marianne og fortalte, at der var plukket en håndfuld strå af tagskægget, og hun var sikker på, at det var Poul, som havde gjort det. Jeg kom i forhør, men nægtede pure, at jeg havde gjort det, og jeg fik bank, men nægtede stadigvæk. Nok en omgang bank, men stadigvæk benægtende. Mor sagde: Hvad skal jeg gøre ved ham. Så kom hun i tanke om at tage mig med til åstedet for at se, om jeg kunne nå stråtaget, og det viste sig, at jeg var en halv alen for kort. Nu var gode råd dyre, og nu skulle sagen jo opklares. Så fik hun fat i Marinus og spurgte ham: Er det dig, som har revet strå af Per Hollers tag? Så måtte han jo gå til bekendelse, at det var ham. Min mor sagde: Nej, aldrig skal jeg slå mine børn, fordi andre kommer og siger, nu har de gjort dit og dat. Og vi fik det påbud altid at sige sandheden, hvor galt det så end er.

*

Vort hjem lå tæt ved kroen, og der gik vi meget. Der var altid sjov og ballade. En dag stod jeg i gården sammen med en fuld mand. Tre andre svirebrødre gik og ravede rundt i gården, og manden, som jeg stod hos, havde en skrå i munden, en ordentlig stor en. Jeg var barfodet. Pludselig spyttede han en stor klat over min ene fod. Jeg var ikke tabt bag af en vogn, jeg gav et himmelspjæt og råbte av av! Hov hov, du skal nu ikke bilde mig ind, at det gjorde ondt, sagde manden, og så grinede vi begge to.

*

Kroen havde en engskifte oppe ved søen. Dér blev slået hø, som så skulle hjem. Kroen havde to heste, Lotte og Peter, to nordbagger og en ko. Vi startede så fire piger af personalet, karlen og mig, og vi fik læsset og var på vej hjem. Da vi kom til kroen, hvor terrænet hældede meget mod vest, væltede læsset, og de fire piger, karlen og jeg lå i et virvar. Men ingen af os kom noget til, og karlen sagde: Nu holder I kæft allesammen, og så siger jeg til kromanden: Var der fulde folk her i aftes? Ja, der var nogle stykker. De skarnsfolk, sagde karlen, nu

satte vi læsset her udenfor, og så har de væltet det. Om kromanden troede på forklaringen, ved jeg ikke noget om.

*

Min far arbejdede på en gård i Vandet, og pludselig — antagelig ved en sygdom i besætningen — så mistede de svin, så nogle kalve o.s.v. De så ingen anden udvej, end at tage ned til den kloge kone Maren Håning i Vindblæs på Himmerland. Hun kunne nok påpege, hvem der var den formastelige. Jo, sagde hun, den første, der kommer i gården, er den, der har forhekset besætningen. Og den første, der kom, var min far. Nu fik han påbud om ikke at vise sig mere på gården, og kom han, ville han blive skudt.

Min far kom grædende hjem og gik til sengs, han var fuldstændig slået ud. Min far, der ellers var en stille og rolig mand, der ikke kunne tænke sig at gøre et menneske fortræd. Siden den tid har jeg hadet den familie. Havde det været i dag, havde de fået en dom for trussel på livet, men godt er det, at oplysningen er gået så meget frem, at hekseri er gået i glemmebogen. Men endnu er der ganske vist nogle gamle, som tror på det, men som det står i skriften: salige ere de enfoldige.

*

De store knægte var kommet i tanke om, at nu skulle de små spilles et puds. Nu skulle der være sortebærgilde. Vi små skulle sendes ud i klitterne og samle bær, og så skulle de store give sukker til. Vi små fik påbud om at samle en stor portion, for, sagde de, det blev en stor fest. Nå, vi fik jo samlet en stor portion, og dagen oprandt. Nu skal I endelig tage godt med sukker på, for det er noget, som vi fik billigt hos købmanden, fordi det var blevet noget fugtigt. Vi øste sortebær op og godt med sukker på. Ja, vi har spist, sagde de store, så nu må I tage resten. Vi tog en ordentlig skefuld og tyggede på den. Det var en underlig smag, det sukker havde. Det er noget gammelt noget, og så knaser det sådan i tænderne! De skarnsknægte havde fundet noget sand, en skuffende efterligning af puddersukker, og selv spist det rigtige sukker.

*

Det var omkring 1910. Påskelørdag var far kommet i tanke om, at han ville besøge sine to brødre, en, som boede i Hundborg, og en,

som boede i Sperring. Vi drog af sted, vor far, Anders og mig. Det var strålende vejr, det var mildt i april, rigtig en forårsdag med sang af frøer, noget som vi aldrig har nu til dags. Vi vandrede så afsted gennem Nystrup Plantage, op gennem Vang, ankom hos onkel i Hundborg, og blev der til påskedag hen mod aften. Så vandrede vi til Sperring til den anden onkel. Der blev vi så. Det blev vi nødt til, for det blev en storm af nordøst med sne, og det blev ved i tre dage, så vi var helt sneet inde. Og da det holdt op, var der sne til knæene. Men vi skulle jo hjem og måtte gå den lange vej til Klitmøller i næsten en alen sne. Anders og jeg snakkede om, at nu skulle vi hjem og finde vibezæg. Vi vidste jo, de havde æg i rederne, og nu havde vi chancen, for nu kunne vi nemt se, hvor de var, når de lå på reden. Vi var da også henne og fandt en halv snes æg, men to dage efter var sneen væk. Vi havde fået foråret tilbage.

*

Engang var jeg ved åen sammen med andre små kammerater, og vi morede os med at løbe over planken, som var lagt over åen. Det gik godt et stykke tid, men så trådte jeg ved siden af og kom helt under vand og råbte om hjælp. De andre kom mig til hjælp og fik mig trukket op på det tørre. Så måtte jeg skyndsomst hjem, kom i noget tørt tøj og fik formaning, at nu kunne jeg lige prøve at gå ned til åen igen, for så ville jeg få stryg. Men vi badede gerne i åen, men passede på, at vi ikke kom på for dybt vand.

Som sagt gik jeg meget omme på kroen. En dag sagde karlen til mig: Kan du ikke løbe hen til tømrer Dragsbæk og spørge, om du ikke kunne låne en træække til kroen. Jeg kom ind i værkstedet. Der var kun svenden til stede, og jeg bar min tale op. Jo, sagde svenden, nu skal jeg lige se, om vi har den hjemme. Nu kan du lige blive stående, så skal jeg lige se ad. Svenden var jo straks med på fuppen. Lidt efter kom han tilbage med en trillebør, hvorpå der lå en sæk med noget i, og jeg kørte så af sted. Da jeg var kommet ca. 25 m fra huset, blev jeg nysgerrig og ville se, hvad der var i sækken. Da det viste sig, at det var sten, lod jeg trillebøren stå og løb hjem, og så kunne han selv hente den, og hvis krokeren ikke har hentet den, ja, så står den der endnu.

*

Barkskibet Viktoris af Stockholm's stranding, ca. 1910. Det var i

Poul Andersen blev født i Klitmøller 1. maj 1901. Han har nu sit hjem på Akelejevænget 39 i Hanstholm.

april. Kuling af nordvest fra morgenstunden af, men op ad dagen gik det op til storm. Da blev der observeret et barkskib i nordvest. Det syntes ikke at kunne klare landet. Det kom nærmere og nærmere, og til sidst var vi klar over, at der ville ske en stranding. Der var bud efter redningsbåden fra Klitmøller under ledelse af Poul Odder og bud efter Hanstholmbåden under ledelse af Anders Borup. Et kvarter før bådens ankomst skete strandingen, og skibet sad fast på anden revle. Klitmøllerbåden var blevet forsinket på grund af et uheld, da den skulle passere en bro over Nors Å. De seks heste, som var forspændt båden, blev urolige, da de var kommet ud på broen, og en af dem blev skubbet i åen. Det tog jo nogen tid, inden de fik den op. Det var nok godt det samme, for på det tidspunkt var søen så voldsom, at det sikkert ikke havde været muligt at få båden ud. Men lige efter, at båden kom, gjorde man klar til affyring af raket. Man skyder en raket af, som bliver anbragt på et stativ. I raketten er anbragt en line på ca. 200 m. Stativet kan drejes, sådan at der peges mod målet, men man skal tage vindretningen og vindstyrken i betragtning. Den første raket var negativ og gled forbi. Så flyttedes rampen lidt mere mod lu-
vard, og den næste var en fuldtræffer. Den faldt lige over fokkemasten, og der blev vinket fra land med hue, at de skulle se at få fat i linen, hvorpå de skulle hale, til der kom en stjerneblok, som skulle gøres fast i masten så højt oppe som muligt. En af mandskabet prøver at forcere hen til fokkemasten, men på det tidspunkt var skibet knækket midt over og i færd med at skilles ad. Det havde en vindmølle som lænsepumpe. Da manden, som var gået forud, så, at skibet var ved at skilles ad, sprang han i havet, og de andre fulgte efter. De havde allesammen bælte på, og sø og vind førte dem hurtigt mod land, hvor så folk tog imod. Nogle gik endda helt ud i brådsøen og hev dem ind. De kom så op i hestevogn og i galop gik det til kroen, hvor de kom i seng og blev tøet op. Der var jo ingen læger eller Falck. Den nærmeste læge var i Thisted, og det ville tage to timer at nå Klitmøller. Ti mand blev reddet, tre overlevede ikke. Skibet var lastet med koks, som blev solgt til et jernstøberi i Thisted. Det var en særlig slags koks, som kaldtes for smeltekok, og jeg fik mangan køretur med vognmanden, som hentede dem, ligesom de drev i land. De tre mand fandt deres grav på Klitmøller Kirkegård.

Ca. 8 dage før jul skulle grisen slagtes. Min far stod op ved femtiden. Grubekedlen skulle fyldes med vand, og det skulle helst være

varmt til slagteren kom, sådan ved syvtiden. Det var gerne vores onkel, Kræn Boesen. Jeg tror, det var 1,50 kr., han fik for det. Vi unger skulle blive i sengen, sådan noget skulle vi ikke se på, men vi kunne jo høre det. Dengang stak man jo grisen, den blev ikke bedøvet, som de gør i dag, og vor mor stod med en spand og en pøs med vand i, for der skulle jo lidt vand i, når de rørte i blodet. Så blev der til blodpølse, som de kogte i grubekedlen. Ih, hvor det smagte, og så godt med sirup til. Så blev grisen skoldet og skrabet og skåret op, og indvolde-
ne taget ud og rensset og skyllet, og de blev brugt til blodpølse-
erne. Hvis grisen ikke vejede 300 pund, var det ingen god gris, der skulle helst være 3—4 tommer flæsk. Dengang var det flæsk på en gris — hvad er der nu — svær med lidt fedt på indersiden. Nej, før i tiden var der saltet flæsk til en kartoffel, hvor det smagte godt, og så fedtegrever og godt med løg. Det eneste der ikke gik væk, var grisens hyl.

*

Nogle dage før jul skulle der bages brød. Dejen blev lagt aftenen før, og kl. 4 stod far og mor op. Far skulle ilde ovnen, som de kaldte det dengang. Vi havde en stor ovn, som kunne tage 8 store brød, 20 × 40 cm, så det var nogen store mellemstader vi fik, og vi fik da alt, hvad vi kunne proppe i os. Til juleaften fik vi brunkål og flæsk og medisterpølse og tranebærsylte, men vi fik aldrig julegaver. Men fra overklitfogeden fik vi tilsendt 2 kr., som vi så købte lidt til pynt til juletræet for. Vi fik da også bagt pebernødder, som vi så legede med om aftenen. Vi kaldte det for »Nød i hænde«, og vi sagde til de andre: Gæt hvor mange, og ramte de så rigtigt, skulle vedkommende have dem allesammen, og gættede han forkert, skulle han aflægge lige så mange, som var forkert. Men sådan noget som kortspil og spiritus har jeg aldrig set i mit hjem, for min mor var meget religiøs, og disse to ting ville hun ikke se i sit hjem. Det blev respekteret. Om det nu var, fordi hun havde set så meget af dette i barndomshjemmet, for hendes far var drunker. Men hun var os en god mor.

*

*De svandt, de svandt, de blide barndomsdage,
min rolighed, min fryd med dem svandt hen.
Jeg kun erindringer har nu tilbage.
Gud lad mig aldrig, aldrig miste den.*

Nu var tiden inde, da jeg skulle ud at tjene. Vi skulle så op til bondemanden og se, om vi kunne blive enige om lønnen. Vi startede, min far, jeg og to andre drenge, som også skulle have plads. Der var jo lang vej, 2 mil, men det regnede vi ikke for noget. Vi gik så langs med Nors Å, og kom til Nors Sø. Der boede en mand, som hed Chr. Thomsen, en stor kraftig mand. Da vi skulle over hans mark, som hed Nebelmark, spurgte kammeraten Peter mig: Tror du din far kan banke Kræn Thomsen, hvis han kommer efter os. Ja, det er jeg overbevist om, men vi har jo ingen ting gjort, kun gået over hans mark. Nå, men alt gik godt, og vi så ikke noget til Kræn Thomsen.

Vi fortsatte så langs søen, kom til Nors By og fortsatte til Kåstrup, hvor pladsen var. Jeg skulle være hos en bondemand, som hed Niels Oddershede, og min tante og onkel boede der lige ved, han var smed. Nå, vi kom ind og blev budt velkommen: sæt jer ned og få noget at spise efter sådan en lang travetur på to mil. Jeg tog godt for mig af retterne. Bonden spurgte så: Nå, hvor meget skal knægten så have for sommeren. De diskuterede så frem og tilbage, og til sidst blev de enige om 40 kr., men så skulle jeg komme midt i april, for det var jo midt i den travleste tid, da marken skulle tilsåes.

Jeg mødte så den 15. april, gik alene den lange vej. Jeg tror nok, at jeg fældede et par tårer. Jeg havde det ellers godt. Karlen hed Jens Henriksen, og tjenestepigen hed Mette, og så var der en datter og tre sønner. Men hvor jeg længtes hjem den første tid! Efter en måneds tid oprandt min første fridag. Bonden sagde om lørdagen, nu må du tage hjem i dag, og så må du blive hjemme til i morgen aften. Det kan nok være, jeg kom i stadstøjet og af sted vestover og sang:

*Hjem, hjem, mit kære hjem,
nej ingen plet på jorden
er skøn som du mit hjem.*

*

Jeg kom igennem Nors og vestover mod Nors Sø og langs med åen, til jeg kom til æ Skælbæk, en klitrække, og der ved foden af bakken kunne jeg se mit barndomshjem. Jeg græd, men det var af glæde, nu var jeg hjemme. Min mor stod i køkkenet, og hun tog mig om halsen. Velkommen hjem min egen dreng, nå, du kunne så få fri. Ja, sagde jeg, og så har jeg fri til i morgen aften. Nå, men kom nu og få

I mange år var Poul Andersen beskæftiget ved havnebyggeriet i Hanstholm. Her medvirker han sammen med dykkeren Egon Jørgensen ved anbringelse af den sidste sænkekasse.

noget at spise, for du må vel være sulten efter sådan en travetur. Det var jeg også, og min mor diskede op med syltet flæsk, røget fårelår og tranebærsylte. Hvor det smagte!

Min far kom omsider hjem fra havet, og gensynsglæden var stor. Hvor længe har du så fri, spurgte han. Til i morgen aften, svarede jeg. Det er godt, svarede han, så skal jeg nok følge dig helt op til Nors Sø. Nå, søndagen gik med at snuse rundt og se på de kendte omgivelser, så kom søndag aften, sådan ved 6-tiden, og nu skulle vi så afsted. Jeg tog afsked med mor, og far tog mig ved hånden, og vi travede østpå langs med åen, til vi kom til Nebelmark. Far sagde: Nå, så går jeg hjem igen, jeg skal på havet. Vær nu en god dreng og gå i din plads, og så skiltes vi, han mod vest og jeg mod øst. Jeg tror, vi græd begge to. Jeg lagde så benene på nakken og løb den lange vej til Kåstrup og ankom ved 10-tiden og kravlede i seng, dødtræt. Kl. 5 næste morgen kaldte karlen på mig: Nå knægt, kan du så se at komme op og hen at flytte unghøvederne. Der var vel to km dertil. Jeg fik da flyttet unghøvederne, som vi kaldte dem, og kom hjem igen. Karlen sagde: Kan du give dig til at muge i stalden, og så kan du gå

ind og få noget at spise, før du skal i skole. Der var kun 25 m til skole, det var vores nærmeste nabo. Der var en ældre flink lærer. Han hed Hansen. Han så gennem fingrene, hvis en sølle tjenestdreng var falden i søvn, og lod ham sove. Han er nok kommet tidligt op.

Sommeren gik, og det blev den 1. november. Tjenestetiden var udløbet, og min mor kom og hentede mig samt de 40 kr. Det var en stor kapital at overlade en lille knægt. Vi ankom så til Thisted, hvor vi skulle træffe min store søster Anine, som var blevet gift. Hendes mand var med, og vi startede på Krabbes Konditori, hvor svogeren gav kaffe og lagkage med flødeskum. Sådant noget havde jeg jo aldrig smagt. Og så skulle der jo handles, jeg skulle have lidt tøj. Og så tog vi hjem med posten.

Det var min første plads.

*

Min anden plads var hos Peder Kusk i Vandet. Det var jo nok så nær, men han var en hidsig og brutal stodder, men heldigvis ikke ret meget hjemme. Der var tre karle, Jens, Laurits, Keld og min broder Marinus og mig, en husholder Kirsten og en gammel pige, som hed Inger, og en pige, som hed Margarete. Marinus var konfirmeret, jeg 12 år, og jeg skulle muge under grisene onsdag og lørdag. Så en søndag, jeg var hos grisene, kom stodderen og spurgte: Har du muget hos grisene i går. Det var ikke for, at jeg ville lyve for ham, men jeg huskede ikke bedre, end at jeg havde gjort det. Så fik jeg en på hovedet med de ord: Jeg skal fanden fløteme lære dig at lyve. Jeg blev både sur og gal, og for at tirre ham, kom jeg ikke ind til middag. Jeg skjulte mig oppe på høløftet, og lidt efter kommer stodderen og råber: Poul! Jeg svarede ikke, og nok en gang: Poul! Endelig dukkede jeg op af høet. Der var en trappe op til loftet. Jeg kunne se på ham, at jeg skulle have en ordentlig en på kassen. Jeg begyndte så småt at forcere trappen. Da der var fem trin tilbage, sprang jeg, og som en raket for jeg forbi ham. Han langede ud efter mig med venstre hånd. Den højre havde han fået brækket, en gang han var på pigesjov i Aalborg. Han var vist blevet smidt ned ad en trappe. Jeg gik ind og fik min søndagmiddag. Tror I så ikke, han kom og plukkede mig i armen og skabte sig uansvarlig. Da jeg så slap fri og kom ud, satte jeg kursen ad Klitmøller til. Min far var hjemme, det var jo søndag, og da jeg fortalte om, hvordan jeg var blevet behandlet, blev han rasende, kom i

stadstøjet, og en stok i hånden, for som han sagde, nu skulle bonden klapses af. Han skal få stokken lige i synet. Vi travede af sted og ankom der sådan ved firetiden, men til alt held for bonden, var han ikke hjemme. Vi fik så snakket med Marinus, og han fortalte, at bonden også havde overfaldet ham og havde kværket ham, så der var røde striber på halsen. Nå, men vor far skulle jo hjem og på havet, men vor mor skulle nok komme dagen efter, og hun kunne være skrap både i hånd og mund. Mor ankom dagen derpå, og bonden var hjemme, og vor mor fik ham under behandling, og han fik læst og påskrevet om, at han kunne lige prøve på at slå os igen, og med hensyn til Marinus forlangte hun 10 kr. for tort og svie, og hvis han ikke gik ind for det, ville hun tage ham med til Thisted, hvor det så ville blive anmeldt. Så blev bonden bange, halede 10 kr. frem, og lovede, at vi ikke skulle få flere bank. Det fik vi heller ikke, men bonden sagde til mig: Det var da en farlig kæft, der sad på din mor.

Snart blev det 1. november, og jeg skulle hjem og arbejde med kroge. Slut med min anden plads.

Tingbogsekstrakter fra Thy

Lokalhistorisk Arkiv for Thisted Kommune og Dansk Historisk Håndbogsforlag ApS har i forening udgivet et stort to-bindsværk med Torsten Balles ekstrakter af tingbøgerne for Hillerslev og Hundborg herreder 1666—1688 og Thisted købstads tingbog 1670—1711. Det er blevet til et digert værk på knap 1600 sider, et resultat af en imponerende arbejdsindsats fra Torsten Balles hånd, men først og fremmest en meget spændende kildeudgivelse.

Der er udgivet ganske få tingbøger, og i de fleste tilfælde er tingbøgernes tekst trykt in extenso. Torsten Balle valgte ekstraktformen i forståelse for, at mange flere ville få glæde af at benytte tingbøgerne i en tilgængelig form. Ved udgivelsen har Lokalhistorisk Arkiv udarbejdet et 150 sider stort sted- og navnerregister, som gør ekstrakterne lette at anvende i konkrete sammenhænge, som f.eks. slægtsforskning og sognehistorie. Tingbøgerne er en af de meget væsentlige kilder til 1600-tallets historie, og selv om tingbøgerne er retsprotokoller, og derfor skildrer en verden i strid, giver de et meget omfattende billede af hverdagens mangfoldighed.

Et eksempel:

Gunde Ulf fremstiller Christen Nielsen på Ballerum og hans hustru Kirsten Pedersdatter, som begge i dag gav last og klage over Erik Laustsen i Brund for overlast. Han overfaldt 3. påskedag Christen Nielsen norden Appelone i Brund, slog og stødte ham for sin mave, vred og brød hans hals skammelig og havde ham omkuld. Hans hustru Kirsten Pedersdatter vidnede, at 3. påskedag kom Erik Laustsen ind til dem og ville have hendes lille datter til at tjene ham, som hun før havde gjort, ellers skulle hun give ham 2 mk. 1 sk., eller også ville han tage værdis for det i huset. Han truede dem og sagde, at han ville gøre hende og børnene en ulykke. Så tog han pigen nøgen ud af sengen og tog hende med ud til sin hest og red bort med hende. Konen slog en tavl ud af væggen for at undslippe med sit spæde barn, og så gik hun til Thisted for at angive det for øvrigheden.

Synsmænd vidner, at de har været hos Christen Niensens og der så, at i et vindue var to ruder i stykker, og der var et hul i væggen i buret, som kvinden sagde, hun havde været nødt til at bryde for at komme ud. De så også en kniv med hjortetaktskaft, som manglede et stykke af bladet, og konen sagde, at Erik Laustsen gjorde det, da han slog efter hende med kniven. Andre vidner, at 3. påskedag om aftenen var de i Christen Niensens moders Appelone Pedersdatters hus, og da var Christen Nielsen og hans kone og den lille pige der. Da kom Erik Laustsen, og den lille pige, Anne

Christensdatter løbende ind og skreg: »Nu tager han mig!« Så løb hun gennem lillestuen ind i storstuen, ind ad buret og op på loftet. Erik Laustsen kom ind og spurgte, hvor hun var, men de sagde, de vidste det ikke, og ville ikke hjælpe ham at lede. Han ledte alle vegne og fandt pigen i en mørkagtig krog på loftet og gik ned med hende. Christen Nielsen gik efter og greb fat om hende, men Erik Laustsen ville ikke slippe og slog Christen Nielsen og barnet omkuld, og lå på dem. Barnet skreg og bad, at Niels Jensen ville hjælpe hende, og hendes fader råbte også om hjælp. Niels Jensen løb til og fik dem fra hinanden og bad, at Erik Laustsen ville lade manden og pigen i fred. Erik Laustsen hujede og råbte, at det passede han ikke om, om han så skulle klæde 10 stejler. En mand vidner, at han så, at Erik Laustsen satte barnet mellem bord og bænk i Niels Jørgensens stue og sagde, at hun skulle blive hos ham, til han fik sæt, som hun havde lovet, men hendes fader sagde, at han ikke havde lovet hende bort længere end til valborgdag, dog med så skel, han handlede med hende som en kristen.

Erik Laustsen blev påråbt, men var ikke mødt.

Dette fandt sted den 30. april 1686. Erik Laustsen kom ikke på stejlen, men blev dog senere idømt bøder for sin ugerning.

Orla Poulsen.

Museet for Thy og Vester Hanherred

Arkæologiske undersøgelser

I den forløbne sæson har museets udgravningsvirksomhed været koncentreret om de to grupper oldtidsminder, der er mest karakteristiske for Thy: bronzealderhøjene og jernalderbopladserne. Blandt de sidste findes årets største udgravning, ved Heltborg i Sydthy, hvor et vej-arbejde har givet mulighed for et kik ned i én af de store thylandske byhøje.

GRAVHØJE FRA BRONZEALDEREN

Sidste år omtaltes undersøgelsen af en overpløjet høj ved Toftum i Sydthy. Undersøgelsen blev foretaget som et kommunalt beskæftigelsesprojekt i samarbejde med museet. Samme projektgruppe påbegyndte i efteråret 1981 undersøgelsen af en stærkt medtaget høj ved Villerup i nærheden af Bedsted. Undersøgelsen måtte indstilles på

Gravhøj ved Villerup før udgravning.

Jacob Vedsted foto.

grund af den tidlige vinter, men blev fuldført i foråret 1982, denne gang finansieret af Fredningsstyrelsen.

Til trods for sin ødelagte tilstand viste højen sig at indeholde en række grave med gode fund. Bedst var en ca. 2 m lang stenkiste, så godt bygget, at det indre stadig var jordfrit efter ca. 3.000 års forløb. Da dækstenene var taget af, sås på gravbunden et lag af brændte ben samt den dodes udstyr: Et bronzesværd med rester af træskeden og en bøjlenål af bronze. Graven stammer fra midten af bronzealderen, ca. 1000 før Kristi fødsel.

Som de fleste storbøje fra bronzealderen var denne bygget i flere omgange. Den første høj viste sig kun at have målt ca. 6 m i diameter. Den var anlagt over en lille stenkiste med brændte knogler af et formodentlig 5—6 års barn. I graven fandtes desuden tøjrester og en pynteknap af bronze. Graven er antagelig et par hundrede år ældre end stenkisten med sværdet.

Den store stenkiste i Villerup-bøjen efter åbningen.

Jacob Vedsted foto.

Der er tidligere berettet om fund af brandgrave fra yngre bronzealder hos gårdejer Richard Højbak, Førby ved Hundborg. Undersøgelserne på denne lokalitet blev fortsat i september-oktober måned 1981, hvorved det bl.a. kunne konstateres, at gravene ikke, som tidligere antaget, var nedgravet under flad mark, men derimod på mere sædvanlig vis indsat i siden på en ældre, nu overpløjet gravhøj.

Den kraftige sandflugt, der i tidligere tid hærgede den kystnære del af Thy, havde helt sløret konturerne af højen, som derfor først blev erkendt ved museets efterundersøgelse på stedet. Ved denne lejlighed blev der udgravet fire mindre stenkister samt fire urnegrave fra tidsrummet ca. 1200 — 600 f. Kr. Fra gravene stammer to bronzedolke, brudstykker af ornamenterede bennåle samt keramik og brændte ben.

Udgravning af overpløjet høj ved Førby. Den sydøstlige fjerdedel af højen med forskellige stensatte grave afdækket.

Jens-Henrik Bech foto.

I november 1981 undersøgtes en overpløjet gravhøj hos gårdejer Ole Larsen, Tvorup. Ved udgravningen fandtes foruden en række urnegrave een velbevaret og to helt ødelagte stenkister af samme alder som fundene ved Førby.

I foråret 1982 undersøgte museet en overpløjet gravhøj hos gård-ejer Jens Chr. Jensby, Nors. Højen gemte to stenkister fra midten af bronzealderen. I den ene kiste fandtes rester af et snoet bronze-arm-bånd, i den anden brændte ben samt en bennål, der antagelig har siddet i den døde's dragt.

EN BYHØJ FRA JERNALDEREN

I forbindelse med anlæggelsen af en omfartsvej nord om Hurup foretager museet en større undersøgelse af en boplads fra ældre jernalder

Bopladsudgravning ved Heltborg. Beboelseshus med lergulv dækket. I baggrunden det vidt fremskredne vejbyggeri til omfartsvejen nord om Hurup.

Jens-Henrik Bech foto.

ved Heltborg. Undersøgelsen blev påbegyndt i efteråret 1981 og forventes afsluttet omkring 1. oktober 1982.

I århundrederne omkring Kristi fødsel har der på stedet ligget en mindre landsby, hvis tilstedeværelse i dag giver sig tilkende som et op til 1,5 m tykt muldlag med husrester, brolægninger og forskellige affaldslag med mængder af lerkarskår. Bopladsler af denne type er meget karakteristiske for Thy. På grund af de tykke bopladsler fremtræder de i terrænet som mindre forhøjninger og kaldes derfor byhøje.

På bopladsen er der indtil videre lokaliseret og helt eller delvis undersøgt 12 huse, heriblandt et 14 m langt hus, orienteret VNV—ØSØ, med beboelse i vestenden og stald i østenden. Fra en lille brolagt gårdsplads, omkring hvilken der lå et lille udhus og et mindre beboelseshus med kvadratisk grundplan, har man haft adgang til langhuset via en dør midt i den sydøstlige langside. Disse huse, der alle har haft vægge bygget op af græstørv, hører til de ældste på pladsen og er opført i slutningen af førromersk jernalder, omkring 100 f. Kr. Husene fra denne tid er anlagt direkte oven på det datidige, ganske tynde muldlag og er ofte omgivet af små grøfter til optagning af vand fra tagdryppet.

Bopladsudgravning ved Heltborg. Nedgravningen igennem de tykke bopladsler foregår med maskinkraft, indtil huse eller andre anlæg dukker op, hvorefter den videre afdækning sker med skovl og graveske.

Jens-Henrik Bech foto.

JERNALDERBOPLADS

På en lavtliggende mark ved Enggårdsvej syd for Hundborg stødte Jens Dybdahl ved pløjning på en mængde potteskår.

Der er i sommeren 1982 foretaget en lille prøveundersøgelse, hvorved der konstateredes affaldslag fra en boplads fra tiden omkring Kristi fødsel.

Gaver

Ved kommune- og amtssammenlægningerne i 1970 ophørte Thisted med at være amts hovedstad og residensby for amtmanden — det gamle Thisted Amt blev en del af Viborg Amt. For fremtiden skal amtmændene ikke længere bære embedsuniform, og stiftamtmand Florian Martensen-Larsen fandt det derfor naturligt at skænke sin embedsuniform til Thisted Museum, da han i 1981 påbegyndte sit otium.

Uniformen anskaffede Martensen-Larsen, da han blev udnævnt til amtmand i Thisted 1962.

Fra nu afdøde stenhugger Sasser Jensen, Thisted, er modtaget en skibs-halvmodel af den type, der kendes fra søfartshjem ved vestkysten.

Fra billedhuggeren Johan Galster er modtaget en gipsbuste af J. P. Jacobsen. Originalen står i Mølleparken i Århus.

Fra boet efter gårdejer Martin Andersen, Snejstrup, (1902—1982) er modtaget forskellige landbrugsgenstande m.v.

Petra Konge, Klitmøller, (1902—1982) har skænket museet forskellige indboeffekter, som udgør et fortrinligt supplement til genstandene i Klitmøller Egnssamling, der nu er overført til museet.

Fra fru Ida Svalgaard, Thisted, er modtaget en målestok af den type, som forhen benyttedes til opmåling af mindre skibe.

Fra fru Eva Arildsen, Hanstholm, er modtaget en norsk pram, en ophalerblok samt to fotos, der viser Hanstholm Fyrs maskinhal i 1927.

Fra afdøde skræddermester Chr. V. Lynge, Thisted, er modtaget en bordopsats af glas. Gaven er formidlet via fru Dagmar Lustrup, Thisted.

Samlingen af effekter fra amtmand G. Faye (1760—1845) er i år blevet forøget med en medaillonportrætskitse af henholdsvis amt-

Stiftamtmand Florian Martensen-Larsen er blevet civil. Sin uniform har han overdraget Thisted Museum, hvor en lånt udstillingsfigur smykkedes med den fornemme klædning. Museumsinspektør Jette Kjær tog imod sammen med museumsbestyrelsens kasserer, direktør Gunde Linvald og formanden, redaktionschef Jørgen Miltersen. Stiftamtmanden står til højre for »sin uniform».

manden og amtmandinden Kassa Faye, f. Stockfledt. Trykkene er en gave fra boghandler Stig Wiene, Fredensborg.

Fra fru I. Riets, Hasseris, er modtaget barnefodtøj m.m., der har tilhørt manufakturhandler Johann Leerhøj, Thisted, (1877—1920).

I forbindelse med ombygningen af Brugsen i Nors har museet kunnet udtage en del ældre butiksinventar m.v., ligesom den gamle indretning blev registreringsfotograferet.

Fra Søren Binderup, Silkeborg, har museet modtaget en kommode, som er fremstillet af digteren Johan Skjoldborgs fader. Han lavede en sådan kommode til hver af sine sønner. Kommoden er nu udstillet i Skjoldborgs Hus i Øsløs.

Fra fru Kirsten Grøn, Thisted, er modtaget to eksemplarer af Børnenes Bogsamling (1896—1898) samt Dansk Børnetidende 1899. Bøgerne har tilhørt Agnes Sparrevohn, Lindahlsminde, Vestervig.

Ved køb er erhvervet en spiseske af sølv af Thistedmesteren Lorenz Peter Helt (1782—1855).

Nyindretninger og nyopstillinger

I efteråret 1981 hjemtog museet alle de genstande, der tidligere var udstillet i digteren Johan Skjoldborgs barndomshjem i Skippergade, Øsløs, for at lade dem gennemgå en meget påkrævet konservering.

Efter at genstandene var konserverede og huset gennemgribende istandsat, fandt der i foråret en nyopstilling sted, som åbnedes for publikum den 20. juni. Ved nyopstillingen er det forsøgt at følge den beskrivelse af huset og dets brug, som Johan Skjoldborg har givet i erindringsværket »Min Mindebog«. Et af rummene er inddraget til uddybende forklaring om forfatterskabet og om Hannæs på den tid, digteren leverede der. Der henvises i øvrigt til artiklen andetsteds i årbogen.

Johan Skjoldborgs Barndomshjem i Øsløs.

Et kig ind i Johan Skjoldborgs mindestue i barndomshjemmet i Øsløs.

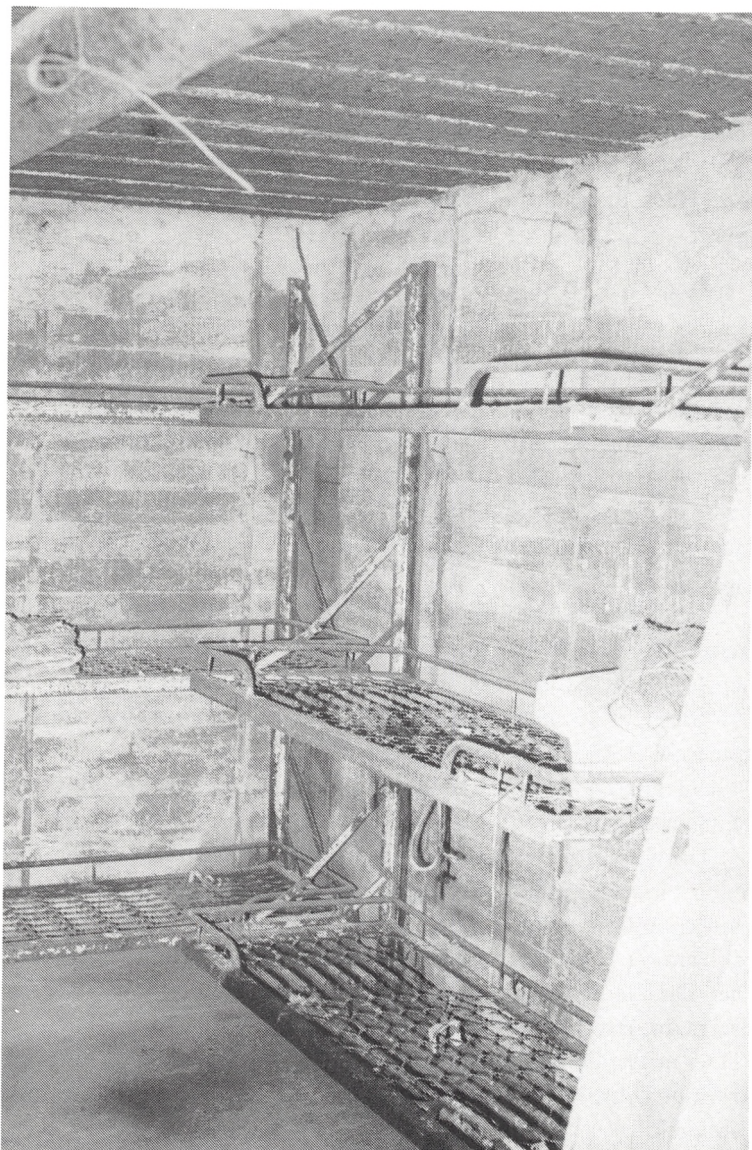
P. H. Vesterager, True, har skænket museet en arbejdsmodel af kanontårnet i museumsbunkeren i Hanstholm. Den vil senere blive udskiftet med en model i større målestok (1:35). Ligeledes har P. H. Vesterager formidlet, at museet har kunnet erhverve et antal sengebunde til mandskabsrummene i bunkeren i Hanstholm. Sengebundene stammer fra Bovbjerg, men da alle senge i de tyske bunkere i Atlanterhavsvolden har været ens, er dette uden betydning.

Undersøgelser

I forbindelse med nyopstillingen i Skjoldborgs Hus er der foretaget indgående studier af livsvilkår, boligskik m.m. på Hannæs i forrige århundrede. Som led i museets samtidsundersøgelser følges genopbygningen af pladsen Lild Strand som aktivt fiskerleje, sideløbende med undersøgelser fra kystens øvrige fiskerlejer og Hanstholm havn.

Formidling

Museet forventede, at der med det store antal besøgende o.a., ville være behov for et foredragslokale i forbindelse med udstillingerne i Hanstholm, og denne formodning er rigeligt blevet bekræftet, siden

Sådan logerede tyske soldater i bunkeren i Hanstholm.

auditoriet sidst på efteråret blev taget i brug. Et meget stort antal skoler, foreninger og andre grupper har benyttet auditoriet i forbindelse med besøg i Hanstholm.

Museets etnolog har holdt større og mindre foredrag for disse grupper over emner fra Hanstholm og Thys ældre og nyere historie.

Der er som tidligere år holdt en række foredrag i samarbejde med Folkeuniversitetet, og som noget nyt har der været arrangeret foredrag i samarbejde med lokale foreninger på Hannæs, i Vorupør og med Hans Bakgaard Selskabet. Museets pædagog har været efterspurgt.

Udstillinger

Museet arrangerede i 1981 udstilling af FOLKELIGE BIBELBILDER på Andelsslageriet i Thisted og på Oticon, ligeledes Thisted.

I anledning af Dansk Kvindesamfunds Thistedafdelings 75 års jubilæum arrangeredes i samarbejde med Lokalhistorisk Arkiv for Thisted Kommune udstillingen KVINDE I THY, som i et stort antal fotografier o.a. fortalte om kvinders forhold i Thy fra 1906 og til vore dage.

Udstillingen HANSTHOLM — VISION OG VIRKELIGHED, der fremstillede i 1981 af Hanstholm Kommune, vistes i sommersæsonen 1982 som særudstilling på museet ved Hanstholm Fyr.

I tiden 9.—16. maj medvirkede museet med en udstilling i arrangementet »KEND DIN EGN« i Nors.

Toldetaten fyldte i år 350 år, og landet over har der på museerne været arrangeret særudstillinger i den anledning.

I Thisted vistes en udstilling i det gamle Toldkammer, og der udsendtes i samme anledning en bog med titlen: »Toldere ved Hav og Fjord«. En beskrivelse af Thisted Distriktstoldkammer og de tidligere toldkamre i Thisted og Nykøbing«. Bogen, der er skrevet af kontrolchef Bent Jensen, Thisted, bygger på afdøde toldinspektør Robert Svalgaards efterladte manuskript.

Der er endvidere udarbejdet en lille udstilling om udgravningen i Toftum. Udstillingen har været vist på Heltborg skole og på Hurup Bibliotek.

Museet vil gerne sige tak for et godt år til de mange gæster og bi-dragydere, vi daglig har kontakt med.

Jette Kjær.

Lokalhistorisk Arkiv for Thisted Kommune

Ved Kommunalreformen i 1970 var der mange skeptikere, der frygtede, at en centralisering ville skabe stilstand i de mindre samfund. Måske blev denne frygt en medvirkende årsag til, at der i det efterfølgende årti blev etableret i hundredevis af lokalhistoriske arkiver landet over. Viden om en egne historie er med til at give en følelse af identitet. Man føler sig bedre hjemme, der hvor man er godt kendt.

Den lokalhistoriske interesse er også steget mærkbart i Thy i disse år, hvilket kan mærkes både gennem de mange henvendelser, som arkivet får, og gennem de lokalhistoriske initiativer, der tages ude omkring i de gamle sognekommuner. Gennem det sidste par år er der efterhånden blevet dannet enten grupper eller foreninger overalt. Senest i Østerild, hvor en talstærk og interesseret medlemsskare slutter op om Østerild lokalhistoriske Forening.

Det er i første række den store interesse for indsamlingen af lokale billeder, som har præget aktiviteterne. Lokalhistorisk Arkiv

Et af billederne fra Hundborg-udstillingen. Fra venstre: Niels Hellebjerg, Chr. Kielsgaard samt tre børn fra »Kryk i Ly«: Nicoline, Marie og Johannes Jørgensen.

indledte først på året et samarbejde med Borgerforeningen i Hundborg omkring en billedkampagne »Hundborgs gamle billeder«, der resulterede i en meget stor og velbesøgt udstilling i forbindelse med Hundborg Borgerforenings 50 års jubilæum i marts. Det er et arbejde, der fortsætter efter samme mønster, som det lokalhistoriske arkiv har haft i Snedsted i de senere år, og som vi har udarbejdet en rapport over ved bibliotekar Otto Jensen, Snedsted Biblioteksfilial. På langt sigt vil der blive skabt en billedsamling, der dækker alle de 17 gamle kommuner på et højt niveau. I de bysamfund, hvor der er en biblioteksfilial, er der lavet en lokal billedsamling, som også er indexregistreret her på arkivet, hvor negativerne opbevares.

Billedregistrering var også emnet for et seminar, som Lokalhistorisk Arkiv for Thisted Kommune stod som arrangør af i foråret med deltagelse af interesserede fra hele Viborg Amt. Seminaret var et led i den kursusvirksomhed, som arkivet varetager i kraft af et formandskab for Sæmmenslutningen af lokalhistoriske Arkiver i Viborg Amt, der også tog initiativ til et kursus på Landsarkivet i Viborg i begyndelsen af september med »sognehistorie« som emne.

Et par større udstillinger er det også blevet til. I anledning af Dansk Kvindesamfunds 100 års jubilæum gik lokalhistorisk arkiv sammen med Thisted Museum om en udstilling »Kvinde i Thy« på det gamle rådhus. 1982 var Thybanens jubilæumsår, og arkivet fik i den anledning en del opgaver i forbindelse med tilrettelægnngen af jubilæet og oplysninger vedrørende jernbanens historie, som bl.a. blev skildret gennem en velbesøgt udstilling i Den danske Bank i Thisted og i filialerne.

En af arkivets faste arbejdsopgaver er at gøre vore afdelinger så tilgængelige som muligt for publikum. Det sker i første række ved en forsvarlig registrering og i næste omgang ved at udarbejde registre til forskellige kildegrupper. Vi har således foretaget en registrering på kort af folketællingerne i Thisted Købstad 1787, 1801, 1834, 1845, 1850, 1860 over på hoved-, bipersoner og erhverv. Det er meningen, at denne meget omfattende registrering også skal omfatte folketællingerne i 1880, 1890 og 1901, som vi netop har erhvervet på mikrofilm.

Jeg vil gerne takke for arkivalier, vi har modtaget af publikum i årets løb. Blandt andet har Thisted Håndværkerforening overdraget

sit store arkiv til os, ligesom vi også har modtaget arkiver fra brugsforeningerne i Sjørring og Hunstrup.

Lokalhistorisk Arkiv for Thisted Kommune er en afdeling af biblioteket. Henvendelser til arkivet kan ske via biblioteket og dets filialer eller direkte til arkivet, som har til huse i J. P. Jacobsens Hus, J. P. Jacobsens Plads, Thisted. Arkivet er åbent fra mandag til torsdag mellem kl. 13.30 og 17.00. Det faste personale udgøres af bibliotekar Birgit Høyrup, kontorassistent Åse Hyldgård og arkivar Orla Poulsen. Arbejdsomt er arkivet normeret til 50 timer ugentlig, som tilsammen varetages af det faste personale. I april 1982 fratrådte billedarkivar fru Henny Sørensen sin stilling. Vi vil gerne takke for en skattet og værdifuld indsats gennem 12 år.

Orla Poulsen.

Morsø slægtshistoriske Forening

I vores tredje sæson 1981—82 har vi i lighed med de to foregående holdt sammenkomster hveranden tirsdag, men nu er det i Morsø lokalhistoriske Arkivs nye lokaler. Arkivet flyttede i foråret 1981 til Rosenlund, Dueholmgade 7. Der er i årets løb af arkivet indkøbt fotokopier af kirkebøgerne for Nykøbing, Lødderup og Elso.

På generalforsamlingen 22. januar 1982 genvalgte Else Bak og Ingeborg Sønder Jensen. Efter kaffen fortalte lektor Børge Jensen om vores nye lokalhistoriske forening: Morslands historiske Samfund.

På vores nye hovedbibliotek i Morsø Bank på gågaden, Algade 4, er den lokalhistoriske bogsamling kommet bedre til sin ret, idet den er delt op i en præsenssamling, som ikke udlånes, samt en udlåns-samling. Præsenssamlingen og Sandemosesamlingen står på overbibliotekarens kontor. Udlåns-samlingen bliver meget benyttet af både slægtsforskere og andre lokalhistorisk interesserede.

Foreningen har 36 medlemmer. Nye medlemmer er meget velkomne. Kontingentet er 30 kr. om året, og indmeldelse kan ske ved henvendelse til kassereren: Else Bak, Foldagervej 12, Outrup, 7900 Nykøbing M., telefon (07) 74 41 46.

Jakob Albrechtsen.

Hanstholm lokalhistoriske Arkiv

Igen er et år gået, og det har været et travlt år i vores nye lokaler på Hanstholm Fyr. Som tidligere omtalt er slægtsforskning særlig i fokus, og vi må sige, at glæden over at kunne låne det ønskede med hjem er stor — vi tror også udbytterigt. Der har før lydt røster om risikoen, men der har ingen været.

Låneønskerne kommer langt uden for Hanstholm Kommune. Billedstoffet er meget omfattende, og vi må sige, at ikke mindst billederne fra besættelsestiden er meget efterspurgte, når interesserede kommer på arkivet. Og vi må sige, at der stadigvæk kommer »nye« billeder frem. Ellers er det navnlig gamle billeder af beboere herude, som stammer fra dødsboer. Desværre kniber det somme tider med at få motiverne bestemt.

Men det er opmuntrende, når en 85-årig siger: Det er mig som 8—10 årig, som ligger der på stranden, og vi så også kan få at vide, hvem de andre 5—6 fiskere med koner er. Mislykkes det helt, spekulerer vi på at gå til pressen, som vi ser andre gør.

Da vi var færdige med kirkebøgerne, gik vi videre med fæste- og skifteprotokoller. Foruden de i årbogen 1981 nævnte har vi endvidere fået fra Kjølbjerg, Dragsbæk og Hillerslev Thing med flere.

Det sker, at nogen ringer og spørger om muligheden for at være på arkivet i flere timer i stedet for at transportere mapperne hjem. Det er alle velkomne til. Ring og aftal tid enten ved arkivets telefon (07) 96 20 95 eller privat (07) 96 15 21. Senere bliver der fast åbningstid.

Nu er vi to i arbejdet, idet kommunebogholder A. Snekmose også er med foreløbig med aviser som arbejdsfelt.

Også skøder venter på katalogisering. De stammer fra salget af husene i 1942—1943, da evakueringen fandt sted. Tidligere bogholder Jens Christensen fra Vandbygningsvæsenet har overladt os store artikler om havnebyggeriet, og det er jo historie. Også optagelse af stemmer på bånd har vi noget af, men mangler stadig meget. Dog ved vi, at her skal vi skynde os.

Hans Hansen.

Lokalhistorisk Forening for Sydhannæs

For foreningen har det været et år uden store begivenheder.

Efter nogle år med en til tider næsten hektisk aktivitet er der kommet en periode præget af konsolidering. Vores arkivforhold er midlertidige og primitive, idet vi ikke har haft praktisk mulighed for at komme til at udnytte et løfte om at få husrum i folkebiblioteket i Vesløs.

På generalforsamlingen i marts nyvalgte til bestyrelsen Olaf Brusch og Kaj Bertelsen.

Det kan i øvrigt nævnes, at vi i samarbejde med museet har haft lektor Bent Windfeld til at holde foredrag om Johan Skjoldborg. Det var en naturlig optakt til den festlige genåbning af det nyistandsatte Skjoldborg-museum i Skippergade.

I vores nabolag har man også etableret sig med lokalhistorisk arbejde, og vi har allerede ad denne vej kunnet hente inspiration og ideer.

Niels Johansen.

Lokalhistorisk Forening for Hunstrup og Østerild

Foreningen blev startet foråret 1982 som en selvstændig forening med et nært samarbejde med Lokalhistorisk Arkiv for Thisted Kommune. Efter hektisk arbejde en kort tid blev den første udstilling holdt. Den havde overvældende stort besøg, og de besøgende medbragte et væld af gamle fotos og skrifter til foreningen.

I det første halve år blev der ud over forskellige tekster samlet mere end 500 billeder, og vi glæder os til at få det hele registreret og gjort klart til udstillingsbrug.

Nogle medlemmer er allerede startet med at forske i forskellige objekter, det hele har naturligvis kostet penge, men flere forskellige pengeinstitutter har hjulpet foreningen med et éngangstilskud, lige som Lokalhistorisk Arkiv og Thisted Kommune har vist velvilje og hjælpsomhed.

Vore planer for 1982—1983 er at etablere en udstilling igen i efteråret, at arrangere foredrag, som lever op til foreningens formål — med betydende foredragsholdere, at få så mange af foreningens medlemmer, der har lyst dertil, i gang med at forske, og endelig, at gøre det let for vore efterkommere at holde foreningen i gang. Det vil sige at samle, nedskrive, fotografere væsentlige ting i vor nutid, så man ikke skal »stå på hovedet« om 75 for at finde kilder til forskning.

Jørn Nielsen.

Egnshistorisk Forening for Thyholm og Jegindø

Ved vintersæsonens begyndelse forsøgte vi os med noget nyt, nemlig en maleriudstilling. En indfødt Thyholmbo, Anders Mikkelsen, som døde 1958, havde efterladt sig en del billeder, hvoraf de fleste var med motiver fra Thyholm. Af disse billeder, som fandtes rundt omkring hos private på egnen, blev 40—50 lånt til en udstilling, som i 2 uger var at se i Greves møbelforretning. Ved en sammenkomst på Tømmergården blev billederne derefter gennemgået af formanden, G. N. Mundbjerg, med kommentarer fra forsamlingen, hvoraf mange havde kendt Anders Mikkelsen.

Det næste arrangement, 2. marts 1982, var et foredrag ved Frank Lauritsen, der er lærer i Esbjerg, men født i Thy. Hans emne var: Landsbyliv gennem 2000 år. Mange mennesker var mødt op, og der blev lyttet meget intenst til det interessante foredrag.

Ved generalforsamlingen 4. maj var landinspektør Poul Boe, Thisted, aftenens taler. Poul Boe fortalte om sit arbejde i de mange år i Thy, om matrikler, kort, jordfordeling m.m. Poul Boe sluttede aftenen med en gribende beretning om sit ophold i Frøslevlejren og befrielsen 4. maj 1945.

Man vedtog på generalforsamlingen at forhøje kontingentet fra 25 til 40 kr. for enlige og fra 35 til 50 kr. for ægtepar. Deri er inkluderet foreningens årsskrift, som i år er udsendt for 8. gang til ca. 300 medlemmer.

Sommerens udflugt foregik i år med bus. Museumsinspektør Torben Skov, Holstebro, havde tilrettelagt en tur i den sydvestlige

omegn af Holstebro. Undervejs fortalte han om, hvad vi så af historiske minder og særprægede landskaber, som vist de færreste kendte til i forvejen. En berigende tur!

Den 3. august havde vi kirkeaften i Hvidbjerg kirke, hvor formanden, sognepræst G. N. Mundbjerg, gennemgik kirkens historie for en interesseret tilhørerskare. Kirken har et righoldigt inventar, og kirkebygningen har i sine over 800-årige historie gennemgået en del forandringer. Der er dog også nogle dunkle punkter i historien, som trænger til at blive nærmere udforsket. Aftenen fortsatte i præstegården, hvor man drak kaffe, og pastor Mundbjerg fortalte om tidligere præster.

Der er megen interesse for egnshistorie. Men hvordan får man fat i de lidt yngre?

Anna Overgaard.

Egnshistorisk Arkiv for Thyholm og Jegindø

Arbejdet med at etablere en fotosamling har i det svundne år lagt beslag på både tid og interesse, og det i så høj grad, at der ikke er meget andet at berette om.

Thyholm kommune bevilgede os en kontoruddannet arbejdsledig nogle timer ugentlig, og med denne hjælp i udsigt gik vi i gang med det ellers uoverkommelige arbejde.

Med det formål for øje at oprette en speciel fotosamling havde vi i flere år undladt at arkivere indkomne billeder, så det var med tiden blevet til en ret stor bunke.

Af de forskellige gennemprøvede registreringssystemer valgte vi det, som efter vores mening er det enkleste, Glostrupsystemet, som vi så tillempede efter vore beskedne indtægter og arbejdskraft. Efter dette system fungerer selve kuverten med billedet indeni også som register, og der udover kræves der kun et giverkartotek.

Det havde naturligvis været ønskeligt om vi, som de store arkiver, kunne have gennemfotograferet hele samlingen og så opbevaret originalerne, så kun kopierne var tilgængelige. Men en spurv må nu engang opføre sig som en spurv og ikke som en trane.

Som registreringen skred frem, meldte sig kravet om udtrækskuffer til at rumme samlingen. Dette problem løstes ved en gave fra Hvidbjerg Bank, hvilket vi er meget taknemlige for.

Som før nævnt har arbejdet med billederne trængt alt andet tilside. Der er registreret ca. en fjerdedel i forhold til sidste år, og ellers er kun det administrative blevet ordnet. Så vi kan roligt sige, at der ikke er udsigt til nogen arbejdsløshed her.

Cora Christoffersen.

Til medlemmerne

I løbet af det svundne år har en kreds af lokalhistorisk interesserede personer på Mors stiftet Morslands historiske Samfund med det formål at udbrede og styre interessen for lokalhistorie på Mors. Nærværende årbog vil fortsat indeholde bidrag vedrørende Mors, og vi håber på et godt samarbejde med det nye historiske samfund.

Den historiske udflugt gik i 1981 til Limfjordsmuseet i Løgstør og til Bratskov i Brovst. Museet rummer mange redskaber og billeder, der viser, hvilken betydning Limfjorden har haft både som transportvej og som fiskeplads.

Bestyrelsen arbejder stadig med problemerne omkring udgivelsen af et registerbind til årbogens første 75 år. Udgivelsen vil blive økonomisk krævende, og vi håber fortsat på bidrag til arbejdet. Historisk Samfund takker alle, private som offentlige myndigheder, der i det forløbne år har støttet vort arbejde.

P.b.v.:

H. A. Lund-Sørensen.

Regnskab for Historisk Samfund for Thy, Mors og V. Han Herred

1. april 1981—31. marts 1982

Beholdning fra forrige år 21.466,65

INDTÆGT:

Indg. kontingent : 1004 medl. (35,00)	35.140,00	
Indg. kontingentrestancer	655,00	
Salg af årbøger	4.137,00	
Bidrag fra Thisted kommune	594,05	
Bidrag fra Viborg amt	1.667,00	
Tilskud fra staten	3.600,00	
Gave fra medlem i udlandet 1.000,00	1.000,00	
Gave fra medlem i V. Han Herred 200,00	200,00	
	1.200,00	
Indgåede renter	2.059,68	49.052,73
		70.519,38

UDGIFT:

Trykning af årbogen	35.176,56	
Tryksager	962,58	
Forfatterhonorarer	2.270,00	
Udgifter ved udsendelse	710,00	
Deltagelse i årsmøde (Mette Fastrup)	563,50	
Regnskabsmæssig medhjælp	200,00	
Tilskud til museet	1.000,00	
Sammenslutningen af lokalhistoriske Foreninger	1.351,00	
Dansk historisk Fællesforening	136,00	
Annoncer, udflugt og repræs.	854,65	
Porto, telefon m.v.	3.011,00	46.235,29
	3.053,60	
Beholdning: Bidrag til register	3.053,60	
Indlånsbøger	17.966,48	
Checkkonto	2.979,04	
Girokonto	284,97	24.284,09
		70.519,38

STATUS:

Beholdning af gl. årbøger	2.400,00	
Beholdning iflg. driftsregnskab	24.284,09	
	26.684,09	

Thisted, den 24. maj 1982.

Cbr. Jensen,
kasserer.

Foranstående regnskab er revideret.

Thisted, den 10. juni 1982.

Tage Rasmussen.

Cai Winther.

Historisk Samfund

Formand: H. A. Lund-Sørensen, 7770 Vestervig, tlf. (07) 94 11 17, i kontortiden 95 17 22. Kasserer: forretningsfører Chr. Jensen, Tingstrupvej 78, 7700 Thisted, tlf. (07) 92 03 74. I bestyrelsen: redaktionschef Jørgen Miltersen, Tved, museumsinspektør Jette Kjær, Tvorup, museumsinspektør Per Noe, Bjergby, skoleinspektør Gustav Nordentoft, Stagstrup, og redaktør E. Damsgaard, Fjerritslev.

Thisted Museum

Formand: Jørgen Miltersen, Tved, næstformand og sekretær: skoleinspektør Bjarne Søndberg, Thisted, kasserer: sparekassedirektør Gunde Linvald, Thisted. I bestyrelsen fhv. kriminalassistent Helge Hald, Thisted, arkitekt O. Brusch, Vesløs, gårdejer Jens Tølbøll, Skyumgård, samt Thisted Kommunes repræsentant, Viggo Møller, Sennels.

Morslands historiske Museum

Formand: direktør Arly Botved Christensen, Nykøbing. I bestyrelsen fhv. direktør Olaf Hilden, Nykøbing, arkitekt Edvin Ravn, Nykøbing, lærer Jens Molbæk, Rakkeby, lærer Poul Thomsen, Ø. Jølby. Repræsentanter for Morsø Kommune: A. P. Brændstrup, Nykøbing (formanden for skole- og kulturudvalget) og Martin Riis, Sejerslev (medlem af skole- og kulturudvalget).